

DISKURZUS

A Batthyány Lajos Szakkollégium tudományos folyóirata

BECK JUDIT

A közerkölcsi klauzulák régen és ma

FRANK MÁTÉ

*A szoftvervezérelt orvostechnikai eszközök
és a polgári jogi felelősség kapcsolódási pontjai*

DR. KIRÁLY PÉTER BÁLINT

Az okos szerződések helye a jogrendszerben

NÉHER DÓRA

*A kábítószerrel visszaélés contra állami büntetőigény,
különös tekintettel az új pszichoaktív szerek problémakörére*

RADICS KATALIN ADÉL

Dash Cam-ek itthon és Európában

VEREBÉLYI VIKTÓRIA

*A dohánytermékek reklámtilalma
és az egységes csomagolás követelménye hazánkban*

2020

[X. ÉVFOLYAM]

I. SZÁM

DISKURZUS

A SZÉCHENYI ISTVÁN EGYETEM DEÁK FERENC ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI KAR
BATTHYÁNY LAJOS SZAKKOLLÉGIUMÁNAK TUDOMÁNYOS FOLYÓIRATA | GYŐR

TIZEDIK ÉVFOLYAM | 2020/1. SZÁM.

KÉZIRAT LEZÁRVA | 2020. NOVEMBER 15.

FŐSZERKESZTŐ | DR. TAKÓ DALMA
OLVASÓ SZERKESZTŐ | MIHÁLY LAURA DOMINIKA
SENVICZKI ÁKOS
SZABÓ LÍVIA
SZALAY ANDRÁS
SZILÁGYI MÁRK
VEREBÉLYI VIKTÓRIA

A KIADÓ KÉPVISELŐJE | DR. KIRÁLY PÉTER BÁLINT

A BORÍTÓ DR. KESERŰ BARNA ARNOLD MUNKÁJA.

MINDEN JOG FENNTARTVA. BÁRMILYEN MÁSOLÁS, SOKSZOROSÍTÁS, ILLETVE ADATFELDOLGOZÓ
RENDSZERBEN VALÓ TÁROLÁS A KIADÓ ELŐZETES ÍRÁSBELI HOZZÁJÁRULÁSÁHOZ VAN KÖTVE.

MEGJELENIK | FÉLÉVENTE

FELELŐS KIADÓ | SZÉCHENYI ISTVÁN EGYETEM DEÁK FERENC ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI KAR
BATTHYÁNY LAJOS SZAKKOLLÉGIUMA

CÍM | 9026 GYŐR, ÁLDOZAT UTCA 12.

HONLAP | [HTTP://BLSZK.SZE.HU](http://BLSZK.SZE.HU)

ISSN | 2062 –5715 (NYOMTATOTT)

ISSN | 2064 –6992 (ONLINE)

©BATTHYÁNY LAJOS SZAKKOLLÉGIUM, 2020.

©A SZERZŐK, 2020.

E KÖTET AZ EMBERI ERŐFORRÁSOK MINISZTERIUMA MEGBÍZÁSÁBÓL AZ EMBERI ERŐFORRÁS
TÁMOGATÁSKEZELŐ ÁLTAL MEGHIRDETETT NEMZETI TEHETSÉG PROGRAM KERETÉBEN
AZ NTP-SZKOLL-20-0045 KÓDSZÁMÚ PÁLYÁZATI TÁMOGATÁSBÓL VALÓSULT MEG.

TARTALOM

BECK JUDIT

A közérkölcsei klauzulák régen és ma..... 3

FRANK MÁTÉ

A szoftvervezérelt orvostechnikai eszközök és a polgári jogi felelősség kapcsolódási pontjai 9

DR. KIRÁLY PÉTER BÁLINT

Az okos szerződések helye a jogrendszerben 17

NÉHER DÓRA

A kábítószerrel visszaélés contra állami büntetőigény, különös tekintettel az új pszichoaktív szerek problémakörére..... 29

RADICS KATALIN ADÉL

Dash Cam-ek itthon és Európában 37

VEREBÉLYI VIKTÓRIA

A dohánytermékek reklámtilalma és az egységes csomagolás követelménye hazánkban..... 49

A KÖZERKÖLCSI KLAUZULÁK RÉGEN ÉS MA

Absztrakt

A közerkölcsi klauzulák érvényesülése nemcsak a hatályos uniós jogban tölt be fontos szerepet, hanem már az ókori római jogban is esszenciális szereppel bírt. Tanulmányomban azt vizsgálom, hogy az állam milyen alapon igazolta a kereskedelem szabad lebonyolódásába való beavatkozását a Római Birodalomban, illetve az Európai Unióban. E kutatási kérdés megválaszolása érdekében olyan jogeseteket elemzek, valamint hasonlítókat össze, melyek tárgyát az áruk szabad mozgásának korlátozása képezte, közerkölcsi indokokra hivatkozva, egyrészt a római jogban, másrészt az Unió jogában.

Kulcsszavak: áruk szabad mozgásának korlátozása, közerkölcsi kivételek.

BEVEZETŐ GONDOLATOK

A római jogban az erkölcsi klauzulák (*mos*) független normarendszerré válása hosszú idő folyamata¹ volt.² Az erkölcsi normák fejlődését különböző megközelítések alapján korszakokra bonthatjuk. E fejlődés egyes állomásai sok hasonlóságot mutatnak a római jog általános fejlődési szakaszaival.³ Történeti fejlődésük tekintetében öt csoport képezhető: az első korszak a *gens*, illetve a *pater familias* erkölcsfelügyeletének időszakaként határozható meg, amely körülbelül Kr. e. 5. század közepéig tartott. A következő nagy korszak a *censori* tisztség virágkorához kapcsolódik, amely Kr. e. 443-tól a Kr. e. 2. századig tartott. A harmadik korszakot a több *edictum* révén részben *praetori iurisdictio* alá került erkölcsfelügyelet jellemezte. Majd a principátus időszaktól, egészen Constantinus császár uralkodásáig már erőteljesen központosított uralkodói erkölcsfelügyelettel találkozunk. Végül az utolsó korszakot – részben keresztény hatások alatt álló – iustinianusi kodifikáció zárja le, amely a Kr. u. 4. századtól kezdődött.⁴

A posztklasszikus korszakban jelentős változás következett be, amely abban öltött testet, hogy a *contra bonos mores* klauzulát, elkezdték alkalmazni az egyes elvont jogügyletekben is, melyet korábban csak konkrét jogellenes magatartások vonatkozásában használtak.⁵ Tehát a klauzula fejlődéstörténetében meghatározó első lépést az jelentette, hogy már nem egyes konkrét jogügyletek (például a *donatio*) kapcsán, hanem alacsonyabb (*condicio*) vagy éppen magasabb szinten (*bonae fidei iudicium*), általános jelleggel kezdték el használni a *boni mores* körét.⁶

Mindent összevetve a morális szabályok sui generis fogalomként jelentkeznek, melyet olyan társadalmi normák alkotnak, amelyek nem sorolhatóak, sem a *ius*, illetve sem a *fas* körébe.⁷

Az uniós szabályozás aspektusában, a *közerkölcsi kivételek* a következő definíciót nyerték el: azok az erkölcsi kritériumok, elvárások összessége, amelyek egy adott időben és helyen az emberek együttélését determinálják.⁸ A közerkölcs igen érzékeny kérdés, tekintettel a különböző tagállamokban érvényesülő kulturális és ideológiai értékek sokféleségére.⁹ A közerkölcs körének meghatározása és védelme minden tagállam számára saját feladatként jelentkezik, mégpedig úgy, hogy a tagállamok önálló értékítéletük alapján vázolják fel a közerkölcs pontos körét.¹⁰

¹ Pontos meghatározás nem született, de a XII. táblás törvényekben már elkülönülten szerepel.

² NÓTÁRI TAMÁS: *Római jog*, 2013, LecTum Kiadó, Szeged, 66.

³ PLESCIA, JOSEPH: *The Development of the Doctrine of 'Boni Mores in Roman Law*, 1987, RIDA, 34, 268.

⁴ DELI GERGELY: *A jó erkölcsökről*, 2013, Medium Kiadó, Budapest, 82.

⁵ MAYER, MALY: *Contra bonos mores: Juris professio*, 1986, Festgabe für Max Kaser zum Geburtstag, Wien-Köln-Graz, Böhlau, 154.

⁶ DELI: *i. m.* 103.

⁷ FÖLDI ANDRÁS – HAMZA GÁBOR: *A római jog története és intézményei*, 2016, Eszterházy Károly Egyetem, Eger, 29.

⁸ OSZTOVITS ANDRÁS: *EU-jog*, 2015, HVG Orac Lap- és Könyvkiadó Kft, Budapest, 418.

⁹ ERNST&YOUNG: *Introduction to European Union Law (Bevezetés az Európai Unió jogrendszerébe)*, 1999, CO-NEX Könyvkiadó Kft, Budapest, 155.

¹⁰ KIRÁLY MIKLÓS: *Az Európai Közösség kereskedelmi joga*, 2006, CompLex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft, Budapest, 52.

1. FOGALMI ALAPVETÉS

Kiindulópontként a klasszikus gazdasági alapszabadság szolgál, miszerint a személyek, az áruk, a tőke és a szolgáltatások szabad áramlása különös jogként funkcionál valamennyi uniós polgár és gazdasági szereplő számára.¹¹ Amely egyrészt az EUMSZ. 34. cikkében ölt testet, miszerint: „A tagállamok között tilos a behozatalra vonatkozó minden mennyiségi korlátozás és azzal azonos hatású intézkedés.”¹² Valamint az EUMSZ. 35. cikkében realizálódik, miszerint: „A tagállamok között tilos a kivitelre vonatkozó minden mennyiségi korlátozás és azzal azonos hatású intézkedés.”¹³

Azonban az áruforgalom szabadságát nem abszolút kategóriaként kell értelmezni, mivel léteznek afféle élethelyzetek, amelyek indokolhatják olyan tagállami intézkedések bevezetését, melyek akadályozzák vagy korlátozzák az adott termék szabad mozgását a tagállamok között.¹⁴ Ezen élethelyzetek alkotják a kivételek körét, melyekkel kapcsolatosan olyan körülmény áll fenn, ami az áruforgalom szabadságának korlátozását indokolja vagy igazolja.¹⁵ Ez csak olyan cél lehet, ami a közösségi jog által méltányolt, a korlátozó intézkedés ennek megvalósulásához szükséges, illetve nincs más kevésbé korlátozó eszköz, amivel a cél érvényre juttatható lenne.¹⁶ Az intézkedéseknek közvetlen hatással kell lenniük a védelmezendő érdekekre, és a korlátozás a cél érvényesüléséhez szükséges szintjén nem terjeszkedhet túl.¹⁷

A továbbiakban a klauzulák érvényesülésének nyomon követhetőségük érdekében konkrét római jogi, valamint uniós jogesetek kívánok elemezni.

2. AZ ERKÖLCSI KLAUZULÁK GYAKORLATI ÉRVÉNYESÜLÉSE

2.1. Inhibito litterae graeca, avagy a görög irodalmak tilalma

2.1.1. A probléma lényege, történelmi és társadalmi háttéré

Kr.e. a 2. században a keleti területeken végzett hadműveletek meghatározó szerepet játszottak abban, hogy a római parancsnokok és *magistrátusok* megismerkedtek a görög nyelvvel és irodalommal.¹⁸ A görög irodalmak egy új nézőpontot mutattak be, lenyűgöző fantázia világgal és ember feletti erővel felruházott főszereplőkkel.¹⁹ Ennek következtében sok római polgár megfelelő görög nyelvtudásra tett szert, illetve a görög kultúra ismerete meghatározó tulajdonság volt a római elit formálódása során.

2.1.2. A közerkölcsi probléma

Tehát a görög kultúra robbanásszerűen átalakította a rómaiak mentalitását és ez társadalomra vonatkozó tilalmakat is generált, azt feltételezve, hogy a korlátozás szükségszerű érdek védelmét látja el.

A római tilalmak görög előképe Szókratészt ért azon vád, miszerint megrontja a fiatalságot műveivel. A per során arra jutottak, hogy az ifjúság hasonló filozófiai jellegű vizsgálódásba kezdett, mint Szókratész. Ez mögött az állhatott, hogy ez a fajta filozófiai vizsgálódás rossz példa az ifjak számára. Azt, hogy az ifjúság védelme már a Kr.e. 2. században is milyen kiemelt védelem alatt állt remekül bizonyítja, hogy a Szókratésszal szemben felsorakoztatott vádak közül az ifjúság megrontása volt a legrelevánsabb. Továbbá az alkalmazott szankció is prezentálja – az ifjúság védelmének kiemelt szerepét –, miszerint Szókratészt kivégezték.²⁰

¹¹ OSZTOVITS: *i. m.* 384.

¹² EUMSZ. (34. cikk).

¹³ EUMSZ. (35. cikk).

¹⁴ KAROLINY ESZTER (szerk.): *Az Európai Unió joga*, 2011, Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 274.

¹⁵ OSZTOVITS: *i. m.* 415.

¹⁶ KIRÁLY: *i. m.* 51.

¹⁷ Ismertető az Európai Parlentről, in *Az áruk szabad mozgása*, C pont (elérhető: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/hu/sheet/38/az-aruk-szabad-mozgasa>, letöltve: 2019.11.01.)

¹⁸ ECKERT, ALEXANDRA: *Roman Orators between Greece and Rome (A római nép és a görög kultúra)*, 2018, Oxford University Press, 54.

¹⁹ KÖNIG, JASON: *Greek literature in the Roman empire (A görög irodalom a Római Birodalomban)*, 2009, Bloomsbury, New York, 25.

²⁰ BODORNÉ SIPOS ÁGNES: Emlékkötet Szabó Árpád születésének 100. évfordulójára, A neves klasszikus filológus, tudománytörténész életmű-bibliográfiájával, in *Magyar Tudománytörténeti Szemle*, 2013, 90. (elérhető: http://real.mtak.hu/21005/1/szabo_arpad_100_kotet%20%281%29.pdf, letöltve: 2020.01.05.).

A konzervatív gondolkodású római népet aggodalommal töltötte el, hogy a görög kultúra és irodalom ilyen nagy hatást gyakorolt a római népre. Úgy vélték, hogy káros hatást gyakorol az erkölcsökre nézve. Számos kísérlet született a görög irodalmak terjedésének visszaszorítására. Ilyen radikális lépés volt a *Books of Numa* megsemmisítése, illetve két epikureus kiutasításáról való rendelkezés, akik az öröm filozófiáját oktatták Rómában. Majd úgy rendelkeztek, hogy örködni kell afelett, hogy egy filozófus és retorikus se tartózkodhasson a Római Birodalom területén. Ezt az intézkedést a jó erkölcs és a közérdek követelte meg.²¹ A tilalom abban is megmutatkozott, hogy a görög *praetoroknak* megtiltották a görög irodalom tanítását a Római Birodalomban.

A restrikiót a fiatalok védelmében vezették be. Cicero is foglalkozott az ifjúság szerepének meghatározásával, amely alatt a római fiatalok szerepét kívánta vizsgálni.²² A görög filozófia tanait a rómaiak vitatták, olyan szellemi tartalomnak tekintették, amely megrontja az ifjúságot, illetve gátolja az ifjak egészséges fejlődését.

Az esetből az következik, hogy – a vizsgált időszakban – Rómában az ifjúság szóban forgó irodalmi művekkel szembeni megvédésének eszközévé ezek importjának tilalma vált.

2.2. Dynamic Medien-ügy

2.2.1. Tényállás

A *Dynamic Medien Vertriebs GmbH* német társaság (felperes) azzal a céllal nyújtott be kérelmet a bírósághoz, hogy tiltsák el az *Avides Media AG* nevet viselő társaságot (alperes) a következő tevékenységtől: bizonyos kép- és hanghordozók csomagküldő kereskedés útján történő értékesítésétől.

A németországi székhelyű *Avides* társaság japán rajzfilmeket, úgynevezett „animéket” értékesített elektronikus csomagküldő kereskedés útján importálva az Egyesült Királyságból Németországba. Olyan DVD vagy videokazetta változatban megjelenő médiatartalomról van szó, amelyeket valamely legfelsőbb tartományi hatóság nem ellenőrzött és nem sorolt be a kiskorúak védelme céljából. Továbbá a vitatott „animéken” nincs feltüntetve az arra vonatkozó megjelölés, hogy milyen korhatárhoz kötött a képhordozók megtekintése.

Kiemelést érdemel, hogy ezeket a programokat a behozatalukat megelőzően a *British Board of Film Classification (BBFC)* ellenőrizte. Ez a testület az Egyesült Királyságban hatályos kiskorúak védelmére vonatkozó rendelkezések, a *Children and Young Persons (Harmful Publications) Act*²³ alapján megvizsgálta, hogy a vitatott DVD vagy videokazettáknak ki a célközönsége. Döntése alapján a „15 éven aluliak számára megtekintése tilos” kategóriába sorolta és látta el ilyen tartalmú címkével. A *Dynamic Medien* nevű társaság kérte a *Koblenzi Fellebbviteli Bíróságot* (német nevén *Oberlandesgericht Koblenz*), hogy vizsgálja meg, hogy elegendő-e az Egyesült Királyság szervezete által lefolytatott ellenőrzés a korhatár meghatározás e tekintetében.

2.2.2. Pertörténet

A *Koblenzi Fellebbviteli Bíróság* ideiglenes intézkedés iránti eljárás keretében megállapította, hogy a *BBFC* által megállapított korhatár-megjelölése a csomagküldő kereskedés útján értékesített vitatott képhordozók tekintetében önmagában nem elegendő.

A Bíróság elé a következő kérdések kerültek előterjesztésre az előzetes döntéshozatal szempontjából: ellentétes-e az EKSz. 28. cikk rendelkezésével (jelenleg EUMSz. 34. cikk²⁴) az a német jogszabály, amely

²¹ JOHNSON, COLEMAN-NORTON, BOURNE: *Antiqua Romana Statutum (Az ókori Római Statútumok)*, 1961, Austin, 31.

²² ECKERT: *i. m.*

²³ *Children And Young Persons (Harmful Publications) Act 1955., Section 1.* „This Act applies to any book, magazine or other like work which is of a kind likely to fall into the hands of children or young persons and consists wholly or mainly of stories told in pictures (with or without the addition of written matter), being stories portraying the commission of crimes; or acts of violence or cruelty; or incidents of a repulsive or horrible nature; in such a way that the work as a whole would tend to corrupt a child or young person into whose hands it might fall.”

Ezt a törvényt kell alkalmazni minden olyan, könyvre, magazinra vagy más olyan alkotásra, amelyek valószínűleg gyermekek vagy fiatal felnőttek kezébe kerülhetnek és részben vagy egészben olyan történeteket mutatnak be (képpel illusztrálva vagy anélkül) amelyek: bűncselekményeket; vagy erőszakos, illetve kegyetlen cselekményeket; vagy visszatartó és szörnyű, megrázó eseményeket ábrázolnak olyan módon, hogy ez a 18 éven aluli személyek megfelelő erkölcsi fejlődésére veszélyt jelenthet. (Fordította: B.J.)

²⁴ EUMSz. (34. cikk): „A tagállamok között tilos a behozatalra vonatkozó minden mennyiségi korlátozás és azzal azonos hatású intézkedés.”

megtiltja az olyan képhordozók csomagküldő kereskedés útján történő értékesítését, amelyeken nincs feltüntetve, hogy azokat a kiskorúak védelme céljából ellenőrizték Németországban. Felmerül a kérdés, hogy ebben az esetben is igazolható-e a tilalom, hogy ha a képhordozót egy másik tagállamban ellenőrzésnek alávetették a kiskorúak védelme céljából, – mint ahogyan ez megmutatkozott a BBFC eljárása tekintetében – és ezt megfelelően feltüntették rajta.

2.2.3. *A döntés és a ratio decidendi*

Az előzetes döntéshozatali eljárás kezdeményezése után a *Landgericht Koblen* által feltett kérdéseire a következő válaszok születtek: „Az olyan képhordozók csomagküldő kereskedés útján történő értékesítésének tilalma, amelyet az idézett *JuSchg* 12. cikk 3. bekezdés 2. pont alapján az illetékes német hatóság nem ellenőrzött és nem sorolt be a kiskorúak védelme céljából, az értékesítési mód szabályozásának minősül. Ez azt jelenti, hogy az ilyen termékek értékesítése tilos csomagküldő kereskedés útján.²⁵A bíróság mindent összevetve helyt adott a korlátozásnak.

2.2.4. *A döntés értékelése és az érvelés kritikája*

Minden tagállam jogosult meghatározni azokat az előírásokat, amelyek lehetővé teszik a termék erkölcsre vonatkozó nemzeti rendelkezéseknek való megfelelést. Ez Németországban sem történt másként. Az ilyen rendelkezéseket a németek esetében a fentiekben már említett és a jogesetben vitatott *JuSchG* jogforrás tartalmazza.

A közérkölc kivételével kapcsolatos eseteknek, amelyek az áruk szabad mozgásának korlátozását jelentik, általában a bíróság akkor ad helyt: ha az trágár és/vagy szeméremcsúszó tartalmat hordoz. Ennek ellenére, természetesen más esetekben is beszélhetünk a közérdek sérüléséről, amit a jelenleg ismertetett joggyakorlat is jól példáz.

A gyermekek egészséges fizikai és pszichikai fejlődésének veszélye, mint *közérkölc* követelmény felülírta az áruk szabad mozgásának elvét. Nyilvánvaló ugyanis – és ezt a Bíróság döntése is jól mutatja –, hogy olyan közérkölcshöz kapcsolódó érdekről van szó, ami nem más, mint a gyermekek megfelelő fejlődésének védelme. Ennek minél szélesebb körben történő biztosításához szükség van az ismertetett korlátozáshoz. Vagyis az említett hiányosságban szenvedő médiatartalmak csomagküldő kereskedés útján történő értékesítésének tilalma indokolt volt. Véleményem szerint a korlátozás az arányosság elvének megfelel, és nem terjeszkedett túl az elérni kívánt célon az alkalmazott restrikción.

3. A RÓMAI ANTIK ÉS EU-S JOGESETEK ÖSSZEVETÉSE, AZ ANALÓGIÁK ÉS ELTÉRÉSEK FELTÁRÁSA

Tanulmányomban fókuszba kívántam állítani, hogy az antik, illetve a mai szabályozás tükrében milyen konkrét érdekek húzódtak meg, melyek olyan közérkölc érdekeket képviselnek, amik képesek arra, hogy felülírják az áruk szabad mozgásának alapelvét. Először a megállapított párhuzamokat, hasonlóságokat kívánom ismertetni.

A jogesetek tárgyi hatályuk tekintetében is hasonlóságot mutatnak, hiszen mind az antik, mind az uniós esetek között fellelhető volt olyan ügy, ami során a kivétel alkalmazását az ifjúság erkölcsi fejlődésének védelme indokolta.

Akárcsak ma, az antik Rómában is megfigyelhető, hogy az ifjúság kiemelt, esszenciális védelmet élvez. A vizsgált jogesetekben a rómaiak ezt az ifjúság erkölcsi fejlődésére veszélyesnek talált görög irodalom tanulmányozásának megtiltásával kiviteleztek. Míg a vizsgált EU-s jogeset során japán „animéket” (azaz rajzfilmeket) találtak kifogásolhatónak, melyek negatív hatást gyakorolhatnak a gyermekek erkölcsi fejlődésükre (*Dynamic Medien*-ügy). Tehát szembejön, hogy a korlátozás mögött húzódo érdek közös volt, ami az volt, hogy az ifjúság számára biztosított legyen a megfelelő, normál erkölcsi fejlődés. Az ifjúság erkölcsi fejlődésének prioritása nemcsak ma, de régen is fundamentális elvnek minősült.

Analógiát véltem felfedezni a *mos* normáinak felügyelete és a jelenlegi közérkölc klauzulák oltalmazása között. Arra tekintettel, hogy *a boni mores* felett a *ensor* örködött, míg a hatályos szabályokban a tagállamok maguk határozhatják meg, hogy mit értenek a közérkölc alatt. Bizonyos tekintetben régen és ma is egyfajta szabadság érezhető e követelmények determinálása során.

²⁵ C-244/06. sz. ügy *Dynamic Medien Vertriebs GmbH* kontra *Avides Media AG*, (elérhető: <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=62807&pageIndex=0&doclang=HU&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=1451744>, letöltve: 2020.02.05.)

Továbbá egyfajta párhuzam figyelhető meg annak tekintetében, hogy a Római Birodalomban az egyes esetek értelmezése során a római jogászok (*iurisconsulti* vagy *iurisperiti*) nem voltak alárendelve egy zárt fogalomrendszernek, hanem egyéni elméleti vagy gyakorlati meglátásaikra támaszkodhattak. Míg jelenleg a tagállamok maguk határozzák meg, hogy mit értenek a közérkölc, illetve a közrend alatt. Tehát a párhuzam a régi és a mai szabályozás vonatkozásában abban figyelhető meg, hogy nincs egy konkrétan meghatározott definíciónak való alárendeltség. Végül tehát az értelmezési szabadság az utolsó hasonlóság, miszerint a római jogászok sem az erkölcs zárt fogalmával dolgoztak, hanem esetről-esetre ítélték, és a tagállamok is maguk határozzák meg, hogy mit értenek közérkölc alatt.

Az esetjog tanulmányozása során az antik Róma és a hatályos szabály tükrében számos különbség is megállapítható, most ezeket kívánom feltárni. Megfigyelhető eltérés, hogy a rómaiak sok közérkölcsi problémát magánjogi eszközökkel oldottak meg. Ezt a feltevést példázza a *ne serva prostituatur*, avagy a rabszolganőt ne lehessen prostituálni esetköre, ahol magánjogi szerződések figyelhetőek meg a probléma megoldására. Míg ez az EU-s jogesetek vonatkozásában nem állapítható meg.

A társadalom szegényebb rétegeit más aspektusból közelítette meg a római jog, mint ahogy manapság érzékelhető egy-egy eset kapcsán. Rómában a szegények kedélyének felborzolásának megelőzése miatt látták szükségesnek az egyes korlátozásokat. További különbséget jelent, hogy a római jog érzékenyebb volt a társadalmon belüli vagyoni különbségekre, melyet az uniós jogesetek vizsgálata során nem tudtam megállapítani.

A római jogban a közérkölc felügyelete sokáig speciális bíróság (*a censori regimen morum*) keretében zajlott. Végezetül a római jogban világos mérce, a jó és gondos családapa (*bonus et diligens pater familias*) érvényesült. Úgy gondolom, hogy napjainkban is szükség lenne egy hasonló mércére, mely segítséget nyújtana annak meghatározásában, hogy mikor írja felül a gazdasági alapszabadságot az erkölcs klauzulája.

ZÁRÓ GONDOLATOK

Tanulmányomban részletesen vizsgáltam az áruk szabad mozgásának korlátjait. Már a római jog időszakában kicsiszolódtak olyan állami eszközök, amelyek a kereskedelem szabad lebonyolódását valamilyen védendő érték alapján korlátozták vagy akadályozták. Az áruk szabad áramlása alóli kivételekből következik, hogy hasonlóan a római jogi szabályokhoz, az Európai Unió is figyelemmel van az eltérő helyi, társadalmi szokásokra, illetve figyelembe veszi a közérkölc szempontjait is.

A vizsgált jogesetek kitűnően példázzák, hogy számos létfontosságú érdek van a mindennapjaink során, ami felül kell, hogy írja a gazdasági szabadság érvényesülését. Azonban úgy vélem, hogy az, hogy minden tagállam saját maga jogosult meghatározni, hogy mit ért közérkölc alatt egyfajta kaotikus állapotot szül. Így szükség lenne arra, hogy egzaktabb megfogalmazás szülessen a közérkölc követelményére vonatkozóan, amely a normavilágosság kritériumának jobban megfelel.

FORRÁSJEGYZÉK

Felhasznált irodalom

- [1.] DELI GERGELY: *A jó erkölcsökről*, 2013, Medium Kiadó, Budapest.
- [2.] ECKERT, ALEXANDRA: *Roman Orators between Greece and Rome (A római nép és a görög kultúra)*, 2018, Oxford University Press.
- [3.] ERNST&YOUNG: *Introduction to European Union Law (Bevezetés az Európai Unió jogrendszerébe)*, 1999, CO-NEX Könyvkiadó Kft, Budapest.
- [4.] FÖLDI ANDRÁS – HAMZA GÁBOR: *A római jog története és intézményei*, 2016, Eszterházy Károly Egyetem, Eger.
- [5.] JOHNSON, COLEMAN – NORTON, BOURNE: *Antiqua Romana Statutum (Az ókori Római Statútumok)*, 1961, Austin.
- [6.] KAROLINY ESZTER (szerk.): *Az Európai Unió joga*, 2011, Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs.
- [7.] KIRÁLY MIKLÓS: *Az Európai Közösség kereskedelmi joga*, 2006, CompLex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft., Budapest.
- [8.] KÖNIG, JASON: *Greek literature in the Roman empire (A görög irodalom a Római Birodalomban)*, 2009, Bloomsbury, New York.

- [9.] MAYER, MALY: *Contra bonos mores: Juris professio*, 1986, Festgabe für Max Kaser zum Geburtstag, Wien-Köln-Graz, Böhlau.
- [10.] NÓTÁRI TAMÁS: *Római jog*, 2013, LecTum Kiadó, Szeged.
- [11.] OSZTOVITS ANDRÁS: *EU-jog*, 2015, HVG Orac Lap- és Könyvkiadó Kft, Budapest.
- [12.] PLESCIA, JOSEPH : *The Development of the Doctrine of 'Boni Mores in Roman Law*, 1987, RIDA.

Egyéb források

- [1.] BODORNÉ SIPOS ÁGNES: Emlékkötet Szabó Árpád születésének 100. évfordulójára, A neves klasszikus filológus, tudománytörténész életmű-bibliográfiájával, in *Magyar Tudománytörténeti Szemle*, 2013, 90. (elérhető: http://real.mtak.hu/21005/1/szabo_arpad_100_kotet%20%281%29.pdf, letöltve: 2020.01.05.)
- [2.] Ismertető az Európai Parlentről, in *Az áruk szabad mozgása*, C pont. (elérhető: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/hu/sheet/38/az-aruk-szabad-mozgasa>, letöltve: 2019.11.01.)

Jogforrások

- [1.] Children And Young Persons (Harmful Publications) Act 1955., Section 1.
- [2.] C-244/06. sz. ügy Dynamic Medien Vertriebs GmbH kontra Avides Media AG, (elérhető: <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=62807&pageIndex=0&doclang=HU&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=1451744>, letöltve: 2020.02.05.)
- [3.] EUMSZ. (34. cikk).
- [4.] EUMSZ. (35. cikk).

A SZOFTVERVEZÉRELT ORVOSTECHNIKAI ESZKÖZÖK ÉS A POLGÁRI JOGI FELELŐSSÉG KAPCSOLÓDÁSI PONTJAI²⁶

Absztrakt

Az egészségügyben alkalmazott orvostechnikai eszközök, gépek köre egyre szélesedik, orvosi felhasználásuk száma szignifikánsan növekszik és alkalmazhatóságuk újabbnál-újabb gyógyászati területekre terjed ki.²⁷ Az orvostudomány és az egészségügyi szolgáltatás az orvosi technológia fejlődése lévén folyamatos változásban van. E fejlődés eredményeképpen pontosabb diagnosztikus lehetőségek, hatásosabb kezelések válnak elérhetővé. Az új diagnosztikai eljárások, terápiás lehetőségek, mikrosebészet, implantáció-sebészet, géntechnológia, génebészet stb.²⁸ egyre nagyobb költségnyomással nehezkednek az egészségügyre, továbbá az egészségügyi szolgáltatás irányába támasztott társadalmi elvárások szintjét is megemelik.

Kulcsszavak: diagnosztikai eszközök, diagnosztikai tévedés, veszélyes üzemi felelősség, termékfelelősség.

1. A TECHNOLÓGIA FEJLŐDÉS ORVOSI TEVÉKENYSÉGRE GYAKOROLT HATÁSAI

A mesterséges intelligencia orvosi kipróbálását, alkalmazását számos indok motiválja. Egyrészt e körben említendő a nemzetközi szinten is általános érvényű orvoshiány, másrészt az orvosi tévedések elkerülésének és a pontosabb diagnózisok felállításának a reménye.²⁹ A robotika, a mesterséges intelligencia, a gépípar számítógépek által vezérelt gépei a műszaki tudományok olyan találmányai, amelyekre a társadalomtudományoknak így a jogtudománynak is lépnie kell. Az említett vívmányok alapfunkciójaként többek között a precizitás, pontosság, gyorsaság, valamint a biztonság magasabb szintre emelése jelölhető meg. E jellemzők tökéletesre fejlesztése mellett elképzelhető, hogy csökken a különböző balesetek száma, de elég csupán egyetlen precedens értékű eset, amely megválaszolatlan kérdések tömkelegét vetheti fel. Egy olyan baleset esetén is, amit következőképpen például egy automatizált, mesterséges intelligencia által vezérelt gép okoz, tisztázni kell a felelősségi viszonyokat. Nehézséges lehet annak meghatározása, hogy egy ilyen balesetben kit vonhatunk felelősségre: magának a terméknek a gyártóját, esetleg a szoftvergyártót, a termék/eszköz üzemeltetőjét vagy éppen annak adott esetben használatját? Ezekre az eseményekre-ra fel kell készülnie a jogalkotóknak minden jogterület tekintetében, legyen az akár közjogi, akár magánjogi. Példaként említve reagálnia kell ezekre az esetekre a munkajogban a munkahelyi balesetek vonatkozásában, a polgári jogban a vagyoni, nem vagyoni károk és a polgári jogi felelősségtelepítés tekintetében, és természetesen a jogrendszer szankciós zárköveként mint *ultima ratio* megjelenő büntetőjognak is a büntetőjogi felelősségre vonás tárgy körében. A technikai fejlődés eredményeként létrejövő orvostechnikai eszközök, diagnosztikai eszközök nagy mértékben hozzájárulhatnak a betegek gyógyulásához, a különböző sebészeti beavatkozások sikeresebbé

26

Az Innovációs és Technológiai Minisztérium ÚNKP-19-2-I-SZE-8 kódszámú Új Nemzeti

Kiválóság Programjának szakmai támogatásával készült.

²⁷ <https://semmelweis.kft.hu/hirek/mestersleges-intelligencia-segit-az-alzheimer-korai-felismereseben>, letöltve: 2019.10.18.

²⁸ TÓTH ZOLTÁN: A felértékelődött felelősség – teljesíthető elvárás? Egy gyakorló szülész-nőgyógyász szakorvos véleménye, in ELEK BALÁZS – PRIBULA LÁSZLÓ – SZABÓ KRISZTIÁN (szerk.): *A jogalkalmazás vitatott területei – az egészségügyi szolgáltatók polgári jogi felelőssége – szigorú bírói gyakorlat?*, 2013, Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Debreceni Egyetem OEC Általános Orvostudományi Kar, Debrecen, 73-91, 74.

²⁹ http://medicalonline.hu/gyogyitas/cikk/orvosok_nelkuli_vilag_helyett_szuperhuman_orvosok, letöltve: 2019.10.18.

tételéhez, az orvosi kutatások differens területeihez³⁰, ugyanakkor számos veszélyt is rejthetnek magukban.³¹

2. A DIAGNOSZTIKAI MŰHIBÁK DIFFERENCIA SPECIFIKUMAI

Az orvos polgári jogi felelősségének tárgyalása körében kiemelt figyelmet élvez a diagnosztikai jellegű műhibák kérdésköre. Statisztikai számadatok alapján az egészségügyi szolgáltatások során keletkező, megelőzhető károkozások, egészségügyi károk döntő többségét a diagnosztikai tévedések alkotják, legyen szó akár hazai³², akár külföldi³³ gyakorlatról.

Az orvosi műhibák gyakran abból az okból erednek, hogy az orvos, egészségügyi szolgáltató a kezelést igénylő betegséget nem, nem időben ismerik fel, vagy felismerik ugyan a kezelendő betegséget, de félre diagnosztizálják az adott betegséget és nem a megfelelő, leghatékonyabb gyógymódot alkalmazzák.³⁴ Abban az esetben, ha a betegség felismerése kellő időben azért nem történt meg, mert valamilyen vizsgálatot elmulaszt az egészségügyi szolgáltató, tehát szakmai szabályt szeg, akkor kártérítési felelőssége megállapítható az okozott kárért. Abban az esetben viszont, ha minden szükséges vizsgálat elvégzése mellett kerül megállapításra a téves diagnózis, akkor az nem eredményezi feltétlenül az egészségügyi szolgáltató felelősségét.³⁵ A hazai bírói gyakorlat alapján,³⁶ diagnosztikai tévedések esetében a bíróságoknak elsősorban a diagnózis felállításához vezető folyamatot kell vizsgálniuk, tehát a tévedés megtörténte önmagában nem teszi felröhatóvá az orvos eljárását.

Egészen a Legfelsőbb Bíróságig jutó ügy³⁷ alapját az képezte, hogy II. rendű felperes elesett görkorsolyázás közben és jobb tenyerét elvágta egy törött sörösüveg darab. Alperest kórházba szállították, majd megállapították, hogy többszörös ínsérülést szenvedett és azonnal megoperálták. A műtét során a sérült eret lekötötték, összevarrták az ínakat, a fő érzőideg sérülését azonban nem észlelték a beavatkozást végző orvosok. II. rendű felperes a műtétet követő gyógytorna után sem tudta megfelelően mozgatni ujjait. A panasza alapján elrendelt ismételt vizsgálatot követően kiderült, hogy fő érző- és mozgató idege területén vezetési zavar észlelhető, ezért újból megoperálták. II. rendű felperes kezének állapota folyamatosan javult az ismételt beavatkozást követően, azonban kezének szorítóereje továbbra is gyenge maradt. Felperesek keresetükben vagyoni és nem vagyoni kártérítés megfizetésére kérték az alperes kötelezését a bíróságtól arra való hivatkozással, hogy az alperes orvosai nem tettek eleget az 1997. évi CLIV. az egészségügyről szóló törvény (továbbiakban: Eü. tv.) 77. § (3) bekezdésében megjelölt sürgős szükség esetén tanúsítandó ellátás során az elvárható gondosság követelményének. Alperes orvosai a szakmai és etikai szabályok, valamint irányelvek megsértésével jártak el, ezért nem ismerték fel a fő érzőideg sérülését és ezért nem végeztek erre irányuló vizsgálatot sem. A felperesi álláspont alapján az

³⁰ ALAN, TIMOTHY C.: Regulating Artificial Intelligence for a Successful Pathology Future, in *Archives of Pathology & Laboratory Medicine*, Vol. 143, 2019, 1175-1179.

³¹ JACOBSON, PETER D.: *Medical Liability and the Culture of Technology*, 2004, The Project on Medical Liability in Pennsylvania, Pennsylvania, 14-16.

³² Lásd például: DOROS SZABINA: *A diagnosztikai perek megítélése a polgári perekben* (elérhető: <https://www.jogiforum.hu/publikaciok/821>, letöltve: 2019.12.10.) és CSABAI VIRGÍNIA: *A kimentési okok vékony határmezsgyéje: a diagnosztikai tévedés* (elérhető: <https://www.jogiforum.hu/hirek/25240>, letöltve: 2019.12.10.)

³³ Az Egyesült Államokban a megelőzhető egészségügyi kár egyik fő a diagnosztikai tévedés. Az USA-ban évente 40000-80000 ember hal meg és 80000-160000 ember szenved súlyos egészségkárosodást diagnosztikai tévedés miatt. Elérhető: http://medicalonline.hu/gyogyitas/cikk/diagnosztikai_tevedesek, letöltve: 2019.12.10.

³⁴ MICHON, K.: *Medical Malpractice: Misdiagnosis and Delayed Diagnosis* (elérhető: <https://www.nolo.com/legal-encyclopedia/medical-malpractice-misdiagnosis-delayed-diagnosis-32288.html>, letöltve: 2020.01.02.)

³⁵ BOESCHEN, C.: *Medical Malpractice Basics* (elérhető: <https://www.nolo.com/legal-encyclopedia/medical-malpractice-basics-29855.html>) és ROSEN & OHR, P.A.: *Is a wrong diagnosis considered medical malpractice in Florida?* (elérhető: <https://www.rosenohrlaw.com/blog/wrong-diagnosis-considered-medical-malpractice/>, letöltve: 2020.01.02.)

³⁶ Például: BH 1999.363., 1415/2006. számú polgári elvi határozat.

³⁷ 1415/2006. számú polgári elvi határozat.

orvosok gondosságának hiánya okozta a diagnosztikus tévedést. A szakszerűtlen eljárásuk befolyásolta a gyermekük gyógyulását, ugyanis, ha első alkalommal felismerték volna az idegsérülést, akkor a második műtetre sem került volna sor és a sérülés egészségkárosodás nélkül gyógyulhatott volna. Az elsőfokú bíróság a keresetet ítéletében elutasította. A másodfokú bíróság megváltoztatta az elsőfok ítéletét és megállapította alperes felelősségét az első kézműtét vonatkozásában, azzal a kitételrel, hogy a kézmozgás korlátozottságában megjelenő egészségkárosodás a baleset és a sérülés jellegéből következik, ezért az alperes nem felel.

A Legfelsőbb Bíróságnak a felülvizsgálati kérelem nyomán lefolytatott eljárásban kifejtett indoka mentén tudjuk elhelyezni a diagnosztikai jellegű műhibákat a polgári jogi felelősségi rendszerben. A perben nem volt vitás, hogy alperes orvosai a hüvelykujj-hajlító ín, valamint az idegágak sérülését nem ismerték fel az első beavatkozás során és ezért nem történt meg e sérülések ellátása. A Legfőbb Bírői fórum kifejtette, hogy ez a fajta diagnosztikai tévedés azonban csak akkor alapozza meg az alperes kártérítési felelősségét a maradandó egészségkárosodásért, ha az ellátás azért maradt el, mert az alperes orvosai elmulasztották a „tőlük” elvárható gondosságot. A műtét során alperes orvosai a műtéti leírásban rögzítették, hogy idegsérülés nem észlelhető, ez a tény azonban nem jelenti önmagában az elvárható gondosság tanúsítását, ha saját magatartásuk következtében kerültek abba a helyzetbe, hogy az idegsérülés felismerése nem történhetett meg. E kérdés vizsgálata nem történt meg az elsőfokú eljárásban, ezért a Legfelsőbb Bíróság az elsőfokú bíróság ítéletét hatályon kívül helyezte és új eljárásra, valamint új határozat hozatalára kötelezte az elsőfokot.³⁸ A kialakult bírói gyakorlat értelmében a diagnózis felállítása során elkövetett hiba vagy tévedés csak abban az esetben alapozza meg a kártérítési felelősséget, ha a diagnózis felállítása során az orvos nem úgy járt el, ahogy az a bíróság által alkalmazott gondossági mérce alapján elvárható lett volna. Felel tehát az orvos a diagnosztikai tévedéséért, ha bizonyítást nyer, hogy eljárása nem felelt meg az általában elvárhatóság – egészségügyi viszonyokban magasabb szintre emelt – mércéjének.

Különösen hangsúlyos a diagnosztikai jellegű műhibák esetében az orvosok, egészségügyi szolgáltatók eljárását alapjaiban meghatározó „fokozott” gondossági követelmény és e felelősségteljesítő mérték alkalmazhatóságát befolyásoló társadalmi, politikai, gazdasági tényezők. Az orvostudomány nem egzakt tudomány. A szakmai szabályok maradéktalan betartása mellett is előfordulhat, hogy téves diagnózis felállítására kerül sor. Teljes mértékben sikeres kezelést szavatolni valósággal lehetetlen volna, ugyanis az adott kezelés kimenetele és eredményessége nagy mértékben függ a beteg, a betegség körülményeitől, valamint az orvos személyes kvalitásaitól. Az orvosi technológia fejlődésének köszönhetően az egészségügyi szolgáltatások színvonala és eredményessége látványosan növekszik.³⁹

Az egészségügyi szolgáltatásokban megjelenő forradalmi változásokat a társadalom kezdetben általában szkeptikusan és kételkedéssel fogadja, majd a forradalmi vívmányok egyre elfogadottabbá válnak, sőt teljesítőképességükkel kapcsolatban alaptalan és túlzott társadalmi elvárás is kialakulhat.⁴⁰ Ilyen téves és túlzott társadalmi elvárás alakult ki például a terhesség alatti ultrahangvizsgálat, a 3-4 dimenziós ultrahangvizsgálat esetében, hogy azok során a magzat minden részlete vizsgálható, így bármilyen elváltozás felismerhető vagy, hogy császármetszés elvégzése esetén csak is egészséges újszülött jöhet világra.⁴¹

Számos esetben a beteg is közre játszhat egy-egy téves diagnózis felállításában például szeméremből vagy egyéb okból nem számol be a valós helyzetről és inkább azt mondja az orvosnak, hogy már jól érzi magát.⁴² Mindezzel elnehezül és sok esetben ellehetetlenül a helyes

³⁸ 1415/2006. számú polgári elvi határozat.

³⁹ Például a szülés körüli anyai halálozás az 1960-as évektől 100000 szülésre számítva, 80-ról 10-15-re csökkent napjainkra, in TÓTH: *i. m.* 75.

⁴⁰ JACOBSON: *i. m.* 25.

⁴¹ TÓTH: *i. m.* 75.

⁴² SZABÓ KRISZTIÁN: Orvos a vádlottak padján – diagnosztikus tévedés, in ELEK BALÁZS – PRIBULA LÁSZLÓ – SZABÓ KRISZTIÁN (szerk.): *A jogalkalmazás vitatott területei – az egészségügyi szolgáltatók polgári jogi felelőssége – szigorú*

diagnózis felállítása, ugyanakkor előfordulhat, hogy a későbbiekben felróják az adott esetben semmilyen mulasztást el nem követő orvosnak a helytelen analízist. Megemlítendő továbbá az a körülmény, hogy az orvosoknak milyen időbeli és személyi leterheltség mellett kell a pontos diagnózist felállítaniuk, amelynek aztán a helyességét, szakmai, etikai szabályoknak való megfelelését, akár hónapokon vagy éveken keresztül vizsgálhatják a szakértők egy-egy peres eljárás során. Vajon valós elvárás alapul-e az a követelmény, hogy például ügyeleti időben, amikor egy orvosra több tucat beteg is jut, rövid időn belül, súlyos körülmények tekintetében mindig hibátlan döntés szülessen? Reális követelménynek tekinthető-e valamennyi – az orvos által ugyan ismert – foglalkozási és szakmai szabály maradéktalan betartása egy olyan szituációban, amelyben mindez az objektív körülmények hatására tulajdonképpen lehetetlen.

3. A VESZÉLYES ÜZEMI FELELŐSSÉG ALKALMAZHATÓSÁGÁNAK KÉRDÉSKÖRE

A lézeres sebészeti eszköz, különböző elektromos berendezések alkalmazása során gyakorta említhetők olyan rendellenességek (például: képalkotó diagnosztikai gépek hibás működése, lélegeztetőgép leállása), amelyek következtében kis rendellenesség is súlyos károkat tud okozni, mert az emberi erőt valamilyen gépi folyamat a sokszorosára képes emeli. Önmagában az orvosi tevékenység, valamint az annak során alkalmazott gépi műtéti eszköz nem minősül fokozott veszéllyel járó tevékenységnek, ugyanakkor ezek együttes használata megalapozhatja a veszélyes üzemi felelősség létét.⁴³ A konkrét ügyet illetően az orvos nem távolította el az alkoholos fertőtlenítőt a beteg mellkasáról és elektromos műtőkéssel próbálta felnyitni a beteg mellkasát, ami ennek eredményként lánggra kapott, súlyos sérüléseket okozva mindezzel a betegnek. Ebben a tekintetben a megjelölt eszközök együttes használata megalapozhatta a veszélyes üzemi felelősséget a Polgári Törvénykönyv alapján⁴⁴ (Ptk. 6:535. §).

A Ptk. 6:535. § (1) bekezdése alapján: „Aki fokozott veszéllyel járó tevékenységet folytat, köteles az ebből eredő kárt megtéríteni. Mentésül a felelősség alól, ha bizonyítja, hogy a kárt olyan elháríthatatlan ok idézte elő, amely a fokozott veszéllyel járó tevékenység körén kívül esik.” A deliktuális felelősség egyes esetei között szabályozott fokozott veszéllyel járó tevékenységért való felelősség esetében is – ugyanúgy, mint a felelősségi generálklauzulánál – fogalmi kritérium a jogellenesség, a kár ténye, valamint a károkozó magatartás és a kár közötti okozati összefüggés megléte.⁴⁵ A fokozott veszéllyel járó tevékenységgel okozott károkért a veszélyes üzem üzemeltetője felel (Ptk. 6:536. §). A Ptk. meghatározza az üzemeltető fogalmát is, melynek értelmében az minősül a fokozott veszéllyel járó tevékenység folytatójának, akinek az érdekében a veszélyes üzem működik (Ptk. 6:536. § (1) bekezdés). Az üzemeltető csak abban az esetben mentesülhet a fokozott veszéllyel járó tevékenységével okozott kár megtérítésének kötelezettsége alól, ha bizonyítja, hogy a kárt tevékenységi körén kívül eső, elháríthatatlan ok idézte elő. Mindkét feltétel együttes bizonyítására van szükség a károkozó oldalon ahhoz, hogy mentesülni lehessen a felelősség alól.⁴⁶

Az orvos-beteg jogviszonyban a jogszabályi előírások az orvostól az általában elvárható gondosság követelményét követelik meg. A szakmai, hivatásbeli irányelvek, szabályok, valamint az etikai kódex rendelkezéseinél fogva, ez az általában elvárhatóság, az orvos-beteg jogviszonyban egyfajta fokozott felelősséget követel meg az orvostól. Ez a felelősségi többlet a Ptk-ban megjelenő

bírói gyakorlat?, 2013, Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Debreceni Egyetem OEC Általános Orvostudományi Kar, Debrecen, 65-73, 68.

⁴³ BH 2005.251.

⁴⁴ A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (a továbbiakban: Ptk.).

⁴⁵ KÖHIDI ÁKOS: A deliktuális felelősség fogalomrendszerének gyakorlati oldala, in FAZEKAS JUDIT – KÖHIDI ÁKOS – CSITEI BÉLA (szerk.): *Állandóság és változás, Tanulmányok a magánjogi felelősség jogköréből*, 2017, Gondolat Kiadó, Budapest, 301.

⁴⁶ FUGLINSZKY ÁDÁM: *Kártérítési jog*, 2015, HVG-ORAC Lap-és Könyvkiadó Kft., Budapest, 371.

adott helyzetben általában elvárhatóságához képest, magasabbra helyezi az orvos tekintetében a gondossági mércét.

Egészségügyi jogviszonyokban a veszélyes üzemi felelősség megállapítása viszonylag ritkán fordul elő, az mindig az eset valamennyi körülményének értékelésétől és a bíróság ez irányú mérlegelésének eredményétől függ. Ha megállapítható és elhatárolható, hogy az adott beavatkozás során, mely károk keletkeztek az orvos tevékenységéből kifolyólag és melyek az egészségügyi beavatkozáshoz használt gép működtetésének eredményeként, akkor a pusztán gépi működésből származó károkra célszerű lehet a veszélyes üzem szabályait alkalmazni.⁴⁷

E körben annak tisztázása szükséges, hogy az orvosi tevékenységet folytató személy egyben a gép üzemeltetőjének is minősül-e. Mind ezek alapján, a felelősségtelepítést illetően – az Eü. tv. rendelkezéseire figyelemmel – két opció mutatkozik. Amennyiben egészségügyi szolgáltatóról van szó, akkor az egészségügyi intézmény minősül üzemeltetőnek. Ezzel ellentétben, ha egyéni egészségügyi vállalkozó saját nevében és felelősségére végzi e tevékenységet, akkor ő minősül az egészségügyi beavatkozáshoz használt gép üzemeltetőjének.

Az egészségügyi szolgáltató által alkalmazott orvosi műszerek kapcsán kialakult bírói gyakorlat tükrében, az egészségügyi szolgáltató tulajdonképpen az általa okozott kárért – amennyiben az ellenőrzési körén belül esik – akkor is felel, ha azt nem háríthatta volna el. Mindez voltaképpen azt eredményezi, hogy az egészségügyi szolgáltató felelőssége tisztán objektív alpra helyeződik, mindösszesen az üzemkötés belülség tényéből kifolyólag. Az Eü. tv. 2013-as módosításával azonban pontosan az volt a jogalkotó szándéka, hogy az egészségügyi szolgáltató beteggel szembeni felelősségét vétkességen alapuló, szubjektív alpra helyezze. Álláspontom szerint helytelen, főként az Eü. tv. 3. § f) pontja alapján végzett egészségügyi tevékenység vonatkozásában az orvos felelősségét túlobjektíválni azzal, hogy az esetükben kialakult szigorúbb elvárhatóság tanúsítása mellett is felelőssé válhatnak, az orvosi eszköz el nem hárítható meghibásodása esetén. A bírói gyakorlat hivatott eldönteni, hogy mely tevékenységeket értékel veszélyes üzemnek és alkalmazza ezen apropóból a veszélyes üzemi szabályokat. Az szoftver vezérelt orvosi eszközök jellegzetességeiknél és a bennük rejlő veszélyeknél fogva egyértelműen e felelősségi kategóriába „kíváncsognak”, ezért véleményem szerint, nem elegendő, hogy csupán a judikatúra alakítsa – a kártérítési perekben a károsult fél által felhozott bizonyítékok alapján, szabad mérlegelése szerint – az ez irányú gyakorlatot, hanem elengedhetetlen lenne, hogy maga a jogalkotó rendezze kielégítően e kérdéskört.

4. TERMÉKFELELŐSSÉGI ASPEKTUS

Az orvosi diagnosztikai eszközök meghibásodásából eredően keletkezett károkozások megítélésére a veszélyes üzemi felelősség mellett, a termékfelelősség szabályai is kompatibilis alternatívaként mutatkoznak.⁴⁸ A Ptk. termékfelelősségi szabályainak (Ptk. 6:550.-559. §) alkalmazásával a hibás egészségügyi termékkel a betegnek okozott károkért (halál, testi sérülés, egészségkárosodás) a gyártó, importáló, ha személyük nem állapítható meg, akkor pedig a forgalmazó tartozna felelősséggel. A hibás termékekért okozott károk esetében alkalmazandó termékfelelősség, a gyártó fokozott, az általánosnál jóval szigorúbb objektív felelőssége.⁴⁹ Mind a veszélyes üzemi és mind a termékfelelősség objektív felelősségnek minősül, így az alól a felelős nehezen mentheti ki magát.⁵⁰ Ez a kimentési nehézség azonban nem jelent abszolút, a kimentést egyáltalán nem engedő felelősséget. A két felelősségi forma közötti különbség a bizonyítási szabályokban ragadható meg a

⁴⁷ JULESZ MÁTÉ: *Orvosi jog működés közben. A hálapénztől a kártérítésig*, 2018, Medicina Könyvkiadó Zrt., Budapest, 204.

⁴⁸ WARE, ANNA – CASTLE, GRANT: Product Liability for Medical Devices, in *The Regulatory Affairs Journal – Devices*, 2005, Jul/Aug, 217-224, 217.

⁴⁹ FAZEKAS JUDIT – MENYHÁRT ÁDÁM – KÖHIDI ÁKOS: *Kötelmi Jog*, 2017, Gondolat Kiadó, Budapest, 277.

⁵⁰ HAVASI PÉTER: A felelősség egyes esetei, in WELLMANN GYÖRGY (szerk.): *A Ptk. magyarázata VI/VI., Kötelmi jog harmadik, negyedik, ötödik és hatodik rész*, 2018, HVG-ORAC Lap-és Könyvkiadó Kft., Budapest, 618. és 654.

leglátványosabban. Amíg a veszélyes üzemi felelősség esetében a károkozónak kell bizonyítani az elháríthatatlan külső okot és a tevékenységi körön kívüliség tényét, addig a termékfelelősség során a felelősségalapítás szempontjából fontos tényező, hogy a termék hibáját a károsult betegnek kell bizonyítania (Ptk. 6:554. § (3) bekezdés).

A Ptk. vonatkozó rendelkezése értelmében a termék hibájáról akkor beszélhetünk, ha az nem nyújtja az általában elvárható biztonságot, figyelemmel különösen a rendeltetésére, ésszerűen várható használatára, a vele kapcsolatos tájékoztatásra, a forgalomba hozatalának időpontjára és a tudomány, technika jelenlegi állására (Ptk. 6:554. § (1) bekezdés). A téren, hogy mik alapozhatják meg e hibát a Ptk. lényegre törő tömörséggel voltaképpen minden ingó dolgot – abban az esetben is, ha azok utóbb más dolog alkotórészévé válnak – a termék fogalmi kategóriájába sorol (Ptk. 6:551. §). A termékfogalom kiterjesztően értelmezhető voltából következően számos ingó dolog e körbe sorolandó. Így többek között az emberi szervezetben elhelyezett orvostechikumi eszközök, átültetett, beültetett szervek, szövetek, valamint az emberi szervezetbe kerülő egyéb diagnosztikumok is termékként értékelendők.⁵¹

E rendkívül kiterjesztő értelmezés ellenére is említhetők olyan dolgok, amelyeknek a termék fogalom alá illesztése problematikus lehet. E téren említhető a mesterséges intelligencia vezérelt orvosi diagnosztikai eszközök „motorja”, az azokat irányító szoftver. Kérdéses, hogy magára a szoftverre szolgáltatásként vagy termékként tekintünk és mely kategóriába soroljuk be. Véleményem szerint amennyiben termékként definiáljuk, úgy maradéktalanul alkalmazhatók a termékfelelősségi szabályok a szoftver vezérelt diagnosztikai eszközök tekintetében is. Az Eü. tv. rendelkezései is ebbe az irányba hajlanak, ugyanis a törvény 3. § h) pontja értelmében: orvostechikumi eszköznek minősül minden, akár önállóan, akár más termékkel együtt használt készülék, berendezés, anyag, szoftver vagy más termék – beleértve a megfelelő működéshez szükséges szoftvereket is –, amely a gyártó szándéka szerint kifejezetten diagnosztikai, terápiás célt szolgál, ide értve a klinikai vizsgálatra szánt, rendelésre készült eszközöket is.

Az orvostechikumi eszközökről szóló 4/2009-es egészségügyi miniszteri rendelet⁵² (továbbiakban: EüM rendelet) rendelkezik az orvostechikumi eszközök működése közben felmerülő hibás működésről, váratlan balesetről. A rendelet 4. § (1) bekezdés 24. pontja alapján váratlan eseménynek, balesetnek minősül az eszközzel összefüggésben bekövetkezett esemény, amely során az eszköz bármely hibás működése, a jellemzőiben, teljesítőképességében bekövetkező működési hiba, romlás, továbbá az eszköz címkéjének, használati útmutatójának a hiányossága, elégtelensége folytán a beteg, az eszköz kezelője vagy más személy halálához, egészségügyi állapotának súlyos romlásához vezet vagy vezethet. E tekintetben az egészségügyi állapot súlyos romlásának tekintendő:

- 1) az életet veszélyeztető megbetegedés
- 2) az élettani funkció vagy egészség tartós károsodása
- 3) olyan állapot szükségessé válása, amely orvosi beavatkozást tesz indokolttá, az előző két pontban megjelöltek megelőzésére (EüM rendelet 27. pont).

Színén e pont alapján az egészségügyi állapot súlyos romlásának körében értékelendő a használati útmutatónak megfelelően használt diagnosztikai vagy in vitro diagnosztikai eszközzel⁵³ végzett vizsgálat hibás eredményeként bekövetkező ártalom, azaz a magzati károsodás, halál, veleszületett vagy a szüléssel összefüggésbe hozható rendellenesség. Az EüM rendelet az orvosi diagnosztikai eszközök működése közben felmerülő baleset, váratlan esemény vonatkozásában az egészségügyi szolgáltató bejelentési kötelezettségét írja elő, a gyártó, forgalmazó útján az Országos

⁵¹ FUGLINSZKY: *i. m.* 612.

⁵² Az orvostechikumi eszközökről szóló 4/2009. (III. 17.) EüM rendelet.

⁵³ Minden olyan orvostechikumi eszköz, amely önmagában vagy más eszközzel alkalmazva, a gyártó meghatározása szerint emberi szervezetből származó minták vizsgálatára szolgál. Az in vitro diagnosztikai orvostechikumi eszközökről szóló 8/2003. (III. 13.) ESzCsM rendelet (2. § (1) bekezdés a) pont).

Gyógyszerészeti és Élelmezési-egészségügyi Intézet felé (EüM rendelet 21. § (1) bekezdés). A vizsgált szabályozásból az a következtetés vonható le, hogy a jogalkotó az egészségügyi állapot súlyos romlásának lehetőségét magában foglaló helyzetekben, már nem elégszik meg a polgári jogi kártérítéssel biztosított reparációs eszközzel, hanem a bejelentési kötelezettség, valamint az ilyen eszközök időszakos felülvizsgálatának a követelményével (EüM rendelet 27, §) jelentősen megemeli a prevenciós szintet. A jogalkotó a közigazgatási szerv irányába történő jelentési kötelezettséggel elejét kívánja venni annak, hogy az adott orvostechnikai eszköz másoknak is kárt okozzon.⁵⁴

A mesterséges intelligencia felhasználása az orvosi diagnosztikai eszközök tekintetében nagy mértékben hozzájárulhat, - a humán tényező okán bekövetkező hibák kizárásával, minimálisra csökkentésével -, a pontosabb diagnózisok felállításához, ugyanakkor a gépi vezérlésű orvosi eszközök jellegzetességeiknél fogva, a csekély rendellenesség folytán is, komoly és súlyos károkat képesek előidézni. Véleményem szerint e tendencia előirányozza a betegek fokozott jogvédelmét, ugyanakkor mindez nem teszi párhuzamosan az egészségügyi tevékenységet egy az egyben veszélyes üzemmé. Az egészségügyi szolgáltató felelősségének ilyen mérvű szigorítása ellentétes lenne a jogalkotó, egészségügyi viszonyok tekintetében „kinyilatkoztatott” felelősségi mércéjével. A gépi vezérlésű orvosi eszközök, diagnosztikai eszközök viszonyában a felelősség túlobjektívizálása helyett, célszerűbb lehet, az ilyen eszközök során keletkezett kártérítési igények rendezésére, a termékfelelősség szabályainak alkalmazása.

ZÁRÓ GONDOLATOK

Az orvosi felelősség szempontjából a technika fejlődése kiemelt jelentőséggel bír, hiszen az orvost segítő diagnosztikai eszközök, számítógép vezérelt berendezések az élet, testi épség, egészséghez fűződő jog megsértésének, veszélyeztetésének eddig ismeretlen szituációit idézhetik elő. Ebben a tekintetben az egészségügyi felelősség polgári jogi vetülete és annak fejlődési iránya lényegében két felelősségi formula alkalmazhatósága felé mutat, amelyek közül álláspontom szerint a termékfelelősségi aspektus mutatkozik egyelőre praktikusabbnak. Az orvosi diagnosztikai eszközök termékfelelősségbe történő kifejezett beillesztésének tárgyköre, azonban még korántsem tisztázott, így e kérdéskör a közeljövőben komplex kutatás tárgyát képezheti.

FORRÁSJEGYZÉK

Felhasznált irodalom

- [1.] ALAN, TIMOTHY C.: Regulating Artificial Intelligence for a Successful Pathology Future, in *Archives of Pathology & Laboratory Medicine*, Vol. 143, 2019.
- [2.] ELEK BALÁZS – PRIBULA LÁSZLÓ – SZABÓ KRISZTIÁN (szerk.): *A jogalkalmazás vitatott területei – az egészségügyi szolgáltatók polgári jogi felelőssége – szigorú bírói gyakorlat?*, 2013, Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Debreceni Egyetem OEC Általános Orvostudományi Kar, Debrecen.
- [3.] FAZEKAS JUDIT – MENYHÁRT ÁDÁM – KÖHIDI ÁKOS: *Kötelmi Jog*, 2017, Gondolat Kiadó, Budapest.
- [4.] FUGLINSZKY ÁDÁM: *Kártérítési jog*, 2015, HVG-ORAC Lap-és Könyvkiadó Kft., Budapest.
- [5.] HAVASI PÉTER: A felelősség egyes esetei, in WELMANN GYÖRGY (szerk.): *A Ptk. magyarázata VI/VI., Kötelmi jog harmadik, negyedik, ötödik és hatodik rész*, 2018, HVG-ORAC Lap-és Könyvkiadó Kft., Budapest.
- [6.] JACOBSON, PETER D.: *Medical Liability and the Culture of Technology*, 2004, The Project on Medical Liability in Pennsylvania, Pennsylvania.
- [7.] JULESZ MÁTÉ: *Orvosi jog működés közben, A hálapénztől a kártérítésig*, 2018, Medicina Könyvkiadó Zrt., Budapest.

⁵⁴ JULESZ: i. m. 208.

- [8.] KÖHIDI ÁKOS: A deliktuális felelősség fogalomrendszerének gyakorlati oldala, in FAZEKAS JUDIT – KÖHIDI ÁKOS – CSITEI BÉLA (szerk.): *Állandóság és változás, Tanulmányok a magánjogi felelősség jogköréből*, 2017, Gondolat Kiadó, Budapest.
- [9.] SZABÓ KRISZTIÁN: Orvos a vádlottak padján – diagnosztikus tévedés, in ELEK BALÁZS – PRIBULA LÁSZLÓ – SZABÓ KRISZTIÁN (szerk.): *A jogalkalmazás vitatott területei – az egészségügyi szolgáltatók polgári jogi felelőssége – szigorú bírói gyakorlat?*, 2013, Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Debreceni Egyetem OEC Általános Orvostudományi Kar, Debrecen.
- [10.] TÓTH ZOLTÁN: A felértékelődött felelősség – teljesíthető elvárás? Egy gyakorló szülész-nőgyógyász szakorvos véleménye, in ELEK BALÁZS – PRIBULA LÁSZLÓ – SZABÓ KRISZTIÁN (szerk.): *A jogalkalmazás vitatott területei – az egészségügyi szolgáltatók polgári jogi felelőssége – szigorú bírói gyakorlat?*, 2013, Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Debreceni Egyetem OEC Általános Orvostudományi Kar, Debrecen.
- [11.] WARE, ANNA – CASTLE, GRANT: Product Liability for Medical Devices, in *The Regulatory Affairs Journal – Devices*, 2005, Jul/Aug.

Jogforrások

- [1.] A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény.
- [2.] Az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. törvény.
- [3.] Az in vitro diagnosztikai orvostechnikai eszközökről szóló 8/2003. (III. 13.) ESzCsM rendelet.
- [4.] Az orvostechnikai eszközökről szóló 4/2009. (III. 17.) EüM rendelet.

Eseti döntések

- [1.] BH 1999.363.
- [2.] BH 2005.251.
- [3.] 1415/2006. számú polgári elvi határozat.

Internetes források

- [1.] BOESCHEN, C.: *Medical Malpractice Basics*, elérhető: <https://www.nolo.com/legal-encyclopedia/medical-malpractice-basics-29855.html>
- [2.] CSABAI VIRGÍNIA: *A kimentési okok vékony határmezsgyéje: a diagnosztikai tévedés*, elérhető: <https://www.jogiforum.hu/hirek/25240>, letöltve: 2019.12.10.
- [3.] DOROS SZABINA: *A diagnosztikai perek megítélése a polgári perekben*, elérhető: <https://www.jogiforum.hu/publikaciok/821>, letöltve: 2019.12.10.
- [4.] MICHON, K.: *Medical Malpractice: Misdiagnosis and Delayed Diagnosis*, elérhető: <https://www.nolo.com/legal-encyclopedia/medical-malpractice-misdiagnosis-delayed-diagnosis-32288.html>, letöltve: 2020.01.02.
- [5.] ROSEN & OHR, P.A.: *Is a wrong diagnosis considered medical malpractice in Florida?*, elérhető: <https://www.rosenhrlaw.com/blog/wrong-diagnosis-considered-medical-malpractice/>, letöltve: 2020.01.02.
- [6.] <https://semmelweis.kft.hu/hirek/mesterseges-intelligencia-segit-az-alzheimer-korai-felismereseben>, letöltve: 2019.10.18.
- [7.] http://medicalonline.hu/gyogyitas/cikk/orvosok_nelkuli_vilag_helyett_szuperhuman_orvosok, letöltve: 2019.10.18.
- [8.] http://medicalonline.hu/gyogyitas/cikk/diagnosztikai_tevedések, letöltve: 2019.12.10.

AZ OKOS SZERZŐDÉSEK HELYE A JOGRENDSZERBEN⁵⁵

Absztrakt

Sokan már most a 21. század legnagyobb találmányaként tekintenek a blockchain technológiára és az arra épülő okos szerződésekre. Kétségtelen, hogy ezek a technológiai újítások alapjaiban változtathatják meg a mindennapjainkat, így nem csoda, hogy számos olyan projekt indult az elmúlt években, amelyek kiaknázzák a fenti innovációkban rejlő lehetőségeket. Ebben a tanulmányban azt kívánom megvizsgálni, hogy a hagyományos szerződés-fogalom a kötelmi jog rendszerében milyen fejlődésen ment át, és ebbe a tendenciába beleilleszthető-e az okos szerződés koncepciója, illetve mennyiben felel meg neki. Ezt követően az okos szerződések alapját képező blockchain technológiával kapcsolatos lényeges kérdéseket és tisztázandó alapfogalmakat mutatom be, majd az okos szerződések lehetséges alkalmazási területeiről ismertetek példákat.

Kulcsszavak: okos szerződések, blockchain, szerződések.

BEVEZETÉS

Az okos szerződések témaköre egyre több szakterület képviselőinek figyelmét vonja magára, mivel a sorra megjelenő cikkek akkora potenciált látnak az okos szerződések fejlesztésében, amely miatt sokak a 21. század egyik legnagyobb és legforradalmibb fejlődését vizionálják. Habár a gyakorlati alkalmazásuk még szűkkörű, de egyes biztosítók és hitelintézetek kínálatában már kezdenek megjelenni az okos szerződésen alapuló konstrukciók, emellett pedig az okos szerződések fejlesztésére irányuló projektek is egyre gyarapodnak. Így kétségtelenül olyan területről van szó, amely egyre inkább megkerülhetetlennek látszik, de interdiszciplináris jellegénél fogva számos nehézséget és kihívást is rejt magában. Ebben a tanulmányban azt kívánom megvizsgálni, hogy a hagyományos szerződés-fogalom a kötelmi jog rendszerében milyen fejlődésen ment át, és ebbe a tendenciába beleilleszthető-e az okos szerződés koncepciója, illetve mennyiben felel meg neki. Ezt követően az okos szerződések alapját képező blockchain technológiával kapcsolatos lényeges kérdéseket és tisztázandó alapfogalmakat mutatom be, majd az okos szerződések lehetséges alkalmazási területeiről ismertetek példákat.

1. A KÖTELEM FOGALMÁNAK RÓMAI JOGI ALAPJAI

Ahhoz, hogy az okos szerződések jogi értékelését elvégezhessük, érdemes megvizsgálni a szerződés fogalmának kialakulását, a polgári jog rendszerében betöltött szerepét és rendszertani elhelyezését, valamint fejlődési útját. Ezzel átfogó képet kaphatunk a szerződések kialakulásától kezdve a legújabb szerződési forma megjelenéséig.

Bár a római jogtudomány még tartózkodóan viszonyult az elvont fogalmak absztrakt definiálásához, de a kötelek meghatározására több kísérlet is fennmaradt a korabeli forrásokból. Az első fogalom az kötelmet (obligatio) a dologi jogi jogosultságokkal vetette össze, amely lényege Paulus szerint nem abban áll, „hogy a mienkké tegyen egy dolgot vagy egy szolgalmat, hanem hogy valaki mást rászorítson arra, hogy valamit adjon, valamit tegyen vagy valamiért helytálljon számunkra”. (*obligationum substantia non in eo consistit, ut aliquod corpus nostrum aut servitutem nostram faciat, sed ut alium nobis obstringat ad dandum aliquid vel faciendum vel praestandum*).⁵⁶

Már a fenti definícióból is adódik az az alapvető polgári jogi distinkció, amely a kötelek (és ma már különösen a szerződések) tipizálására szolgál a nyújtandó szolgáltatás jellegadó ismerve szerint. Ez alapján a kötelek dolog átadására (dare), tevékenység kifejtésére (facere), a paulusi definícióban még nem szereplő nem tevérsre (non-facere) és kötelezettségre vonatkozó helytállásra (prestare) irányulhatnak. A Polgári

⁵⁵ A tanulmány az Igazságügyi Minisztérium jogászképzés színvonalának emelését célzó programjai keretében valósult meg.

⁵⁶ FÖLDI ANDRÁS – HAMZA GÁBOR: *A Római jog története és intézményei*, 1996, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 380.

Törvénykönyv (a továbbiakban Ptk.) 6:1. § (2) bekezdése gyakorlatilag ezzel azonos megfogalmazást tartalmaz: A kötelem valamely dolog adására, tevékenységre, tevékenységtől való tartózkodásra vagy más magatartásra irányulhat. Ezt az alapvető struktúrát követi a Ptk. 6. könyvének harmadik része is az egyes szerződések sorrendjét illetően.

A paulusi definícióból az is adódik, hogy a kötelmekben mindig két vagy több, de legalábbis konkrétan meghatározható személy áll egymással szemben, akik között létrejön az aktív vagy passzív magatartás tanúsítására vonatkozó kötelezettség. A modern magánjog-tudomány ezeket a jogviszony struktúrákat nevezi relatív szerkezetű jogviszonynak, szemben az in rem védelmet élvező jogviszonyokkal, amelyekben a jogosultakkal szemben minden más jogalany (megszámlálhatatlanul sokan vannak és a személyi körük szüntelenül változik). Ez utóbbit nevezik abszolút szerkezetű jogviszonyoknak. A fogalom meghatározás „mienkké tegyen” eleme a tulajdonszerzésre utal mint az abszolút szerkezetű jogviszonyok prototípusára, ugyanis a tulajdonjogviszony révén a jogosulttal szemben mindenki más kötelezetté válik. E kötelezettek negatív tartalmi kötelezettségek terhelik, amit három tételben szokás kifejezni. Az első, hogy mindenki köteles a tulajdonosnak az ebbéli minőségét elismerni, és tulajdonosi minőségét tiszteletben tartani (ez alól a jogszerű kivétel, amikor valaki a dolog tulajdonját valamely jogi tény nyomán magának vindikálja). A második kötelezettség, hogy mindenkinek el kell tűrnie az abszolút szerkezetű jogviszony jogosultjának joggyakorlását, amelyet a törvényes jogi pozíciójánál fogva gyakorol. A harmadik kötelezettség pedig, hogy senki se avatkozzon be a tulajdonos joggyakorlásába, azaz ne háborítsa a tulajdonost. Ezt a három kötelezettséget szokás – Grosschmid Béni nyomán – „sűrített negatív kötelemként” is aposztrofálni, ugyanis olyan passzív magatartásokról van szó, amelyek akkor is lehetséges teljesíteni, ha a kötelezettek éppen semmiféle magatartást nem fejtenek ki.

Ezek az abszolút szerkezetű viszonyok képezik a vagyoni viszonyok statikáját, ugyanis a negatív tartalmú kötelezettségek mind azt célozzák, hogy a jogosult vagyoni jogi pozícióját védjék, és azt a külső jogellenes behatásoktól megóvják. Ezzel tehát védett vagyoni jogi pozíciók jönnek létre.⁵⁷

A paulusi meghatározásból a kötelmek relatív szerkezete rajzolódik ki, amelyek célja, hogy a dologi jogi (in rem) pozíciókat összekapcsolja, és biztosítsa közöttük a jogszerzés lehetőségét. Ez a jogi konstrukció megkívánja, hogy a tételesen beazonosítható felek között lehetővé váljon a diszpozitív szabályozás, azaz biztosítani kell – természetesen meghatározott keretek között (például érvénytelenségi okok tiszteletben tartása mellett) – a törvényi szabályozástól való eltérést.

A kétféle jogviszony az időbelisége tekintetében is különböző. A dologi típusú jogviszonyok jellemzően tartósak és sokáig fennállnak (akár évtizedeken vagy századokon keresztül), míg a kötelmi jogviszonyok jellemzően rövidebb tartamúak, sok esetben prompt jelleggel teljességbe is mennek.

A másik definíciós kísérlet a kötelem fogalmára a iustinianusi kodifikáció eredményeként megszületett Institutiókból maradt fent, amely szerint „a kötelem olyan jogi kötelék, amelynél fogva szükségszerűen valamilyen szolgáltatás teljesítésére kényszerülünk államunk jogának megfelelően” (*obligatio est iuris vinculum, quo necessitate adstringimur alicuius solvendae rei secundum nostrae civitatis iura*). Ez a megközelítés a jogi köteléket (amelyet szolgáltatásnak is nevezhetünk) emeli a kötelmek középpontjába, amellyel elve kívül reked a kötelem fogalmi körén az erkölcsi, vallási, illem-és becsületbeli kötelezettségek csoportja. A fogalom kiemeli a kényszer szerepét is, amely szükségképpen velejárója a jog által létrehozott életviszonyoknak, így a kötelmekkel szemben is elvárt a kikényszeríthetőség lehetősége. A definíció utolsó eleme az állam általi elismertséget fogalmazza meg, amely követelmény arra világít rá, hogy a kötelmek mint jogi entitásuk az állam és a jogrendszer általi legitimációval kell rendelkezzenek, azoknak az állam által alkotott jogi normarendszerből levezethetőnek kell lenniük.⁵⁸

A kötelmek modern definícióját a pandektisták alkották meg, amely szerint „a kötelem olyan jogviszony, amelynél az egyik fél (hitelező, creditor) a másik féltől (adós, debitor) bizonyos magatartást követelhet, s amennyiben az adós ennek a kötelezettségének nem tenne eleget, a hitelező jogosult őt in personam actióval erre a magatartásra rászorítani.”⁵⁹

⁵⁷ Ennek a jogi konstrukciónak szükségszerű velejárója, hogy a rá vonatkozó szabályozás kógens, ugyanis a kötelezettek akarattuktól, vállalásuktól és az esetek túlnyomó részében tudtuktól függetlenül, a törvény rendelkezése nyomán kerülnek bele ezekbe a jogviszonyokba.

⁵⁸ FÖLDI – HAMZA: *i. m.* 381.

⁵⁹ BÓNIS PÉTER: „Szerződés” in JAKAB ANDRÁS – FEKETE BALÁZS (szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia* (Jogtörténet rovat, rovatszerkesztő: KOMÁROMI LÁSZLÓ) (elérhető: <http://ijoten.hu/szocikk/jogtortenet-szerzodes>, letöltve: 2019.02.20.)

A kötelmek eredetére nézve többféle megközelítés is ismert a római jogtudományból. Csak a fejlettebb jogban alakultak ki a fenti ismérvekkel rendelkező absztrakt fogalmak. Az archaikus korban a rómaiak a modern értelemben kötelmenek tekinthető viszonyokban az akkor uralkodó hatalmi-patriarchális szemléletmódnak megfelelően a hitelező adós feletti korlátozott hatalmát értették. A kötelmek kezdete visszavezethető egyes nézetek szerint a delictumokig, amelyek a római jogban bűncselekménynek számítottak (szemben a mai polgári jogi dogmatikai elhelyezkedésével). A bűncselekmény elsődleges jogkövetkezménye a bosszú lehetősége volt, amelyet később alternatívaként felváltott a váltságdíj (compostio) lehetősége, mint pénzbeli ellentételezés. Ez kezdetben önkéntes volt, majd a jogrendszer fejlődésével nem pusztán lehetőséggé, hanem jogi kötelezettséggé is vált az elégtétel szolgáltatása. A kötelmek e deliktuális eredetére utal az is, hogy az obligatio szó jelentése „megkötözés, bilincsbe verés”, míg a kötelelem megszűnését a liberatio, azaz „megszabadulás” kifejezéssel illették, a kötelelem teljesítését pedig solutio, azaz „kioldozás” szóval jelölték. Egy másik elmélet szerint a kötelmek eredetét elsődlegesen a szerződésekben, contractusokban kell keresni. Az ősi szerződésekben azonban a kötelező erőt nem a megállapodás eredményezte, hanem a vallási gyökerekkel rendelkező formások (amely alapján azt mondhatjuk, hogy a kötőerő nem a jogból, hanem a vallásból származott).⁶⁰

2. A SZERZŐDÉSEK A RÓMAI JOGBAN

A fentiek alapján a kötelelem egyik forrásának tekinthetőek a szerződések. Ha nem csak történetileg, hanem rendszertanilag is elhelyezzük a szerződéseket a kötelmi jogban, akkor pedig kétségtelenül arra a megállapításra juthatunk, hogy a szerződés mint jogi tény a kötelmek legfontosabb keletkező forrása, ún. kötelelemkeletkeztető jogi tény. Megemlítendő ugyanakkor, hogy a szerződés – annak ellenére, hogy túlnyomó részt a kötelmi jog területére tartozó ügylet és kötelmi kapcsolatok létrehozására irányul – nem csak a kötelmi jogban bír jelentőséggel. Így például az öröklési jogban a lemondás mint az örökhagyó és az örökös megállapodása viseli a szerződés jellegadó ismérveit, de nem kötelmi jogi jogosultságok fakadnak belőle, hanem öröklési jogiak. Vagy a dologi jogban létrehozhatóak korlátozott dologi jogok szerződéses úton is, amivel ugyan a felek között keletkezik kötelelem, de a végeredmény és az ügylet célja mégis egy abszolút szerkezetű dologi jogosultság létrehozása.

A római szerződések hosszú időn keresztül csak formális, szigorú alakszerűségeknek megfelelő nyilatkozatokkal jöhettek létre, amit a római jog részletes kogens szabályai határoztak meg. Ha ezeket a vallási gyökerű ünnepélyes formulákat nem követték pontosan, az a szerződés érvénytelenségét eredményezte. Később, amikor a szigorú alakszerűségek már a gazdasági élet fejlődése ellen hatottak, a formai előírások csak a fontosabb, vagy nagyobb kockázatot magukban rejtő jogügyleteknél maradtak meg kötelező alakisként. Ahol ilyen törvényi követelmények nem érvényesültek, ott alakszerűtlen nyilatkozatokkal létre lehetett hozni a szerződést, akár szóban vagy ráutaló magatartással. E körülmény vonatkozásában idézi Földi és Hamza Labeo esetét, miszerint „egy raktár bérbeadójának az volt a kikötése, hogy nem vesz át aranyat, ezüstöt, igazgyöngyöt saját veszélyére. Később, noha tudomást szerzett arról, hogy ilyen dolgokat raktároznak el nála, eltúrta ezt. Ezért úgy foglaltam állást, hogy ugyanúgy legyen kötelezve veled szemben, mintha ilyen fenntartása [nem is lett volna, mivel ami] volt, úgy tűnik, hogy arról lemondott.” (*Locator horrei propositum habuit se aurum, argentum, margaritam non recipere suo periculo: deinde, cum sciret has res inferri, passus est. Proinde eum futurum tibi obligatum dixi, ac si propositum non habuisset, quoniam quod fruit, remissum videtur*).⁶¹

Habár a római jog is megkövetelte a szerződések létrejöttéhez a megállapodást, az önmagában véve még nem volt elégséges a szerződéshez. „ha semmilyen civilis causa nem forog fenn, bizonyos, hogy ilyenkor a megegyezésből nem jöhet létre kötelelem, a pusztán megállapodás tehát nem keletkeztet kötelmet, hanem csak kifogást”. (*...cum nulla subest causa, propter conventionem hic constat constitui non posse obligationem: igitur nuda pactio obligationem non parit, sed parit exceptionem*)⁶² A szimpla megállapodás a pactum volt, amelyhez szükséges volt még egy többlet elemre, az ún. civilis causára ahhoz, hogy szerződés jöhessen létre.

A civilis causa az archaikus korban még pusztán a formát jelentette, majd a préklasszikus kortól kezdődően vált tartalmi követelménnyé. Egyre inkább előtérbe helyeződött az akarati elem, és a felek közötti becsület, hűség szerepe. Gaius a szerződések létrejöttéről kapcsán már arról írt, „hogy nem kívántatik meg sem

⁶⁰ FÖLDI – HAMZA: *i. m.* 381.

⁶¹ Uo. 470.

⁶² Uo. 471.

a szavak, sem az írás bármiféle meghatározott formája, hanem elegendő, ha azok, akik az ügyletet kötik, megegyeztek” (...*neque verborum, neque scripturae ulla proprietates desideratur, sed sufficit eos, qui negotium gerunt, consensisse*). Az ókorban egyedül a római jog jutott el arra a fejlettségi szintre, hogy a formátlan megegyezés, a konszenzus is elég volt a szerződés létrejöttéhez, ami nem csak írásban vagy szóban, de akár ráutaló magatartással is megszülethetett.⁶³ Ezzel létrejött a ma már főszabálynak tekinthető konszenzuálszerződések csoportja.

Azon túl, hogy a szerződés fogalmi elemeinek kialakulása mind a mai napig meghatározza a polgári jog szerződéses koncepcióját, a szerződésekkel kapcsolatos egyéb kérdések tekintetében, mint például az érvényesség és hatályosság fogalmához kapcsolódó egyes jogintézmények, a szerződési biztosítékok vagy a legfontosabb szerződések alapvető szabályai olyan alapvető jelentőségűek, amelyekhez képest az elmúlt kétez év jogfejlődése csupán modernizációt és finomhangolást eredményezett.

3. A SZERZŐDÉSEK A MAGYAR MAGÁNJOGBAN

A klasszikus magyar magánjogban a szerződéseket Szladits a római jogi hagyományok alapján kötelemfakasztó tényállások között tartotta számon. A kötelem keletkezését megalapozó tényállás a kötelem jogalapjának, másképpen tényalapjának, illetve a latin gyökerekre visszautalóan *causának* nevezte. A kötelemfakasztó tényeket e *causabeli* különbség alapján osztályozta. Az általános kötelemfakasztó tények közé a szerződések, a tiltott cselekmények és az alaptalan gazdagodás tartoztak. A szerződési szabadság tekintetében Szladits szembe állította a korabeli magyar magánjogot a római jog formalizált rendszerével. Álláspontja szerint „minden szerződés, amelyben valaki szolgáltatásra kötelezi magát, szükségképpen maga után vonja a kötelezettséget e szolgáltatás teljesítésére. Ennek a szerződési szabadságnak megvannak ugyan a korlátai, s a szerződés érvényességének vannak bizonyos közelebbi feltételei. De a körön belül minden szerződés létrehozza a benne foglalt kötelezettségi viszonyt. [...] A mai jogban közömbös, hogy a szerződés valamely különlegesen szabályozott szerződési típust tüntet-e fel, vagy pedig attól eltérő tartalmú kötelezést foglal magában. Ezért mondjuk, hogy a szerződés általában kötelemfakasztó tényállás.”⁶⁴

A magyar magánjog már a 15. században megfogalmazta a szerződések kötelmi jogi aspektusú lényegét. Az 1492. évi 38. törvénycikk így rendelkezett: A kötelezésekre nézve pedig azt kell szabályul tartani: hogy ki mint kötelezte magát, a szerint kapjon a felperes az utolsó perbehívás után az első nyolczados törvényszéken törvényt és igazságot.

Szladits a szerződési jogot tulajdonképpen a mai jogunkra is kiható érvénnyel jellemezte: „A kötelmi jog a vagyonforgalom joga. Ezért a kötelem túlnyomó részben a gazdálkodó alanyok szabad elhatározásának köszöni létét. A szerződés a legfőbb mozgató tény a kötelmi jog egész rendszerében, nemcsak a legfontosabb és leggyakoribb kötelemalapító tényállás, hanem egyúttal a kötelem módosításának és megszűnésének is rendszerinti alapja. A kötelmi jog szabályai túlnyomóan dispozitív szabályok, amelyek a szerződő felek akarásával félreterelhetők. A szerződésnek most említett általános kötelemfakasztó ereje okozza az alapvető különbséget a dologi és a kötelmi jog rendszere között. Az abszolút jogok és így különösen a dologi jogok is szorosan zárt kört alkotnak, amelyen belül e jogokat név szerint fel kell sorolni, más tartalmú abszolút jogot a felek akarata sem keltkeztethet, mert a felek magánakarata a törvény különös felhatalmazása nélkül, nem háríthat kötelezettségeket kívülálló harmadik személyekre. Ezzel szemben a kötelmi jogok köre, tartalmuk szempontjából nyílt, szinte végtelen.”⁶⁵

Ezt a szabadságot a Ptk. tételes szabályai is rögzítik, hiszen a 6:59. § bekezdései a szerződési szabadságot artikulálják: (1) A felek szabadon köthetnek szerződést, és szabadon választhatják meg a másik szerződő felet. (2) A felek szabadon állapíthatják meg a szerződés tartalmát. A szerződéseknek a felek jogaira és kötelezettségeire vonatkozó szabályaitól egyező akarattal eltérhetnek, ha e törvény az eltérést nem tiltja. Mindezekből az is következik, hogy a Ptk.-ban szabályozott szerződések nem képeznek zárt felsorolást, ahogy Szladits írta, az nyílt, szinte végtelen, így típus és tartalom tekintetében csak a felek képzelete és a jogszabályok tilalma képezhet korlátot.

A szerződés létrejötte vonatkozásában a római jogban kialakult konszenzuál jelleg határozza meg a mai polgári jogunkat, vagyis a szerződés létrejöttéhez nem szükséges a dolog átadása vagy más

⁶³ Uo. 472., BÓNIS: *i. m.*

⁶⁴ SZLADITS KÁROLY: *Magyar magánjog. Kötelmi jog általános része*, 1941, Grill Károly Könyvkiadó vállalata, Budapest, 34.

⁶⁵ Uo. 39.

reálcselekmény, hanem elegendő a felek akaratának kölcsönös és egybehangzó kifejezése (konszenzus).⁶⁶ A Ptk. 6:63. § egyértelművé teszi, hogy a szerződés a felek akaratának kölcsönös és egybehangzó kifejezésével jön létre, mégpedig úgy, hogy a feleknek a lényeges és a bármelyikük által lényegesnek minősített kérdésekben való megállapodása szükséges.

A fenti jogfejlődési ívből láthat, hogy a szerződési jog ma már rendkívüli szabadságot biztosít a feleknek, és mind típusában, mind létrejöttében, mind tartalmában kevés korlátot állít fel a jogalkotó, annak érdekében, hogy a gazdasági élet igényeit minél jobban kielégítse a jogi szabályozás. Ezzel pedig felmerül az okos szerződések alkalmazásának a lehetősége. A következőkben az okos szerződésekhez szükséges technikai alapokat, a blockchain technológiát és annak néhány alapfogalmát kívánom megvilágítani.

4. A BLOCKCHAIN TECHNOLÓGIA ÉS FOGALMI ELHATÁROLÁSOK

Napjaink egyik legígéretesebbnek tartott technikai fejlesztése a blockchain (magyar fordításban blokklánc) technológia és annak alkalmazási lehetőségei. A technológia elsősorban a bitcoin kriptovaluta révén vált ismertté, sokan azzal is azonosítják, ám maga a bitcoin csupán egy megvalósulási formája magának a blockchain technológiának, amely sokkal többféle, heterogén felhasználási módot kínál. A blockchain „lényegében egy decentralizált vagy megosztott főkönyv, amely a kriptográfiai eljárásoknak köszönhetően alkalmas a tranzakciók hitelesítésére, méghozzá közvetítő személy vagy szerv nélkül. A blokkláncok segítségével tranzakciókat bonyolíthatunk le, méghozzá anonim módon. Alkalmazásuk rengeteg előnnyel járhat az élet különböző területein. Létrehozásuk célja az volt, hogy a hagyományos pénzügyi közvetítő rendszer hibáit kiküszöbölve egy gyorsabb, olcsóbb és biztonságosabb módszert hozzanak létre a pénzügyi tranzakciók lebonyolítására. Emellett biztosíthatják a tranzakciók transzparenciáját, igazolhatják az áruk származását, valós időben, megbízható és hiteles adatokkal láthatják el az hatóságokat, lehetővé tehetik a folyamatos adóbeszedést közvetlenül a tranzakciót követően emberi közreműködés nélkül, stb.”⁶⁷ A blockchain fő jellemzője tehát, hogy decentralizált módon teszi lehetővé egy sokak által bővített adatbázis fenntartását, amely egységes módon tartalmazza a részévé vált adatokat.

Ahhoz, hogy a blockchain technológia szerződéses alkalmazását megvizsgálhassuk, szükséges néhány fogalmi alapvetést tenni, amelyek ismerete fontos lehet az okos szerződések kutatásához. Ez abból a szempontból jelent kihívást, hogy a jogtudomány eddig csekély mértékben dolgozta fel a témakört, sokkal inkább a műszaki és gazdasági megközelítés köszön vissza a tudományos igényű elemzésekben. Ez azt is magával hozza, hogy a terület pontos szakkifejezéseinek nem létezik jelenleg közmegegyezésen alapuló magyar fordítása, így többségében angol terminusok használandóak. A magyar jogirodalomban az első ún. „blokklánc-szótár” a Jog-Állam-Politika című folyóiratban jelent meg 2018-ban.⁶⁸ A legfontosabb, az okos szerződések során is jelentős kifejezések a következők:

Distributed Ledger Technology (röviden: DLT)

A megosztott főkönyv technológia egy olyan technológián alapuló adatbázis, amely lehetővé teszi, hogy a tartalomhoz az arra jogosult személyek egyidejűleg hozzáférjenek, azt módosítsák és hitelesítsék, és a tartalomban való megegyezést követően másolásra, megosztásra és szinkronizálásra kerüljön személyek, szervezetek között földrajzi határookra tekintet nélkül. A blokklánc az elosztott főkönyvi technológia egyik implementációja.⁶⁹

⁶⁶ WELLMANN GYÖRGY: *A szerződések általános szabályai az új Ptk.-ban – II. rész*, (elérhető: <https://ptk2013.hu/szakcikk/wellmann-gyorgy-a-szerzodesek-altalanos-szabalyai-az-uj-ptk-ban-ii-resz/3611>, letöltve: 2019.02.20.)

⁶⁷ KIRÁLY PÉTER BÁLINT: A terrorizmus finanszírozásának új eszközei: A blokkláncok és a kriptovaluták, in BARTKÓ RÓBERT (szerk.) *A terrorizmus elleni küzdelem aktuális kérdései a XXI. században*, 2019, Gondolat Kiadó, Budapest.

⁶⁸ GLAVANITS, JUDIT – KIRÁLY PÉTER BÁLINT: A blockchain-technológia alkalmazásának jogi előkérdései: a fogalmi keretek pontosításának szükségessége, in *Jog-Állam-Politika*, 2018/3. szám.

⁶⁹ KAKAVAND, HOSSEIN – KOST DE SEVRES, NICOLETTE – CHILTON, BART: *The Blockchain Revolution: An Analysis of Regulation and Technology Related to Distributed Ledger Technologies*, 4-5. (elérhető: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2849251, letöltve: 2019.02.20.)

Peer-to-peer (röviden: P2P) system

Egyenrangú résztvevők együttműködésén alapuló kapcsolat, amely lényege, hogy az informatikai hálózat csomópontjai közvetlenül egymással kommunikálnak, központi kitüntetett csomópont nélkül. „A P2P rendszerek megosztott szofver rendszerek, amelyek csomópontokból (számítógépekből) állnak, és ami által a számítási erőforrásaik (pl. a feldolgozási sebesség, a tárhely, információ terjesztés) közvetlenül elérhetővé válnak mások számára. Amikor csatlakoznak egy P2P hálózathoz, a felhasználók számítógépei szerepüket és jogosultságukat tekintve egyenlő csomópontokká válnak a rendszerben. Habár a felhasználók különböznek a rendelkezésre bocsátott erőforrásokat tekintve, a rendszer valamennyi csomópontja ugyanazokkal a funkcionális képességekkel és ugyanolyan felelősséggel bírnak. Emiatt valamennyi felhasználó számítógépe adó/szolgáltató és vevő/fogyasztó is egyben.”⁷⁰

Megosztott szoftverrendszerek

a megosztott rendszer esetén – amilyen a blockchain is – a csomópontok (számítógépek) úgy vannak összekötve egymással (de nem mindegyik mindegyikkel), hogy azok közül között nincs kiemelve egy központi csomópont sem. Azaz az csomópontok nem egy közvetítő, központi elemen keresztül, hanem közvetlenül kommunikálnak egymással. (Ezzel szemben a centralizált szoftverrendszer lényege, hogy egy központi csomópont (központi számítógéphez) kapcsolódik valamennyi másik csomópont (számítógép), és ezek a csomópontok egymással közvetlenül nincsenek összekötve.)⁷¹

Kriptográfia

A kriptográfia eredetileg egyenlő volt a titkosítással, kódolással, mára azonban egy önálló matematikai-informatikai tudománnyá vált, amelynek lényege az információ védelme, az információ, szöveg, üzenet olyan módon történő átalakítása és továbbítása, hogy az csak azok számára legyen érthető, akinek az üzenetet szánták.⁷²

Node

Csomópont/blokklánc-csomópont. Csomópont lehet bármely, internethez csatlakozni képes, azaz IP címmel rendelkező, aktív elektronikus eszköz (pl. számítógép, mobiltelefon, nyomtató, stb.) lehet. A csomópontok egy nagyobb adatszerkezet – esetünkben a blokklánc – önálló részei, amelyek szerepe, hogy adatot – esetünkben a blokkláncot és annak blokkjait – fogadnak, készítenek, tárolnak és küldenek a hálózaton belül, ezáltal biztosítva annak működését.⁷³

Hashing

A hashing a tranzakciókat és más adatokat azonosító biztonsági, kriptográfiai kódot (amely számokból és betűkből áll) létrehozó matematikai művelet, amely során bármilyen hosszúságú adatsort a kriptográfia segítségével egy meghatározott hosszúságúra alakíthatunk át. Ez a kód a blokklánc esetén magában foglalja a tranzakció üzenetét és magát a tranzakciót. Jellemzően a kriptovalutához kapcsolódó tranzakciók igazolására, azonosítására, hitelesítésére használják. Magyarra nehezen fordítható, ezért a jogalkotás számára is alkalmazható az informatikai kifejezés.⁷⁴

Mining

Bányászás. Az a folyamat, amellyel a tranzakciókat hitelesítik és hozzáadják a blokkláncához, és amelyért cserébe a bányász kriptovalutát kap jutalmul. A bányászás konkrét folyamata blokkláncoként eltérő az alkalmazott konszenzus mechanizmustól függően.⁷⁵

⁷⁰ DRESCHER, DANIEL: *Blockchain Basics – A Non-technical Introduction in 25 Steps*, Apress, 2017, New York, 23.

⁷¹ Uo. 4-29.

⁷² TAPSCOTT, DON – TAPSCOTT, ALEX: *Blockchain Revolution: How the Technology Behind Bitcoin is Changing Money, Business and the World*, Portfolio Penguin, 2016, London, 28-32.

⁷³ DRESCHER: *i. m.* 4-29.

⁷⁴ HARVEY, CAMPBELL R.: *Cryptofinance*, 2014. (elérhető: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2438299, letöltve: 2019.02.20.)

⁷⁵ HAYES, ADAM: *What factors give cryptocurrencies their value: An empirical analysis*, 2014. (elérhető: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2579445, letöltve: 2019.02.20.)

Miner

bányász. Azok természetes vagy jogi személyek, akik egy összetett matematikai, kriptográfiai művelet elvégzése érdekében a számítógépes kapacitásukat a blokklánc rendelkezésére bocsátják, ezáltal hitelesítik a blokkokba foglalt tranzakciókat, és ezért cserébe jutalmat kapnak.⁷⁶

Mining pool

adatbányász csoport. A blokkláncok hitelesítésében részt vevő bányászok által létrehozott virtuális közösség, amelynek lényege, hogy a tagok összekapcsolják a számítógépes kapacitásukat a hálózaton keresztül, a blokk hitelesítéséért kapott jutalmat pedig megosztják egymás között a munkájuk arányában.⁷⁷

Konszenzus mechanizmus

A konszenzus mechanizmusok olyan hibatűrő mechanizmusok, amelyek lehetővé teszik, hogy a blokklánc működésében résztvevő valamennyi csomópont megállapodásra jusson az egységes adattartalomról vagy a hálózat egészének állapotáról.⁷⁸

„Code is the law”

„A kód a jog”. A kifejezés arra utal, hogy a blokkláncok esetén a kód, azaz a blokklánc protokollja olyan kötőerővel (sőt egyes vélemények szerint még nagyobbal) bír mint a jog. A blokkláncok azon a hallgatóságos megállapodáson nyugszanak, hogy az azokat működtető szoftver, amely az automatikus végrehajtási műveletekért, hitelesítésért, tárolásért felelős megbízható és kiszámítható. Ezzel a blokkláncban részt vevők az egymás közötti jogviszonyaikban a programkódot emelik a jog szintjére.⁷⁹

Off-chain governance

láncon kívüli kormányzás. Láncon kívüli kormányzás esetén a blokklánc protokolljának módosítására vonatkozó szabályok nincsenek a blokklánc protokolljában előre rögzítve, emellett a folyamat egy része – pl. a szavazás, a javaslatétel, vagy annak vitája – offline történik meg.⁸⁰

On-chain governance

láncon belüli kormányzás. Láncon belüli kormányzás esetén a blokklánc protokolljának módosítására vonatkozó szabályok a blokklánc protokolljában előre rögzítve vannak, emellett a teljes folyamat – pl. a szavazás, a javaslatétel, vagy annak vitája – online történik meg.⁸¹

Bug

programhiba. A kifejezés annyira elterjedt a köznyelvben is, hogy nem érdemes lefordítani.

Hard fork

szoftverfejlesztési projekt erős elágaztatása. A hard forknál a protokollt akként módosítják, hogy annak eredményeként a korábban létrejött blokkok érvénytelenné (vagy fordítva: érvényessé) válnak. Azaz a hard fork az előző verziókkal nem kompatibilis frissítése a protokollnak. A hard fork csak akkor lesz eredményes, ha valamennyi csomópont frissíti a szoftvert. Enélkül ugyanis nem képesek új blokkot hitelesíteni azok a

⁷⁶ DRESCHER: *i. m.* 153-164.

⁷⁷ CONG, LIN WILLIAM – HE, ZHIGUO – LI, JIASUN: Decentralized Mining in Centralized Pools, in *George Mason University School of Business Research Paper No.* 18-9. (elérhető: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3143724, letöltve: 2019.02.20.)

⁷⁸ SCHWARTZ, (ET AL.): *The Ripple Protocol Consensus Algorithm*, Ripple Labs. Inc., 2014. (elérhető: https://ripple.com/files/ripple_consensus_whitepaper.pdf., letöltve: 2019.02.20.)

⁷⁹ DE FILIPPI, PRIMAVERA – WRIGHT, AARON: *Blockchain and the Law: The Rule of Code*, Harvard University Press, 2018, London, 7-8.

⁸⁰ HACKER, PHILIPP: *Corporate Governance for Complex Cryptocurrencies? A Framework for Stability and Decision Making in Blockchain-Based Organizations.* 14-16. (elérhető: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2998830, letöltve: 2019.02.20.)

⁸¹ DE FILIPPI, PRIMAVERA – LOVELUCK, BENJAMIN: The Invisible Politics of Bitcoin: Governance Crisis of a Decentralized Infrastructure, in *Internet Policy Review*, Vol. 5, Issue 4., 2016. (elérhető: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2852691, letöltve: 2019.02.20.)

bányászok, akik nem frissítették a szoftverüket a hard forknak megfelelően, mivel az általuk készített blokk már nem felel meg a módosított feltételeknek.⁸²

Soft fork

szoftverfejlesztési projekt gyenge elágaztatása. A soft fork a protokoll olyan módosítása, amelynél csak korábban érvényes blokkok/tranzakciók válnak érvénytelenné. Soft fork esetén az történik, hogy a blokklánc protokolljának szabályait úgy módosítják, hogy az új szabályok szerint elkészült blokkokat a régi szabályt követő csomópontok is hitelesnek fogadják el. Azaz a soft fork egy előző verziókkal kompatibilis frissítés.⁸³

Mainchain and sidechain

főlánc és melléklánc. Az mellékláncok lehetővé teszik, hogy az egyik blokkláncból származó tokeneket biztonságosan használják egy teljesen különálló blokkhálózaton belül, de szükség esetén az eredeti láncolathoz visszakerüljenek. Az eredeti láncot általában "fő láncnak" nevezik, míg „mellékláncnak” nevezünk minden további blokkláncot, amelyeken a főlánc tokenjeit használva tranzakciókat bonyolíthatnak le a felhasználók, és amelyek a főlánccal párhuzamosan működnek.⁸⁴

Digitális valuta (digital currency)

Egy olyan valuta, amely csak digitális formában létezik, digitálisan tárolják, cserélik és ruházzák át, de a fizikai valóságban, készpénz formájában nincs jelen. Digitális valuták például: a virtuális valuták, a kriptovaluták, központi banki digitális valuta, stb.⁸⁵

Központi banki digitális valuta (central bank digital currency, másképp digital fiat currency vagy digital base money, továbbiakban: CBDC)

A CBDC-k olyan centralizált digitális valuták, melyek törvényes fizetőeszköznek minősülnek, és csereeszközként vagy fizetőeszközként általánosan elfogadnak és használnak, és amelyet egy központi bank bocsát ki, szabályoz és kontrollál.⁸⁶

Virtuális valuta (virtual currency)

A virtuális valuták olyan decentralizált digitális valuták, melyek nem minősülnek törvényes fizetőeszköznek, és amelyet csereeszközként vagy fizetőeszközként csak egy adott virtuális közösségen belül fogadnak el és használnak, és amelyet nem egy központi bank vagy valamely állami hatóság, hanem egy fejlesztő/fejlesztői csapat bocsát ki, szabályoz és kontrollál.⁸⁷

Kriptovaluta (cryptocurrency)

A kriptovaluták olyan decentralizált digitális valuták, melyek nem minősülnek törvényes fizetőeszköznek, de csereeszközként vagy fizetőeszközként általánosan elfogadnak és használnak, és amelyet nem egy központi bank állami hatóság, hanem egy fejlesztő/fejlesztői csapat bocsát ki, szabályoz és kontrollál, valamint kriptográfiát használ az új kriptovaluta egységek kibocsátására, tárolására és a tranzakciók rögzítésére.⁸⁸

⁸² HACKER, 14-16.

⁸³ DENERY, KEEGAN F.: *The Blockchain – The Fifth Disruptive Computing Paradigm*, 5-6. (elérhető: https://www.academia.edu/33147652/Blockchain_The_Fifth_Disruptive_Computing_Paradigm?auto=download, letöltve: 2019.02.20.)

⁸⁴ EYAL, ITTAY (ET. AL.): *Bitcoin-NG: A Scalable Blockchain Protocol*, USENIX Association, 2016, Santa Clara. (elérhető: <https://www.usenix.org/system/files/conference/nsdi16/nsdi16-paper-eyal.pdf>, letöltve: 2019.02.20.)

⁸⁵ *Financial Action Task Force: Virtual Currencies Key Definitions and Potential AML/CFT Risks*, 2014, 4. (elérhető: <http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/reports/Virtual-currency-key-definitions-and-potential-aml-cft-risks.pdf>, letöltve: 2019.02.20.)

⁸⁶ MEANING, JACK (ET. AL.): *Broadening Narrow Money: Monetary Policy with a Central Bank Digital Currency*, in *Bank of England Working Paper No. 724*, 3-13. (elérhető: https://www.ecb.europa.eu/pub/conferences/shared/pdf/20171106_ECB_Workshop_Money%20markets/08_Broadening_narrow_money.pdf, letöltve: 2019.02.20.)

⁸⁷ Európai Központi Bank: *Virtual Currency Schemes*, 2012, 13-14. (elérhető: <http://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/virtualcurrencyschemes201210en.pdf>, letöltve: 2019.02.20.)

⁸⁸ AMETRANO, FERDINANDO M.: *Hayek Money: The Cryptocurrency Price Stability Solution*. (elérhető: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2425270, letöltve: 2019.02.15.)

Decentralized Organization (továbbiakban: DO)

decentralizált szervezet. Egy decentralizált szervezet esetén a döntéshozatali jogkör nem egy hierarchiában magasabb szinten álló személy vagy csoport kezében van, hanem a szervezet működésében résztvevő valamennyi személy egy számítógépes program kódja alapján - esetünkben a blokkláncon keresztül – lépnek egymással kapcsolatba, annak segítségével hozzák meg a döntéseket, amelyet aztán maga a program – a blokklánc – hajt végre.

Decentralized Autonomous Organizations (továbbiakban: DAO)

decentralizált autonóm szervezetek. A DAO egy olyan online térben, autonóm módon létező és működő szervezet, amely okos szerződések összekapcsolt, komplex hálózatán keresztül végzi tevékenységét úgy, hogy a döntéseket maga a program hozza meg és hajtja végre, és emberi közreműködés csak abban az esetben alkalmaz, ha az adott feladatot a program nem képes végrehajtani.⁸⁹

Decentralized Autonomous Corporations (továbbiakban: DAC)

decentralizált autonóm társaság/vállalat. A DAC-k olyan DAO-k, amelyeknél létezik a részvény koncepciója, azaz meg lehet vásárolni és el lehet adni a DAC részvényeit, amelyek után osztalékra lesz jogosult azok mindenkoros tulajdonosa.⁹⁰

5. AZ OKOS SZERZŐDÉSEK MIBENLÉTE ÉS HASZNOSÍTÁSI LEHETŐSÉGEIK

Az okos szerződéseket jogi oldalról megragadni nem könnyű feladat, a magyar jogirodalomban még nem is történt meg e téma feldolgozása. Eddig lényegében csak szakmai blogbejegyzések foglalkoztak az okos szerződésekkel, holott a külföldi tudományos szakirodalom már egyre intenzívebben kutatási témájával tette a smart contractokat. Az okos szerződések fogalma Nick Szabóhoz, egy magyar származású amerikai informatikushoz köthető,⁹¹ aki már a 1994-ben akként képzelte el az okos szerződéseket, hogy a hagyományos papír alapú szerződéssel szemben meghatározott feltételek bekövetkezése alapján a szerződést automatikusan, közvetítő nélkül végre lehet hajtani. Ez alapján tehát azt mondhatjuk, hogy az okos szerződések „a Blockchain hálózat felhasználásával képesek adatok és események rögzítésére, melyek egy előre kódolt utasításnak köszönhetően az adott esemény bekövetkezésekor automatikusan végrehajtásra kerülnek. Külön sajátossága, hogy a szerződésbe foglalt kikötéseket nem lehet utólag átírni, vagy módosítani.”⁹² Egy másik definíció szerint „Az okos szerződések olyan számítógépes tranzakciós protokollok, amelyek képesek arra, hogy szerződés egészét vagy egy részét önvégrehajtvá tegyék azáltal, hogy a felek között létrejött szerződés feltételeit átültetik számítógépes kódokba.”⁹³ Mindegyik definíciós kísérlet három lényeges elemet emel ki:

- blockchain alapú , algoritmus vezérelt szerződés,
- amely automatikusan végrehajtható minden további beavatkozás nélkül,
- és a tartalma utólag megmásíthatatlan.

Az okos szerződések koncepciójának sine qua nonja a blockchain technológia és az általa biztosított decentralizált rendszer. És habár a blockchain a bitcoin kriptovaluta kapcsán vált világszerte ismertté, a

⁸⁹ DE FILIPPI, PRIMAVERA – WRIGHT, AARON: *Blockchain and the Law: The Rule of Code*, Harvard University Press, 2018, London, 147-150.

⁹⁰ Uo. 147-150.

⁹¹ Nick Szabóról 2015-ben jelent meg a New York Timesban egy írás, amely szerint Szabó 1993-ban tagja volt a Cypherpunks nevű hackercsoportnak. E csoport egyik célja egy olyan digitális pénz létrehozása volt, amely épp olyan anonimitást biztosít az online térben, mint a valóságban a készpénz. Ez alapján Szabó létrehozott egy kriptopénz-koncepciót, a Bit Goldot, amely lényegében előfutára volt a blockchain technológiát alkalmazó bitcoinnak. (elérhető: <https://www.nytimes.com/2015/05/17/business/decoding-the-enigma-of-satoshi-nakamoto-and-the-birth-of-bitcoin.html>, letöltve: 2019.02.20.)

⁹² TURÁNYI NOÉMI: „Okos szerződések” avagy okos életünk következő lépcsőfoka, 2018, (elérhető: <https://arsboni.hu/okos-szerzodesek-avagy-okos-eletunk-kovetkezo-lepcsorefoka/>, letöltve: 2019.02.20.)

⁹³ ROHR, JONATHAN – WRIGHT, AARON: Blockchain-Based Token Sales, Initial Coin Offerings, and the Democratization of Public Capital Markets, in *Cardozo Legal Studies Research Paper No. 527*. (elérhető: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3048104, letöltve: 2019.02.20.)

Portfolio nevű elemző oldal 2018-ban nem véletlenül jelentetett meg cikket „Nagyobbat szólhatnak az okosszerződések, mint maga a bitcoin” címmel. Ennek oka, hogy maga a blockchain és az azon alapuló szerződések sokkal komplexebb feladatok ellátására is alkalmasak a pusztán fizetőeszköznél: így többek között önműködő értékpapírokat, automatikus biztosítási kárkifizetéseket vagy összetettebb pénzügyi folyamatokat bonyolíthatnak le az okos szerződések.

Felmerül a kérdés, hogy milyen szituációkban lehet érdemes okos szerződéseket alkalmazni? Az okos szerződések által kínált legnagyobb előny, hogy olyan platformot jelent a szerződő feleknek, amely kizárja a nemteljesítés lehetőségét, így mindegyik fél nagyobb biztonsággal vehet részt a vagyoni viszonyokban, anélkül, hogy egymásról bármit is tudnának. Emellett az automatikus mechanizmusok révén rengeteg idő is megszórható, amíg a másik fél jognyilatkozataira vagy jogcselekményeire kellene várni egy szerződés lebonyolítása során. Erre klasszikus példaként az ingatlanadásvételi szerződéseket szokták említeni. Egy okos szerződéses konstrukcióban lehetővé válna, hogy amint a megadott számlaszámra megérkezik a vevőtől a vételár, az eladó automatikusan elismeri a vételár teljesítését és a tulajdonjogról történő lemondás és a vevő tulajdonjogának bejegyzését jóváhagyó bejegyzési engedély automatikusan megérkezik a földhivatalba. Ezáltal kiküszöbölhető a felek vagy az eljáró ügyvéd késlekedéséből eredő idővesztés, és nem utolsósorban – bár ez sok szereplőnek rossz hír – a közvetítő személyek (pl. ügyvédek, közjegyzők) szerepe is megszűnne ezekben a szerződésekben.

Látható, hogy az okos szerződések működéséhez szükség van egy programra, amelyben a szerződést kódolják, és képesek azt lefuttatni. Erre kiválóan alkalmasnak bizonyult az Ethereum nevű kriptopénz, amely a bitcoin alapjaira épülve már kifejezetten úgy íródott meg, hogy alkalmas legyen az okosszerződések programozására is. A szoftver nyílt forráskódú, amelyekhez így szabadon fejleszthetőek új applikációk, például értékpapír kibocsátásra, domain regisztrációra, hivatalos online szavazásra vagy közösségi finanszírozásra. Az Ethereum további előnye, hogy kriptopénz lévén elszámolási egységként, azaz pénzként is tud viselkedni, és a számítási kapacitást biztosító bányászok is ebben kapják a fizetségüket.

Az okos szerződések a hazai polgári jogba beilleszthetőek, hiszen a fentiek alapján láthattuk, hogy a Ptk. technológiásan az okos szerződés létrejöttéhez konszenzus bármely formában létrejöhet. Az okos szerződéseknél is ugyanúgy a felek ügyleti akaratára van szükség a szerződés létrejöttének pillanatában, a különbség csupán abban állna, hogy a szerződés teljesítése függetlenedik a felektől, így az okos szerződések körében a Ptk. szerinti teljesítési és szerződésszegési szabályok alkalmazása háttérbe szorulna, sőt, egyes esetekben a szerződésszegés lehetőségének hiánya miatt akár okafogyottá is válna. Bizonyos területeken már jelentős előrelépések történtek az okos szerződések bevezetése érdekében. Tekintettel arra, hogy a szerződések előzetes programozást és algoritmusok általi modellezést igényelnek, leginkább a tipikus, sablonosítható jogi konstrukciók esetében lehet gazdaságilag is kifizetődő az okos szerződések fejlesztése. Ezért jelenleg a biztosítók és a bankok próbálják leginkább kiaknázni a blockchain nyújtotta lehetőségeket.

„Az okosszerződések a káresemények ellenőrzését és kárkifizetések teljesítését is meggyorsíthatják: például ha egy autó összetörik, a biztosító a blockchain-technológia segítségével azonnali jelzést kap, hogy ha a járművet az általuk kijelölt és ellenőrzött műhelyben megszerelték és hogy ennek pontosan mekkora költsége volt. Ha a beszállítókat is ellenőrzi a biztosító, még a túlszámlázást is ki tudják ezzel szűrni. Mezőgazdasági biztosítások esetén pedig akár a műholdak és a meteorológia szolgálatok adataiból tudnak kárfelmérést készíteni a biztosítók és ez alapján fizetni. Bár mindezt a jelenlegi technológiával is meg tudja tenni a biztosító, a blockchain segítségével az ilyen adatellenőrzési és adategyeztetési folyamatok időigénye nulla közeli szintre redukálódhat ahelyett, hogy heteket vesz igénybe.”⁹⁴

A biztosítások terén már több létező okos szerződéses megoldást alkalmaznak. Így például az Etherisc olyan ethereum alapú biztosítást nyújt, amely érzékeli, ha a biztosított lekéste a repülőgépet, és automatikusan fizet, az ügyfélnek még csak értesítenie sem kell a biztosítót. Emellett szociális biztosítást is nyújtanak családi tragédiák esetére, illetve mezőgazdasági biztosítást aszály vagy árvíz esetére. A Lemonade a világ egyik első peer-to-peer alapú biztosítója, amely vagyonszerződéssel és balesetbiztosítással foglalkozik. Okos szerződések révén a meghatározott feltételek teljesülése esetére automatikusan megindítják a kárkifizetéseket.⁹⁵

Az ausztrál Commonwealth Bank tesztüzemmódban már kibocsátott államkötvényeket. Az alkalmazott platform a kibocsátás teljes folyamatát kezeli (a kötvény meghirdetését, a beérkező ajánlatot

⁹⁴ <https://www.portfolio.hu/vallalatok/it/nagyobbat-szolhatnak-az-okosszerzodesek-mint-maga-a-bitcoin.279235.html> (letöltve: 2019.02.20.)

⁹⁵ <https://www.portfolio.hu/vallalatok/it/nagyobbat-szolhatnak-az-okosszerzodesek-mint-maga-a-bitcoin.279235.html>, (letöltve: 2019.02.20.)

kezelését és azok elfogadását, majd a kötvények jóváírását). „A bankoknál mindezen túl nagy potenciál van a hitelszerződések okosszerződéssé formálásában is, a Capgemini korábbi tanulmánya szerint szerződésenként 480-960 dollár közötti összeget spórolhatnának meg a bankok az adminisztrációs költségeken, ha a hitelezési folyamat nagy részét okosszerződésre helyeznék át. A bankok közötti tranzakciók illetve az értékpapírkiegyenlítési- és elszámolási területen szintén ígéretes projektek zajlanak. Az olasz bankszövetség például az NTT Data Italia nevű céggel közösen kutatja a blockchain felhasználási lehetőségét a bankoknál, jelenleg a bankközi tranzakciók kiegyenlítési folyamatának blockchain alapokra helyezésén dolgoznak. A projektben a nemzetközi R3 konzorcium Corda nevű platformját használják.”⁹⁶

Nick Szabó szerint az okos szerződések egyelőre nem veszik el az ügyvédek munkáját. Ennek egyik oka, hogy míg a tradicionális nemzeti jogok az államhatárokon belül maradnak, és államonként eltérőek, önálló jogi normákkal és jogalkalmazással bírnak, addig az okos szerződések határokon átívelőek, és ennél fogva rendkívül rugalmatlanok, de cserébe kiszámíthatóak.⁹⁷ Figyelemmel azonban arra, hogy a jogrendszerek nem globális jellegűek, az előre programozott okos szerződéseknek alkalmazkodniuk kellene a határon átnyúló ügyletekkel érintett államok folyamatosan változó jogához és eltérő joggyakorlatához. Ez bizonyos területeken valószínűleg lehetetlen is lenne, és olyan nagy számú variációs lehetőséget rejt magában, hogy a programozási feladatok gyakorlatilag végeláthatatlanok. Az okos szerződések programozása egyébként is a jogászok és informatikusok kooperációját igényli, de egyelőre csak bizonyos – jól sablonosítható és automatizálható – részterületeken tűnik reálisnak az elterjedésük.

FORRÁSJEGYZÉK

- [1.] BÓNIS PÉTER: „Szerződés”, in JAKAB ANDRÁS – FEKETE Balázs (szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia* (Jogtörténet rovat, rovatszerkesztő: KOMÁROMI László), 2019.02.20.
- [2.] CONG, LIN WILLIAM – HE, ZHIGUO – LI, JIASUN: Decentralized Mining in Centralized Pools, in *George Mason University School of Business Research Paper No. 18-9*. (Elérhető: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3143724, letöltve: 2019.02.20.)
- [3.] DE FILIPPI, PRIMAVERA – WRIGHT, AARON: *Blockchain and the Law: The Rule of Code*, 2018, Harvard University Press, London HACKER, PHILIPP: *Corporate Governance for Complex Cryptocurrencies? A Framework for Stability and Decision Making in Blockchain-Based Organizations*. (elérhető: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2998830, letöltve: 2019.02.20.)
- [4.] DENERY, KEEGAN F.: *The Blockchain – The Fifth Disruptive Computing Paradigm*, (elérhető: https://www.academia.edu/33147652/Blockchain_The_Fifth_Disruptive_Computing_Paradigm?auto=download, letöltve: 2019.02.20.)
- [5.] DRESCHER, DANIEL: *Blockchain Basics – A Non-technical Introduction in 25 Steps*, Apress, 2017, New York.
- [6.] EURÓPAI KÖZPONTI BANK: *Virtual Currency Schemes*, 2012, (elérhető: <http://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/virtualcurrencyschemes201210en.pdf>, letöltve: 2019.02.20.)
- [7.] EYAL, ITTAY (ET. AL.): *Bitcoin-NG: A Scalable Blockchain Protocol*, USENIX Association, 2016, Santa Clara. (elérhető: <https://www.usenix.org/system/files/conference/nsdi16/nsdi16-paper-eyal.pdf>, letöltve: 2019.02.20.)
- [8.] *Financial Action Task Force: Virtual Currencies Key Definitions and Potential AML/CFT Risks*, 2014. (elérhető: <http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/reports/Virtual-currency-key-definitions-and-potential-aml-cft-risks.pdf>, letöltve: 2019.02.20.)
- [9.] FÖLDI ANDRÁS – HAMZA GÁBOR: *A Római jog története és intézményei*, 1996, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- [10.] GLAVANITS, JUDIT – KIRÁLY PÉTER BÁLINT: A blockchain-technológia alkalmazásának jogi előkérdései: a fogalmi keretek pontosításának szükségessége, in *Jog-Állam-Politika*, 2018/3. szám.

⁹⁶ <https://www.portfolio.hu/vallalatok/it/nagyobbat-szolhatnak-az-okosszerzodesek-mint-maga-a-bitcoin.279235.html>, letöltve: 2019.02.20.

⁹⁷ <https://www.conclude.hu/aranypiaci-hirek/1888-nick-szabo-az-okos-szerzodesek-es-a-vilag-jogrendszer.html>, letöltve: 2019.02.20.

- [11.] HAYES, ADAM: What factors give cryptocurrencies their value: An empirical analysis, 2014. (Elérhető: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2579445, letöltve: 2019.02.20.)
- [12.] https://ripple.com/files/ripple_consensus_whitepaper.pdf. (letöltve: 2019.02.20.)
- [13.] KAKAVAND, HOSSEIN – KOST DE SEVRES, NICOLETTE – CHILTON, BART: *The Blockchain Revolution: An Analysis of Regulation and Technology Related to Distributed Ledger Technologies*. (elérhető: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2849251, letöltve: 2019.02.20.)
- [14.] KIRÁLY PÉTER BÁLINT: A terrorizmus finanszírozásának új eszközei: A blokkláncok és a kriptovaluták, in BARTKÓ RÓBERT (szerk.): *A terrorizmus elleni küzdelem aktuális kérdései a XXI. században*, 2019, Gondolat Kiadó, Budapest.
- [15.] MEANING, JACK (ET. AL.): Broadening Narrow Money: Monetary Policy with a Central Bank Digital Currency, in *Bank of England Working Paper No. 724*, (elérhető: https://www.ecb.europa.eu/pub/conferences/shared/pdf/20171106_ECB_Workshop_Money%20markets/08_Broadening_narrow_money.pdf, letöltve: 2019.02.20.)
- [16.] ROHR, JONATHAN – WRIGHT, AARON: Blockchain-Based Token Sales, Initial Coin Offerings, and the Democratization of Public Capital Markets, in *Cardozo Legal Studies Research Paper No. 527*. (elérhető: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3048104, letöltve: 2019.02.20.)
- [17.] SCHWARTZ, DAVID ET AL.: *The Ripple Protocol Consensus Algorithm*, Riplle Labs. Inc., 2014. (elérhető: https://ripple.com/files/ripple_consensus_whitepaper.pdf, letöltve: 2019.02.20.)
- [18.] SZLADITS KÁROLY: *Magyar magánjog. Kötelmi jog általános része*, 1941, Grill Károly Könyvkiadó vállalata, Budapest.
- [19.] TAPSCOTT, DON – TAPSCOTT, ALEX: *Blockchain Revolution: How the Technology Behind Bitcoin is Changing Money*, 2016, Business and the World, Portfolio Penguin, London.
- [20.] TURÁNYI NOÉMI: „Okos szerződések” avagy okos életünk következő lépcsőfoka, 2018, (elérhető: <https://arsboni.hu/okos-szerzodesek-avagy-okos-életünk-következo-lepcsőfoka/>, letöltve: 2019.02.20.)
- [21.] WELLMANN GYÖRGY: A szerződések általános szabályai az új Ptk.-ban – II. rész, (elérhető: <https://ptk2013.hu/szaccikk/wellmann-gyorgy-a-szerzodesek-altalános-szabályai-az-új-ptk-ban-ii-resz/3611>, letöltve: 2019.02.20.)
- [22.] <https://www.portfolio.hu/vallalatok/it/nagyobbat-szolhatnak-az-okosszerzodesek-mint-maga-a-bitcoin.279235.html> (letöltve: 2019.02.20.)
- [23.] <https://www.nytimes.com/2015/05/17/business/decoding-the-enigma-of-satoshi-nakamoto-and-the-birth-of-bitcoin.html> (letöltve: 2019.02.20.)
- [24.] <https://www.conclude.hu/aranypiaci-hirek/1888-nick-szabo-az-okos-szerzodesek-es-a-vilag-jogrendszer.html> (letöltve: 2019.02.20.)

A KÁBÍTÓSZERREL VISSZAÉLÉS CONTRA ÁLLAMI BÜNTETŐIGÉNY, KÜLÖNÖS TEKINTETTEL AZ ÚJ PSZICHOAKTÍV SZEREK PROBLÉMAKÖRÉRE

Absztrakt

A kábítószerrel visszaélés jogi szabályozása az állami büntetőigény megjelenésétől kezdve folytonos változáson megy keresztül mivel a jogalkotó hatalomnak időről időre új kihívásokkal kell szembenéznie. Az elmúlt években megjelentek és Európa szerte elterjedtek az úgynevezett új pszichoaktív anyagok, vagy közismertebb nevén a „designer drogok”. Az Európai Unióban, így hazánkban is az eddig ismert hatóanyagoktól eleinte csak kis részben, de már azoktól sokszor teljesen eltérő vegyületek azonosítása nagy problémát jelent a szakemberek számára, továbbá az új típusú pszichoaktív szereknek az egészségre gyakorolt hatása is rendkívül veszélyes és előre nem látható következményekkel jár, ezért velük szemben a büntetőjogi fellépés elengedhetetlen.

Kulcsszavak: kábítószer, kábítószerrel visszaélés, új pszichoaktív szer, designer drogok, állami beavatkozás, büntetőjog, büntető rendelkezések, jegyzékre kerülés, kockázatértékelés

BEVEZETŐ GONDOLATOK

A kábítószerfogyasztás és az azzal összefüggő társadalmi problémák visszaszorítását mindig meghatározott ideológiák, szemléletmódok jellemezték. Az államok ezen elképzelések, tervek alapján próbálkoznak és a mai napig küzdenek a káros szenvedély és annak következményei ellen. Tanulmányomban be kívánom mutatni a kábítószerrel visszaélést meghatározó és a jelenleg elismert fogalmakat, mindezek után pedig a jelenkor megoldatlan problémájával és a jövő kihívásait is magában rejtő új pszichoaktív szerekkel kívánok részletesen foglalkozni.

1. A KÁBÍTÓSZER

Korunk megfogalmazása szerint a drog az angolszász nyelvhasználatban gyógyszert, kábítószerrel jelent. Az Egészségügyi Világszervezet (WHO) által kiadott ajánlás alapján drognak tekintendő minden olyan anyag, amelynek fogyasztása tiltott vagy a nem tiltott anyagok közül veszélyes, visszaélésre alkalmas vagy deviáns. A kábítószereknek a központi idegrendszerre gyakorolt hatása átmeneti élettani, viselkedésbeli elváltozást eredményez. A befolyásolás általában időszakosan, de nem kizárhatóan véglegesen kihathat az agyi működésekre is: az érzékelésre, észlelésre, a helyzetekre adott reakciókra. Az ingerek mesterséges módosítása a külvilág számára azt eredményezi, hogy a pszichoaktív szer hatása alatt állók a megszokottól eltérő magatartásformákat produkálnak.⁹⁸ Egyes kábítószerek megnyugvás érzetet okoznak a fogyasztó számára, más típusú szerek épp ellenkezőleg, fokozzák az emberi teljesítményt vagy megszüntetik a fáradtságérzetet. A drog ezen hatásai mutatják a kábítószer fogyasztók számára a szerfogyasztás előnyös oldalát, ám sokszor nem számolnak tevékenységük következményeivel, amely súlyos egészségkárosodáshoz, torzult személyiséghez, fizikai és pszichikai függőséghez vezethet.

Az Egyesült Nemzetek Szervezetének Egészségügyi Világszervezete szerint azok az anyagok, amelyek túlzott fogyasztása nem ellenőrzött gyógyászati célból történik kábítószernek minősülnek. A kábítószerrel fogyasztók között kimutatható, hogy a szerhasználat során gyakran erős vágy keletkezik a szer bevitelére és ezáltal hiányérzet alakul ki bennük, súlyosabb esetben pedig, fizikai megvonási tünetek is jelentkeznek, mely jeleknek a fennállása a dependenciát igazolják, vagyis a szer iránti függőséget.

⁹⁸ FÜLÖP ÁGNES – GRÁD ANDRÁS – MÜLLER MÁRIA: *Droggal és alkohollal összefüggő bűncselekmények*, 2000, HVGORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 29-30.

1.1. A kábítószeres csoportosítása az idegrendszerre gyakorolt hatásuk alapján

Az idegrendszerre gyakorolt hatásuk alapján három csoportba tudjuk sorolni a kábítószereket. Egyrészt megkülönböztetünk nyugtató hatású szereket. Ide tartoznak az ópium és származékai, mint a morfin, heroin, metadon és a máktea. Ezek az anyagok a fizikai érzékenységet és az ingerekre való válaszkészséget csökkentik. A második kategória a stimulánsok csoportja, amelyek az idegrendszer működésére serkentő, izgató hatással bírnak. Ebbe a kategóriába sorolhatók az amfetaminok, a „speed” és a kokain. A harmadik csoportba pedig a hallucinogének tartoznak, amelyek megváltozott tudatállapotot képesek előidézni. Az LSD, a kannabisz félék, és még az extasy is ide sorolandó, annak ellenére, hogy eredendően amfetaminszármazék.

Eredetük szerint is megkülönböztethetjük őket, amely szerint lehetnek természetes eredetűek vagy szintetikus drogok. A természetes eredetű kábítószeresek valóban a természetben megtalálható növényekből kinyert hatóanyaggal rendelkeznek. Léteznek mák eredetűek, kender származékok, kokacserje leveléből származó drogok, kaktuszfélékből kinyert anyagok és pszilocibin gombák. A szintetikus drogokhoz tág értelemben a gyógyszeripar által előállított szerek és az illegális laboratóriumokban gyártott készítmények, az úgynevezett designer drogok tartoznak.⁹⁹

1.2. Visszaélés a kábítószerrel

A visszaélés vagy abúzus fogalom helyett ma inkább a káros szerhasználat megnevezés az elfogadott, ebből kifolyólag a drogok illegális, nem gyógyászati célzatú használata, amely a mentális állapotot megváltoztatja, eltér a társas normáktól, a kultúránktól idegennek minősül.¹⁰⁰

Az elkövetési magatartások csoportosíthatóak, ezáltal tehát megkülönböztetünk:

- a) nem forgalmazási cselekményeket, ide tartozik a termesztés, előállítás, tartás;
- b) forgalmazási cselekményeket, például ilyennek minősül a kínálás, átadás, kereskedés;
- c) előkészületi, bűnszegédi cselekményeket, illetve a cselekmény megvalósulásához anyagi eszközök szolgáltatását, illetve a droggal való visszaélés elkövetését segítő anyagok, berendezések forgalmazását, gyártását;
- d) valamint megkülönböztetjük a kábítószer élvezetéhez történő segítségnyújtást, rábírnai törekvést, amelyet 18. életévét be nem töltött személy sérelmére követnek el.¹⁰¹

1.3. A kábítószer bűnözés

A kábítószer, mint fogalom meghatározásától egyértelműen elkülönül a kábítószer-bűnözés mivolta. LÉVAI MIKLÓS megfogalmazásában így szerepel: „a drogok illegitim használatával összefüggő bűncselekmények gyűjtőfogalma”, melyet három alkategóriába sorolhatunk.

Megkülönböztetünk:

- a) direkt kábítószer-bűnözést, amely magatartás büntetőjogi tényállásba ütközik, ezen kívül
- b) indirekt kábítószer-bűnözést, amelynek célja a kábítószer megszerzésére irányul, amely tovább csoportosítható beszerző bűnözésre és jövedelemszerző bűnözésre.
- c) Az utolsó kategória a következmény-bűnözésbe sorolandó, amikor már a bűncselekmény elkövetése a kábítószer hatása alatt történik, illetve magából a szertől függő életmódból fakad.¹⁰²

2. ÁLLAMI BEAVATKOZÁS SZÜKSÉGESSÉGE

2.1. A kábítószer megítélése a kezdeti időkben

A múlt században viszont, ezek a legitimizált megfogalmazások egyáltalán nem léteztek. Annak idején, amikor az emberiség először találkozott az úgynevezett pszichoaktív szerekkel, teljesen más volt a megítélésük, sőt igazából maga a pszichoaktív szer fogalma sem létezett. Ma már nehéz elképzelni, de bizonyos kultúrákban a növényi eredetű, ma kábítószernek tartott anyagok a XIX. századig a társadalmi közösség által elfogadottnak minősültek, továbbá vallási, gyógyászati és különböző társadalmi funkciókkal is bírtak. Ezekben az időkben a szankcionálás lehetősége és szükségessége még fel sem merült a társadalomban. A primitív népek akkoriban varázsszert itattak a beteggel, akár multság vagy olykor a nehéz

⁹⁹ LÉVAI MIKLÓS (szerk.): *Magyar Büntetőjog különös rész*, 2013, Wolters Kluwer CompLex Kiadó, Budapest, 115.

¹⁰⁰ RITTER ILDIKÓ: Drogpolitikai modellek, in *Tanulmányok a kábítószer problémáról*, 2001, Veszprémi Érseki Hittudományi Főiskola, Veszprém, 8.

¹⁰¹ Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény, 282-283.§

¹⁰² RITTER: *i. m.* 7-9.

idők esetén is erős hatású italt ittak és dohányt, illetve ópiumot szívtak. A kábítószer és annak hatásait már az ókori népek is ismerték.¹⁰³ Meglátásom szerint a szerfogyasztás hosszú távú káros hatásait és negatív következményeit már annál kevésbé.

Azonban ez a szemléletmód az idő múlásával rendkívül megváltozott. A kereskedelem fejlődésével, a gyarmatosítással és a tudomány fejlődésével, - kiemelve a vegyészetet- egyre nagyobb mértékben kezdett elterjedni a kábítószer-használat. A társadalom, gazdaság, tudomány fejlődése miatt, a kábító hatású szereknek, a régi időkben elfogadottnak vélt szociális funkciója semmissé vált, értelmét veszítette.¹⁰⁴

Az új világ által megszületett a kábítószerrel való visszaélés fogalma. Azon felismerés által, hogy a szerhasználat nemcsak az egyénre, hanem a társadalomra is veszélyes, megteremtődött a társadalmi beavatkozás szükségessége, amely legfőképp az államon keresztül valósulhatott meg. Az állami büntetőigény megjelenésével a XIX. század végétől, illetve XX. század elejétől fogva szinte minden államban tiltottá váltak a pszichoaktív anyagok.

2.2. Az állami beavatkozás legalapvetőbb feladata

Mindenekelőtt azt kell szem előtt tartania az államnak és a társadalomnak, vagyis célként azt kell kitűznie, hogy a kábítószer-probléma leküzdése, kezelése során alkalmazott módszerek, minél több pozitív hatást okozzanak, vagyis több előnyt szerezzenek, mint amennyi negatív hatás keletkezne a megvalósításuk során. A kábítószerrel való visszaélés problémájának leküzdése során a legfontosabb kívánalom, hogy a szabályozás fent tudja tartani a társadalmi rendet, elkerülve, hogy a veszélyes társadalmi csoportok előnyökhöz jussanak. Fontos kívánalom, hogy a szuverénnek nem szabad azt a hibát elkövetnie, hogy egyfajta látszatot tartson fent a társadalmi rend tökéletes működéséről. Legfőképp azért lenne veszélyes, hiszen ez által látensek, vagyis láthatatlanok maradnának azok az üzenetek, jelzések, amelyeket a szerhasználat elterjedése önmagában hordoz, intve arra, hogy milyen hiányosságai vannak az éppen aktuális szabályozásnak, illetve, hogy melyek azok a problémás rendelkezések, amelyek nem célra vezetőek, és amikén sürgősen változtatni kellene.¹⁰⁵

2.3. A büntetőjog általános feladata és a fellépés szükségessége

A büntetőjog feladata az, hogy a szankció lehetősége által értékeket védelmezzen, amelyek az egyén, az egyének csoportjai, vagy akár az egész társadalom szintjén megjelenhetnek. A jogilag védett értékek jelölik ki a bűncselekmények jogi tárgyait. Ezen tárgyak köre az Alkotmányból, az emberi alapjogokból és más jogterületek szabályozási köréből vezethetők le. Egyes emberi magatartások éppen e védett értékek megsértése által válnak társadalomra veszélyessé. Az okozott sérelemnek az elkövető személyén kívül kell jelentkeznie. Amikor a büntetőjogi szabályozás szükségessége megteremtődött a kábítószer ellen, a jogalkotóknak az alapján kellett mérlegelniük a szabályok megalkotása iránt, hogy a visszaélések sértettek vagy veszélyeztetettek-e valamilyen a büntetőjog rendszerében már védetté nyilvánított jogi tárgyat. Amennyiben a mérleg nyelve a már feljegyzett védelem alatt álló esetek felé billen, akkor a büntetőjognak már nincsen választási lehetősége, hogy fellépjen-e.¹⁰⁶ A mi esetünkben pedig ez védelem alatt álló jogi tárgy a polgárok egészségének védelméhez fűződő társadalmi érdek.¹⁰⁷

3. AZ ÚJ PSZICHOAKTÍV ANYAGGAL VISSZAÉLÉS

Új pszichoaktív anyaggal való visszaélésről a 2012. évi C. törvény a Büntető törvénykönyvről a 184. szakaszában rendelkezik, mely szerint, aki új pszichoaktív anyagot az ország területére behoz, onnan kivisz, vagy azon átszállít, előállít, kínál, átad, forgalomba hoz, vagy azzal kereskedik büntetett miatt három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő. A hatályos büntetőjogi rendelkezések egyik meghatározó eleme az új pszichoaktív anyaggal való visszaélés.¹⁰⁸

Az elmúlt időszakban rendkívül súlyos problémaként terjedt el az úgynevezett „designer drogokkal” való visszaélés, minden megfigyelhető abban, hogy kiugróan megnőtt a főleg interneten forgalmazott új

¹⁰³ <http://www.bunmegelozes.eu/pdf/maffia.pdf>, letöltve: 2020. május. 25.

¹⁰⁴ LÉVAI MIKLÓS: *Kábítószeres és bűnözés*, 1992, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 12-13.

¹⁰⁵ RITTER: *i. m.* 30.

¹⁰⁶ FÜLÖP – GRÁD – MÜLLER: *i. m.* 29.

¹⁰⁷ BELOVICS ERVIN – MOLNÁR GÁBOR MIKLÓS – SINKU PÁL: *Büntetőjog II. Különös rész A 2012. évi C. törvény alapján*, 2012, Hvg Orac Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 123.

¹⁰⁸ A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C törvény, 184. §

típusú szerek fogyasztása. A kábítószernek nem minősülő szerek közül a „Spice” elnevezés alatt, füstölőként forgalmazott készítmény megjelenése hívta fel a szakemberek figyelmét leginkább, hogy legális termékeként emberi fogyasztásra nem alkalmas pszichoaktív hatású szintetikus hatóanyagokat tartalmazó szerek kerültek forgalomba. A designer szereket füstölő, fürdősó, porszívó illatosító és ehhez hasonló elnevezésekkel tüntették fel a kereskedők. Ezeket a szereket interneten keresztül, vagy erre szakosodott üzletekben szankció nélkül bárki megvásárolhatta.¹⁰⁹

A legfőbb céljuk az előállítóknak és forgalmazóknak az, hogy a kábítószernek minősülő készítményeknek kémiai szerkezetét megváltoztatva legálisan forgalmazhassák az amúgy az eredeti, tiszta kábítószerrel hatásában szinte megegyező szereket. Ezen jogi kiskapunak a kijátszása azért is félelmetes, mivel az előállítók korlátlanul tudnak kifejleszteni újabbnál újabb szereket.

Az új pszichoaktív szerek felismerése és számon tartása nagy kihívás elé állítja a kábítószerekkel foglalkozó szakembereket. Az eddig ismert hatóanyagoktól eleinte csak kis részben, de már azoktól sokszor teljesen eltérő vegyületek azonosítása komoly feladatot és egyben nagy problémát is jelent. Mindazonáltal az új típusú pszichoaktív szereknek az egészségre gyakorolt hatása rendkívül veszélyes és előre nem látható következményekkel jár, ebből kifolyólag a hatályos büntető kódexünk szankcionálja az azzal való visszaéléseket.¹¹⁰

3.1. A jogszabályi környezet

A 2005. évi XCV. gyógyszer-törvény szolgált számunkra definíciót, amely magyarázatként szolgál a többi kábítószer-törvényről való elkülönültségre. Az 1. szakasz 37. pontja így szól az új pszichoaktív anyagokról: „Olyan, a forgalomban újonnan megjelent, gyógyászati felhasználással nem rendelkező anyag vagy vegyületcsoport, amely a központi idegrendszer működésének befolyásolása révén alkalmas a tudatállapot, a viselkedés vagy az érzékelés módosítására, megváltoztatására, és ezért hasonló mértékű fenyegetést jelenthet a közegészségügyre, mint az 1965. évi 4. törvényerejű rendelettel kihirdetett, a New Yorkban, 1961. március 30-án kelt Egységes Kábítószer Egyezmény mellékletének I. és II. Jegyzékén, az 1979. évi 25. törvényerejű rendelettel kihirdetett, a pszichotróp anyagokról szóló, Bécsben, az 1971. évi február hó 21. napján aláírt egyezmény mellékletének I. és II. Jegyzékén, vagy a 2. számú mellékletben meghatározott pszichotróp anyagok jegyzékén szereplő anyagok, és erre tekintettel azt az egészségügyért felelős miniszter rendeletében ilyen anyaggá minősítette.”¹¹¹

Az új pszichoaktív anyagok jegyzékét az 55/2014. EMMI rendelet foglalja magában, amely az egyedi vegyületeket és a vegyületcsoportokat egyaránt tartalmazza. Az új pszichoaktív szerekről ezen kívül több jogszabály is rendelkezik. A 66/2012. (IV. 2.) Korm. rendelet a kábítószerekkel és pszichotróp anyagokkal, valamint az új pszichoaktív anyagokkal végezhető tevékenységekről, valamint ezen anyagok jegyzékre vételéről és jegyzékeinek módosításáról az I. melléklet C) jegyzéke tartalmaz szabályozást, amely 2012. április 3-án lépett hatályba. Ezen rendelet határozza meg az új pszichoaktív anyagok bejelentésével, előzetes szakmai értékelésével, listára vételével és kockázatértékelésével kapcsolatos folyamatokat és felelősöket.¹¹²

¹⁰⁹ A Nemzeti Drog Fókuszpont Jubileumi összefoglaló kiadványa: *A kábítószer-helyzet Magyarországon 2004-2014*, 2014, 22.

¹¹⁰ BELOVICS – MOLNÁR – SINKU: *i. m.* 138.

¹¹¹ Az emberi alkalmazásra kerülő gyógyszerekről és egyéb, a gyógyszerpiacot szabályozó törvények módosításáról szóló 2005. évi XCV. törvény, 1.§ 37. pont.

¹¹² A kábítószerekkel és pszichotróp anyagokkal, valamint az új pszichoaktív anyagokkal végezhető tevékenységekről, valamint ezen anyagok jegyzékre vételéről és jegyzékeinek módosításáról szóló 66/2012. (IV. 2.) Korm. rendelet.

A korábbi Btk. 2012. március 1-jén hatályba lépett módosításával az új pszichoaktív anyaggal visszaélés bekerült a büntetendő cselekmények közé. Rendelkezés került az új Büntető törvénykönyvbe is, tehát a 2012. évi C. törvényben az „Új Pszichoaktív anyaggal visszaélés” cím alatt találunk ezzel a problémakörrel kapcsolatban rendelkezéseket.¹¹³ A nem új pszichoaktív anyagokról szóló szakaszokhoz képest ezen bűncselekmény esetén enyhébb büntetési tételeket határozott meg a jogalkotó. Eltérés figyelhető meg az egyéb kábítószerre viszonyítva, hogy a jelentős mennyiségre vonatkozóan nincs szabályozás. Privilegizált eset a csekély mennyiségre történő elkövetés esetén van, amely az összes anyag esetében 10 gramm. Az új pszichoaktív anyag tartását csak akkor rendeli büntetéshez a törvény, amennyiben értéke a csekély mennyiséget meghaladja.¹¹⁴ A 2012. évi II. Szabálysértési törvény 199/B. szakasza szabályozza a csekély mennyiségű korlátot meg nem haladó eseteket. A Szabálysértési törvényben meghatározott szabálysértés miatt az eljárás a rendőrség hatáskörébe tartozik.¹¹⁵

3.2. Jegyzékre kerülés folyamata

A Gyógyszertörvény határozza meg az új szabályozás kereteit. Valamely anyag vagy vegyületcsoport az új pszichoaktív anyagokra vonatkozó információcseréről, kockázatértékelésről és ellenőrzésről szóló 2005. május 10-i 2005/387/IB tanácsi határozat 4. cikk (1) bekezdése szerinti értesítés előzetes szakmai értékelését követően minősíthető új pszichoaktív anyaggá. Az új pszichoaktív anyaggá minősített anyagokat vagy vegyületcsoportokat az egészségügyért felelős miniszter rendeletében állapítja meg. Az előzetes szakmai értékelés során azt vizsgálják, hogy az értesítésben megjelölt anyaggal vagy vegyületcsoporttal kapcsolatban a magyar hatóságok, szakértői intézmények előtt nem ismert-e olyan adat, amely az értesítésben megjelölt anyag vagy vegyületcsoport gyógyászati felhasználására utalna, és amely kizárja, hogy az anyag vagy vegyületcsoport hasonló mértékű fenyegetést jelenthet a közegészségügyre. Az előzetes szakmai értékelést kormányrendeletben kijelölt szakértői szerv végzi: az Országos Addiktológiai Centrum.

Az új pszichoaktív anyaggá minősítést követő egy éven belül el kell végezni az új pszichoaktív anyag kockázatértékelését a kormányrendeletben meghatározott véleményekre figyelemmel, amennyiben azt az Európai Unió Tanácsa vagy az Egészségügyi Világszervezet nem kezdeményezte. A gyógyszerészeti államigazgatási szerv a forgalomba hozatalra engedélyezett kábítószer és pszichotróp anyagot tartalmazó gyógyszerek teljes köréről közhiteles hatósági nyilvántartást vezet.¹¹⁶

3.3. Kockázatértékelés

Az új pszichoaktív anyagok jegyzékén szereplő egyedi vegyületeket a jegyzékre vételüktől számított egy éven belül kockázatértékelésnek kell alávetni. A kockázatértékelés eredményétől függően a vegyületet pszichotróp listára vagy a Korm. rendelet új pszichoaktív anyaggá minősített anyagokról vagy vegyületcsoportokról szóló miniszteri rendeletből áthelyezett anyagok jegyzékére, a „D” listára kell áthelyezni. Az új pszichoaktív anyag minősítése további egy évre meghosszabbítható, amennyiben az egy éven belüli kockázatértékelés lezárásához a szakértői szerv megállapításai szerint nem áll rendelkezésre elegendő adat.

Ha a kockázatértékelés eredményeképp nem állapítják meg a pszichotróp listára vétel feltételeinek való megfelelést, az anyag az új pszichoaktív szerek listáján marad, majd két évente felülvizsgálatot kell tartani a szer tekintetében. Ha új információ merül fel a szerrel kapcsolatban és annak alapján a lehetőség fennáll, pszichotróp listára kell venni.

A kockázatértékelési kötelezettség nem alkalmazandó vegyületcsoportok esetén, melyek mindaddig az új pszichoaktív anyagok jegyzékén maradnak, amíg legalább egy, a vegyületcsoporthoz tartozó anyag teljesíti az előzetes szakmai értékelés feltételeit.

¹¹³ <http://upsz.drogfokuszpont.hu/szabalyozas/>, letöltve: 2020. május 30.

¹¹⁴ A Nemzeti Drog Fókuszpont Jubileumi összefoglaló kiadványa: *i. m.* 16.

¹¹⁵ <http://upsz.drogfokuszpont.hu/szabalyozas/>, letöltve: 2020. május 30.

¹¹⁶ Az emberi alkalmazásra kerülő gyógyszerekről és egyéb, a gyógyszerpiacot szabályozó törvények módosításáról szóló 2005. évi XCV. törvény, 15.§

4. EURÓPAI UNIÓS SZABÁLYOZÁS

Az Európai Unió erre a ma meghatározó veszélyforrásra válaszul egy háromlépcsős rendszert dolgozott ki és működtet a tagállamok szakértőinek bevonásával, amely az információcsere, a kockázatelemzés és a döntéshozatal során valósul meg. E rendszer működését az Európai Tanács 2005/387/IB Határozata szabályozza. A háromlépcsős rendszer első eleme, az információcsere a Korai jelzőrendszer (Early Warning System) hálózatán keresztül valósul meg.¹¹⁷

4.1. A korai jelzőrendszer (EWS)

A korai jelzőrendszer célja, hogy európai szintű információáramlás valósuljon meg, az újonnan megjelenő anyagokról és azok használati módjáról. Ahhoz, hogy az európai szintű jelzőrendszer működhessen az egyes tagállamokban létrehozott nemzeti hálózatok szükségesek. Nálunk a nemzeti hálózat koordinációs feladatait a Nemzeti Drog Fókuszpont látja el. 2009-ben három 2010-ben öt új hatóanyagról értesítette a hazai hálózat az európai jelzőrendszert. A probléma súlyosbodását mutatja, hogy 2012-ben 42-re nőtt a hazai bejelentések száma. Európai szinten a legtöbb esetben szintetikus kannabinoidokkal kapcsolatban érkezett jelentés.¹¹⁸

4.2. 2018. évi Európai kábítószer jelentés

Az Európai Unió kábítószerügyi ügynöksége (a továbbiakban: EMCDDA) a 2018. évi Európai kábítószer-jelentésében megvizsgálta az új pszichoaktív anyagokkal kapcsolatos kihívásokat is. Kevesebb új pszichoaktív anyag került felderítésre, de több a bizonyíték ártalmas hatásokról. A jelentésből kitűnik, hogy az új pszichoaktív szerek Európában még mindig komoly szakpolitikai és közegészségügyi problémát jelentenek. A nemzetközi kábítószer-ellenőrzés alatt nem álló új pszichoaktív szerek közé az anyagok széles köre tartozik, köztük a szintetikus kannabinoidok, opioidok, katinonok és benzodiazepinek.

2017-ben 51 új pszichoaktív szert jelentettek az Európai Unió korai előjelző rendszere (EWS) felé, ami körülbelül heti egy új anyagot jelent. Bár az újonnan forgalomba kerülő szerek éves összesített száma alacsony a csúcspontokhoz képest – 2015-ben 98, 2014-ben 101 –, a forgalomban lévő szerek száma továbbra is magas. 2017 végéig az EMCDDA több mint 670 új pszichoaktív szert kísért figyelemmel. Az új szintetikus kannabinoidokhoz és az új szintetikus opioidokhoz kapcsolódó egészségügyi ártalmak — köztük az akut mérgezések és a halálesetek — arra késztették az EMCDDA-t, hogy mindaddig példa nélküli, kilenc kockázatértékelést végezzen el 2017-ben.

Az új szintetikus kannabinoidok, amelyekből 2008 óta 179-et derítettek fel az EMCDDA által figyelemmel kísért legnagyobb vegyianyag csoport. Ezek a gyakran „növényi dohánykeverékként” értékesítésre kerülő anyagok voltak 2016-ban a leggyakrabban lefoglalt új pszichoaktív szerek, kicsivel több mint 32 000 lefoglalást jelentettek, amely az ügynökséghez tett bejelentett lefoglalásoknak majdnem a felét tette ki.

Gyakori manapság, hogy magas hatóanyag-tartalmú, új szintetikus opioidokat kutatnak fel (különösen fentanilszármazékokat), amelyek a természetes eredetű opiátok, például a heroinnak és a morfinnak a hatásait próbálják elérni. Nem ritka, hogy új megjelenési formában, például orrspray-ben hozzáférhetőek, illetve tiltott drokként vagy azokkal, például heroinnal vagy kokainnal keverve kerülnek forgalomba. 2009 óta összesen 38 új szintetikus opioidot derítettek fel az európai kábítószer-piacon. 2017-ben tíz új fentanilszármazékot jelentettek be az EMCDDA-n keresztül, amelyek közül ötről készítettek kockázatértékelést

A mennyiség tekintetében összességében továbbra is túlsúlyban vannak a hagyományos, kábítószerpiacok, de az online piacok egyre nagyobb jelentőséggel bírnak, ami új kihívást jelent a kábítószer-ellenőrzési intézkedések terén. Egy nemrégiben készült EMCDDA–Europol tanulmány több mint 100 globális „dark net” piacot azonosított, amelyeken a vásárlások körülbelül kétharmada kábítószerrel kapcsolatos. A látható web és a közösségi média is egyre nagyobb jelentőségűnek tűnik, különösen, ami az új pszichoaktív szerek kínálatát és a gyógyszerekhez való hozzáférést illeti.

¹¹⁷ <http://upsz.drogfokuszpont.hu/szabalyozas/>, letöltve: 2020. május 30.

¹¹⁸ A Nemzeti Drog Fókuszpont Jubileumi összefoglaló kiadványa, *i. m.* 20.

Az ügynökség azokat a növekvő egészségügyi és biztonsági problémákat is vizsgálta, amelyeket az új pszichoaktív szerek börtönben történő használata okoz. A tanulmány állítása szerint az új pszichoaktív szerek használata és az ezekkel kapcsolatos ártalmak jelenleg új kihívást jelentenek az európai börtönrendszer számára. A börtönökben való visszaéléseknek fontos mozgatórugója, hogy ezen szerek könnyen csempészhetőek, például cseppfolyósítva és papírra vagy textilekre permetezve, illetve a szerhasználat a drogteszteken nehezen kimutatható.¹¹⁹

ZÁRÓ GONDOLATOK

A kábítószeres a civilizációra, ezáltal a társadalomra, így hazánkra is veszélyt jelentenek. Mint minden állam úgy a miénk is megpróbálta kezelni és küzde a mai napig a kábítószerrel való visszaélések kezelésével. Míg kezdetekben az erkölcsi és vallási szabályok voltak azok, amelyek korlátozni tudták a szerhasználatot addig a nyugati civilizációban egyre kevésbé tudtak érvényesülni eme normák. Az államnak kellett megtettesítenie a fő kontroll személyét.¹²⁰ A XIX. században meg is kezdődött a mai napig tartó küzdelem, amely az idők folyamán rengeteg tapasztalatszerzéssel járt. A majd másfél évszázada tartó harc során egyértelművé vált, hogy a kérdés nem kezelhető csupán a büntetőjogszabályok által. A büntetőjogi szankcióknak fontos szerepe lehet, de csak akkor, amikor már nincs más alternatív út a társadalmi probléma kezelésére. Fontos itt utalni egyik fő büntetőjogi alapelvre az ultima ratio, azaz a végső eszköz jellegre.

Bár néhány év alatt igen komoly ellenőrzési rendszert vezettek be az európai unióban, ezáltal hazánkban is, mégsem lehet kijelenteni, hogy a probléma megoldásra került volna. A büntetőjogszabályok alkalmazása az új pszichoaktív szerekkel kapcsolatban igencsak szükségszerű, de még mondhatni, hogy gyerekcipőben jár. A büntetőjogi tényállást megvalósító személyek ugyanis mindent elkövetnek azért, hogy megtalálják a kiskapukat, hogy cselekményük a törvénysértés határain kívül maradjon. Nem is beszélve a designer drogok minden eddigi szernél súlyosabb egészségkárosító hatásáról, amely képes az emberi szervezetet teljesen leépíteni. A szakemberek folyamatosan dolgoznak a probléma megfelelő kezelési módszerein, de sajnos eddig még nem sikerült megalkotni az igazán hatékony eszközöket, amelyekkel gyökerestül felszámolnák az új pszichoaktív szerek által okozott elkeserítő helyzetet.

A XX. század végére kétféle szemléletmód alakult ki a kábítószerhelyezethez való hozzáállás alapján. A mindent tiltó, absztinenciát valló és büntetni vágyó konzervatív megközelítés, másrésről pedig a liberális hozzáállás, amely a megelőzést és az ártalomcsökkentést tartja szem előtt. Valójában azonban nem lehet a kettő között választani. Egyik irány sem jó vagy rossz. A helyes megoldást mindig a pillanat szüli, az elvek közötti lavírozás lehet a célravezető. Nem oldható meg a droghelyzet egy szerv döntése és működése alapján, hanem komoly együttműködésre van szükség. Az állami szerepvállalásnak:

- a) a jogi szabályozás
- b) a bűnüldözés és igazságszolgáltatás
- c) a megelőzés és felvilágosítás az oktatás által
- d) az egészségügyi kezelés
- e) és az epidemiológia keretében kell megvalósulnia.

A probléma sokoldalúsága miatt elengedhetetlen, hogy az állami szervek összehangolt munkát végezzenek a nemzeti drogstratégiát követve.¹²¹ A siker elérése érdekében szüksége van továbbá az államnak a civil közösségek segítségére is.

Az állami főhatalomnak tehát nem csak joga a kábítószer-problémát kezelni, hanem kötelessége is az egyéni és társadalmi értékek védelme érdekében. A probléma visszaszorításához minden olyan eszközt alkalmaznia kell, amely a szükségesség és arányosság elve alapján célravezető és előremutató.

¹¹⁹ EMCDDA: a 2018. évi Európai kábítószer-jelentés (elérhető: https://www.emcdda.europa.eu/system/files/attachments/8906/HighlightsEDR2018_HU_Final_web.pdf, letöltve: 2020. június 14.)

¹²⁰ ERŐSS LÁSZLÓ – NÁDORI GERGELY – VEÉR ANDRÁS: *Alternatív drogstratégia*, 2000, Animula Kiadó, Budapest, 90.

¹²¹ Uo. 91.

FORRÁSJEGYZÉK

Felhasznált irodalom

- [1.] BELOVICS ERVIN – MOLNÁR GÁBOR MIKLÓS – SINKU PÁL: *Büntetőjog II. Különös rész A 2012. évi C. törvény alapján*, 2012, Hvg orac Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest.
- [2.] ERŐSS LÁSZLÓ – NÁDORI GERGELY – VEÉR ANDRÁS: *Alternatív drogstratégia*, 2000, Animula Kiadó, Budapest.
- [3.] FÜLÖP ÁGNES – GRÁD ANDRÁS – MÜLLER MÁRIA: *Droggal és alkohollal összefüggő bűncselekmények*, 2000, HVGORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest.
- [4.] LÉVAI MIKLÓS: *Kábítószeres és bűnözés*, 1992, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.
- [5.] LÉVAY MIKLÓS (szerk.): *Magyar Büntetőjog különös rész*, 2013, Wolters Kluwer CompLex Kiadó, Budapest.
- [6.] RITTER ILDIKÓ: Drogpolitikai modellek, in *Tanulmányok a kábítószer problémáról*, 2001, Veszprémi Érseki Hittudományi Főiskola, Veszprém.
- [7.] A Nemzeti Drog Fókuszpont Jubileumi összefoglaló kiadványa: *A kábítószer-helyzet Magyarországon 2004-2014*, 2014.

Felhasznált jogforrások

- [1.] Az emberi alkalmazásra kerülő gyógyszerekről és egyéb, a gyógyszerpiacot szabályozó törvények módosításáról szóló 2005. évi XCV. törvény.
- [2.] A Büntető törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény.
- [3.] A Büntető törvénykönyvről szóló 2012. évi C törvény.
- [4.] A kábítószerekkel és pszichotróp anyagokkal, valamint az új pszichoaktív anyagokkal végezhető tevékenységekről, valamint ezen anyagok jegyzékre vételéről és jegyzékeinek módosításáról szóló 66/2012. (IV. 2.) Korm. rendelet.

Felhasznált internetes források

- [1.] <http://www.bunmegelozes.eu/pdf/maffia.pdf>, letöltve: 2020. május. 25.
- [2.] <http://upsz.drogfokuszpont.hu/szabalyozas/>, letöltve: 2020. május 30.
- [3.] EMCDDA: a 2018. évi Európai kábítószer-jelentés (elérhető: https://www.emcdda.europa.eu/system/files/attachments/8906/HighlightsEDR2018_HU_Final_web.pdf, letöltve: 2020. június 14.)

DASH CAM-EK ITTHON ÉS EURÓPÁBAN¹²²

Absztrakt

A 21. század ipari forradalma, azaz az ipar 4.0 és az ehhez szorosan kapcsolódó, mindennapi életünk minden aspektusát is egyre inkább átható digitalizáció rendkívüli kihívások elé állítja a jogalkotót is. A különféle kamerák léteire már mindennapos dologként tekintünk, nem mindegy azonban, hogy hogyan viszonyul mindehhez a jogrendszerünk; hol húzza meg a határt a jogszerű és a jogszerűtlen felvételkedés, -tárolás, illetve -felhasználás között. Kutatásom során főként az autókba helyezhető fedélzeti kamerák alapjogi relevanciájának kérdéskörével foglalkoztam. Jelen cikkben a a dash cam-ek kapcsán kialakult hazai és nemzetközi gyakorlat összevetésére teszek kísérletet Európai Unió országok példáján keresztül.

Kulcsszavak: dashboard kamera, fedélzeti kamera, információs önrendelkezési jog, személyes adatok védelme, legújabb jogi kihívások

BEVEZETŐ GONDOLATOK

Az ókor egyik kiemelkedő filozófusának, Hérakleitosznak tulajdonított, sokat citált bölcsesség szerint „Semmi sem állandó, csak a változás maga”. Bár az idézet a 21. századra már-már közhelyszerűvé és elcsépetté vált, nem mehetünk el szó nélkül annak vitathatatlan igazságtartalma mellett, hiszen „[m]a sincs befejezve a világ, ma is alakul, változik.”¹²³. A közlekedés, informatika, és telekommunikáció területén a múlt századtól kezdődően olyan mértékű technológiai fejlődés zajlott le – és zajlik a mai napig is, amely alapjaiban változtatta meg a világ gazdasági és társadalmi viszonyait¹²⁴, minden nap új kihívások elé állítva ezzel a jogalkotót is.

Elég csak arra gondolnunk, hogy a 21. század ipari forradalmaként aposztrofált, az ipar teljes digitalizációjára törekvő folyamatban (azaz az ipar 4.0-ban) meghatározó befolyása van azoknak a – már régről ismert megfigyelőrendszer alapjain nyugvó – ipari megoldásoknak, gépeknek és üzemeknek, amelyek azon túl, hogy intelligensen érzékelik környezetüket, befolyást is gyakorolhatnak rá.¹²⁵ Nem kell azonban ilyen technikai mélységekbe kalandoznunk ahhoz, hogy egyértelműen kijelenthessük: a technikai fejlődés vívmányai, így például a különféle kamerák léte mindennapos dolognak számít, gondoljunk akár a közlekedésre, akár ingatlanok, építmények biztonságosságát garantálni hivatott térfigyelő kamerákra, akár a dolgozat címében említett fedélzeti kamerákra (dashcam-ekre, dashboard kamerákra).

Ezek rohamos elterjedése pedig új kihívások elé állította mind a kamerával megfigyelőket, mind a megfigyelteket, és – mint azt már említettem – természetesen a jogalkotót is.¹²⁶ Nem hagyható ugyanis figyelmen kívül az az összefüggés, hogy a társadalmi-gazdasági-politikai viszonyok determináló hatással vannak a jogalkotásra.¹²⁷ A fedélzeti kamerák egyre növekvő népszerűségét látva¹²⁸ pedig joggal merülhet fel

¹²² Készült az Innovációs és Technológiai Minisztérium NKFIH-1911-3/2019 számú Új Nemzeti Kiválóság Programjának szakmai támogatásával.

¹²³ DOBAI MÁTYÁS: A világ változása, in *HÍD – a jugoszláviai magyar fiatalok társadalmi és irodalmi folyóirata*, 1935/2. szám, 23.

¹²⁴ RÁMHÁP SZABOLCS: Felsőoktatási továbbtanulási motivációk Magyarországon a változó ifjúság és a piacosodó felsőoktatás tükrében, in SZABÓ CSABA (szerk.): *Studia Doctorandorum Alumnae. Válogatás a DOSZ Alumni Osztály tagjainak doktori munkáiból II.*, 2018, Doktoranduszok Országos Szövetsége, Budapest, 302.

¹²⁵ EISINGERNÉ BALASSA BOGLÁRKA – RÁMHÁP SZABOLCS: Projektalapú oktatás a Széchenyi Egyetem Menedzsment Campusán a Lean Service Creation (LSC) módszer adaptálásával, in KOLTAI LÁSZLÓ (szerk.): *Hazai és külföldi modellek a projektoktatásban*, 2019, Óbudai Egyetem Rejtő Sándor Könnyűipari és Környezetmérnöki Kar, Budapest, 388.

¹²⁶ PÉTERFALVI ATTILA (szerk.): *Adatvédelem és információszabadság a mindennapokban*, 2012, HVG -ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 425.

¹²⁷ VARGA CSABA: *A jog társadalomelmélete felé*, 1999, Osiris Kft., Budapest, 108.

¹²⁸ A Growth for Knowledge németországi székhelyű piackutatással (is) foglalkozó vállalkozás felmérése szerint 2015-2016. között 395 %-os növekedés történt a fedélzeti kamerák eladása tekintetében, megelőzve minden más fogyasztói elektronikai eszközt, beleértve a fitness karkötőket, tableteket és fényképezőgépeket is. (elérhető: <https://www.businesscar.co.uk/news/2016/dash-cam-sales-grow-faster-than-tablets-and-digital-cameras-in-2015>,

bennünk a kérdés, hogy hogyan viszonyul mindehhez a jogrendszerünk; hol húzódik a határ a jogszerű és a jogszerűtlen felvételkészítés, -tárolás, illetve -felhasználás között. Mindinkább előtérbe kerül a jogszabályok kielégítő voltának vagy a jogalkotás szükségszerűségének kérdése akkor, ha egy adott társadalmi jelenség relációjában alapjogi érintettség is felmerül; a fedélzeti kamerák vonatkozásában pedig kétségtelenül beszélhetünk alapjogi érintettségről is.

Kutatásom során azt vizsgáltam, hogy az autókba helyezhető fedélzeti kamerák milyen alapjogi relevanciával bírnak. Kitértem arra is, hogy e kamerák használatát a jogrendszer milyen módon szabályozza, ha szabályozza egyáltalán. Vizsgáltam továbbá, hogy létezik-e már olyan jogi megoldás, amely analóg módon alkalmazható lenne e probléma feloldására, vagy további jogalkotásra lenne szükség. Jelen cikkben a hazai, valamint az európai országok joggyakorlatának összehasonlítására helyezem a hangsúlyt, kiemelt figyelmet fordítva a haza szabályozásba átültetésre érdemes jogi rezsimekre és gyakorlati megoldásokra.

1. ALAPVETÉS

A vonatkozó hazai és nemzetközi joganyag vizsgálata előtt fontos tisztázni néhány előzetes kérdést: többek között a fedélzeti kamerák történetét, alkalmazásának céljait, működésének alapvető elveit.

Mint az bizonyára az olvasó számára is ismert, a fedélzeti, menetrögzítő vagy másnéven dashboard kamerák a gépjármű műszerfalára vagy első, illetve hátsó szélvédőjére rögzíthető kamerák, amelyek rendeltetése, hogy a jármű indításával egyidejűleg bekapcsolva rögzítsék az autó előtt, illetve mögött történő eseményeket egészen a jármű leállításáig. Emellett elérhetőek már olyan kamerák is, amelyek az alapvető funkción túl képesek arra, hogy felvételt rögzítsenek akkor is, ha a gépjármű mozgását érzékelik leállított motor mellett (például, ha a parkoló autó valamilyen külső behatás (egy másik jármű, egy ráeső tárgy) miatt megmozdul). Az így készített felvételek a kamerába helyezett memóriakártyára kerülnek, – a memóriakártya kapacitásától is függő – meghatározott idő elteltével pedig törlődnek, illetve felülíródnak új felvételekkel.

Az első fedélzeti kamerákat az 1980-as években az Amerikai Egyesült Államokbeli Texas állam rendőrsége vette használatba. Ezek az első szélvédőre erősített kamerák a felvételeket VHS kazettára rögzítették, meglehetősen nagy méretük és bonyolult kezelésük miatt azonban nem voltak népszerűek a rendőrök körében.¹²⁹ Bevezetésüket a rendőri túlkapások kontrolljának igénye, illetve a rendőri intézkedések elleni panaszok egyszerűbb elbírálása indokolta.¹³⁰ A technika fejlődésével és az eszközök méretének csökkenésével párhuzamosan a 2000-es években egyre nőtt e kamerák népszerűsége is: a rendőrségen kívül egyre több magánszemély is elkezdte használni a menetrögzítő kamerákat. Alkalmazásuk először Oroszországban vált széleskörűvé. Elterjedésükben szerepet játszott az is, hogy az Orosz Köztársaság Belügyminisztere 2009-ben kiadott 185. számú rendeletében minden jogi akadályt elhárított a fedélzeti kamerák alkalmazása és a felvételek felhasználása elől. Jelentések szerint 2013-ra már több, mint egymillió orosz sofőr használt legalább egy fedélzeti kamerát.¹³¹

Mit remélnék a felhasználók a kamerától? Melyek azok a vélt vagy valós előnyök, célok, amelyek érdekében hajlandók háttérbe szorítani az információs önrendelkezési jogot és a magánszféra védelmét? Az eszközök népszerűségének oka elsősorban a felvételektől remélt védelem. Oroszországban például az egyre elszaporodó megrendezett közúti balesetek, és az ezek alapján benyújtott hamis biztosítási igények visszaszorítását célozza a kamerák használata. További előnyük, hogy jelentősen megkönnyítik a közlekedési balesetek vizsgálatát és a vitás ügyek elbírálását: a felvételek lehetővé teszik, hogy az eljáró hatóság objektív képet kapjon arról, hogy mi történt, és ne kizárólag a tanúvallomásokra (amely az érzelmi töltet vagy a baleset óta eltelt idő miatt hiányos, adott esetben hamis is lehet) kelljen alapoznia döntését.¹³² Egyes amerikai biztosítótársaságok pedig jelentős kedvezményeket adnak azoknak a szerződő feleknek, akik fedélzeti kamerát használnak. Meglátásuk szerint ugyanis ezek a sofőrök megfontoltabban és

letöltve: 2019. 10. 21.) A Grand View Research India-USA székhelyű piackutató és tanácsadó cég 2018. decemberében publikált kutatása- és annak összefoglalója szerint az ázsiai-csendes óceáni térségben lesz tapasztalható a legnagyobb növekedés: 2025-re 16 %-os keresletnövekedést jósolnak 2018-hoz képest. (elérhető: <https://www.grandviewresearch.com/industry-analysis/dashboard-camera-market>, letöltve: 2019.10.19.)

¹²⁹ <https://dashcam.rocks/history-of-the-dash-cam/> (letöltve: 2019.10.21.)

¹³⁰ ŠTITILIS, DARIUS – LAURINAITIS, MARIUS: Legal regulation of the use of dashboardcameras: Aspects of privacy protection, in *Computer Law & Security Review*, 2016/3. szám, 317.

¹³¹ <https://dashcam.rocks/history-of-the-dash-cam/> (letöltve: 2019.10.21.)

¹³² ŠTITILIS – LAURINAITIS: *i. m.* 317.

biztonságosabban vezetnek, a szabálytalanságot rögzítő felvételekkel ugyanis akár az ő vétkességük is könnyebben bizonyítható.¹³³

Mindezekkel szemben mely alapjogok és érdekek foglalnak helyet a mérleg másik oldalán? Elsősorban a magánszféra, magánélet védelméhez fűződő Alaptörvényben biztosított jog.¹³⁴ Ehhez szorosan kapcsolódva pedig a személyes adatok védelméhez fűződő jog és az információs önrendelkezési jog.¹³⁵ A felvételek „főszereplői” ugyanis a dashboard kamerák esetében is azok a személyek, akik a kamera látómezőjébe kerülnek, így a megfigyelés tárgyává válnak¹³⁶, s róluk a felvétel készítője – bármilyen céllal is indítja el a kamerát – személyes adatokat gyűjt.¹³⁷ Ennek okán tehát megkerülhetetlen, hogy a dashboard kamerák és a velük készített felvételek felhasználása kapcsán tárgyaljuk a hivatkozott alapvető jogokat, azok korlátozhatóságát és a kamerák által megvalósuló korlátozását – legyen az akár a szórakoztatás céljával készített, akár egy polgári peres, egy szabálysértési vagy egy büntetőeljárás során bizonyítékként felhasználni kívánt felvétel.

Elég azonban egy egyszerű keresést elindítanunk az interneten, hogy megállapíthassuk: még az Európai Unión belül sem alakult ki egységes gyakorlat arra vonatkozóan, hogy melyik irányba billenjen a mérleg nyelve: az egyéni érdekek érvényesítése és a tulajdon hatékony védelmének reménye vagy az alapjogok minél teljesebb érvényesülése felé. Az osztrák, a luxembourgi és a német jogrend például az információs önrendelkezési jog és a magánélet védelmének elsődlegességét hirdeti, míg Nagy-Britanniában, Belgiumban, Litvániában és Oroszországban feltételekhez kötöttek, vagy akár feltételek nélkül engedélyezett a kamerák használata és a felvételek különböző célból történő felhasználása is.

2. A FEDÉLZETI KAMERÁK HELYZETE A MAGYAR JOGRENDSZERBEN

Az előző részben röviden áttekintettük a fedélzeti kamerák történetét és a használatuk kapcsán felmerülő alapjogi kérdéseket. A következőkben – a tartalmi korlátokra tekintettel – a magyar joganyag részletes vizsgálatát mellőzöm, és rátérek a joggyakorlatra.

2.1. Alapjogi védelem a hazai gyakorlatban

A nemzetközi kitekintés megtétele előtt mindenképpen fontosnak tartom megvizsgálni, hogy – a dashcam-ek, és egyáltalán a (térfigyelő) kamerák használata vonatkozásában – milyen gyakorlat alakult ki ezidáig a magyar jogalkalmazásban. Fontosnak tartom leszögezni, hogy kifejezetten a fedélzeti kamera használatával, a felvétel bizonyítékként történő felhasználásával kapcsolatos bírósági és Alkotmánybírósági döntés még nem született. Mivel azonban hasonló céllal vagy eszközzel készült felvételekkel kapcsolatban már kialakult egyfajta gyakorlat, annak vizsgálatát nem mellőzhetjük.

A személyes adatok védelmére vonatkozó jogalkotás, illetve jogalkalmazás kiindulópontja az az elv, amely szerint „[...] a személyes adatok meghatározott cél nélküli tetszőleges jövőbeni felhasználásra való gyűjtése és felhasználása alkotmányellenes.”¹³⁸ Az Alkotmánybíróság gyakorlatában mindemellett az is kifejtésre került, hogy a személyes adatok védelméhez való jog és az információs önrendelkezési jog nem abszolút jellegű jogok, korlátozásukra a szükségesség és az arányosság követelményeinek megtartásával van mód.¹³⁹

A korlátozhatóságra ad eklatáns példát az e körben kialakult magyarországi bírósági joggyakorlat is. Az áttekintett bírósági döntések jórészt azt a kérdést járják körül, hogy az adott polgári ügyben bizonyítékként előterjesztett, egyébként jogszerűtlenül keletkezett kép-, illetve hangfelvételek felhasználhatók-e az eljárásban.

A jogalkalmazás már az 1980-as évek közepétől arra az álláspontra helyezkedett, miszerint az érintett személyiségi jogainak védelme, illetve sérelme másodlagos helyet foglal el az igazság kiderítésével

¹³³ <https://www.confused.com/on-the-road/gadgets-tech/dashcams-and-insurance-discounts> (letöltve: 2019.10.22.)

¹³⁴ Alaptörvény VI. cikk (1) bekezdés első mondata: „Mindenkinek joga van ahhoz, hogy magán- és családi életét, otthonát, kapcsolattartását és jó hírnevét tiszteletben tartsák.”

¹³⁵ Alaptörvény VI. cikk (3) bekezdés első fordulata: „Mindenkinek joga van személyes adatai védelméhez”

¹³⁶ PÉTERFALVI: *i. m.* 426.

¹³⁷ Az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról szóló 2011. évi CXII. törvény 3. § 3. pontjának meghatározása szerint ugyanis személyes adatnak minősül az érintettre vonatkozó bármely információ, így az érintettől készített felvétel is.

¹³⁸ 15/1991. (IV. 23.) AB határozat, Rendelkező rész.

¹³⁹ Ehhez lásd például: 32/2013. (XI. 22.) AB határozat [90].

szemben.¹⁴⁰ Az ezirányú gyakorlat kialakulásában jelentős szerepet játszott az is, hogy az akkor hatályos, a polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény a bíróságok kötelezettségeként határozta meg az igazság kiderítését (e rendelkezés 1999-ben, a 9/1992. (I. 30.) AB határozat nyomán annyiban módosult, hogy a bíróságnak az eljárás igazságosságát kell biztosítania).¹⁴¹

Az érintett személyiségi jogainak megsértésével készített kép- és hangfelvétel felhasználására vonatkozó bírói gyakorlat a Pp. 1999-ben történt módosítása ellenére is egységesen a felhasználás megengedhetősége mellett foglalt állást, kiegészítéssel élve a jogsértő módon történő felvételkészítés vonatkozásában. Az így kifejeződött állandó bírói gyakorlat szerint a jogsértő magatartásról készült kép-, illetve videofelvétel bizonyítékként való felhasználása kizárólag magával a jogsértővel szemben nem minősül visszaélésnek, és mint ilyen, ebben a körben nem sérti a személyhez fűződő jogokat. A felhasználás szempontjából az igazság kiderítésének és érvényesülésének igénye a közérdeket szolgáló jellege miatt így megelőzi a személyiségi jogok védelmét.¹⁴² Az ilyen jogsértő módon, jogsértés bizonyítása céljából készített felvétel azonban, ha személyiségi jogot nem is sért, birtokháborítást valósíthat meg.¹⁴³

A most tárgyaltak alapján a dashboard kamerák vonatkozásában levonható az a következtetés, hogy az általuk készített felvételek bírósági vagy hatósági eljárásban történő felhasználása – a többnyire egységes bírói gyakorlat szerint – nem ütközik akadályba. Különösen igaz ez akkor, ha a kutatásom során tett azon megállapításomat vesszük alapul, mely szerint mind a menet rögzítő kamera használata, mind az így szerzett személyes adatok kezelése jogszerűnek minősül, ha az a GDPR-ban alapelveként deklarált jogszerűség, célhoz kötöttség, adattakarékosság (más fordításban adatminimalizálás), pontosság, korlátozott tárolhatóság, integritás és bizalmas jelleg megtartásával történik.

A dashcam-ek jogszerűségének vizsgálata során azonban nem kerülhető meg a Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóság (a továbbiakban: NAIH) joggyakorlatának vizsgálata sem. A NAIH Infotv-ben deklarált elsődleges feladata „a személyes adatok védelméhez, valamint a közérdekű és a közérdekből nyilvános adatok megismeréséhez való jog érvényesülésének ellenőrzése és elősegítése, továbbá a személyes adatok Európai Unión belüli szabad áramlásának elősegítése”¹⁴⁴.

Feladatkörében eljárva a Hatóság hivatalból vagy kérelemre adatvédelmi hatósági eljárást indíthat, illetve indít; ha pedig eljárása során a személyes adatok jogszabálysértő kezelését állapítja meg, bírság kiszabására vagy egyéb jogkövetkezmények alkalmazására is jogosult.¹⁴⁵ Ezen túlmenően, ha eljárása során bűncselekmény, szabálysértés vagy fegyelmi vétség gyanúját észleli, jogosult büntetőeljárás, illetve szabálysértési vagy fegyelmi eljárás lefolytatását kezdeményezni a jogosult szervnél.¹⁴⁶ Mindezek alapján egyértelmű tehát, hogy a NAIH által kiadott ajánlások és állásfoglalások nagy jelentőséggel bírnak a dashcam-ek jogszerűségének megítélésében is.

A bírói gyakorlat vizsgálata után tett megállapításomat – nevezetesen azt, hogy a fedélzeti kamerákkal készített felvételek bírósági vagy hatósági eljárásban történő felhasználása kialakult bírói gyakorlat szerint nem ütközik akadályba – részben megerősíti a NAIH egy 2014-ben kiadott állásfoglalása is.¹⁴⁷ Bár az állásfoglalás jóval a GDPR és az Infotv. ehhez kapcsolódó módosításának hatályba lépése előtt született, fontosnak tartom áttekinteni a tartalmát, hiszen e kérdésben azóta nem adott ki a Hatóság újabb ajánlást vagy állásfoglalást.

A NAIH állásfoglalása abból indul ki, hogy a dashcam-ek használata – bizonyos feltételeknek való megfelelés esetén – olyan adatkezelésnek minősül, amely nem tartozik az Infotv. hatálya alá tekintettel arra, hogy „kizárólag a természetes személy saját személyes céljait szolgáló adatkezelésnek minősül”¹⁴⁸. A fedélzeti kamerák alkalmazása az állásfoglalás szerint akkor tartozik az Infotv. alóli kivételek közé, ha

1. A kamerát magánszemélyek üzemeltetik.
2. Nem készíthetők kimagaslóan jó minőségű, folytonos mozgást rögzítő felvételek, hiszen a saját személyes célok ezt nem indokolják.

¹⁴⁰ BH1985.57.

¹⁴¹ KUNDRÁK VILLÓ: A jogellenesen keletkezett hangfelvételek bizonyítékként történő felhasználhatóságának problematikája, különös tekintettel a családjogi perekre, in *Polgári Jog*, 2016/1. szám, [7]

¹⁴² BDT2019. 4000.

¹⁴³ EBH2001. 519.

¹⁴⁴ Infotv. 38. § (2) bekezdés.

¹⁴⁵ Infotv. 61. § (1) bekezdés.

¹⁴⁶ Infotv. 70.§ (1) bekezdés.

¹⁴⁷ Állásfoglalás a magánszemélyek által a saját gépjárműveikbe szerelt kamerák használatának jogszerűségéről (elérhető: https://www.naih.hu/files/allasfoglalas_kamera_sajat_gepjarmuben.pdf, letöltve: 2020.03.09.)

¹⁴⁸ Uo. 1.

3. A rögzített felvételeket maximum 5 munkanapig lehet megőrizni.
4. A felvételek tárolása során biztosítani kell, hogy azokhoz harmadik személy ne férjen hozzá.
5. Amennyiben a felvételeket nyilvánosságra akarja hozni az adatkezelő, azokon szükséges felismerhetetlenné tennie a személyes adatokat (például rendszámot vagy arcképet), vagy a közzétételhez előzetesen be kell szereznie az érintett hozzájárulását.¹⁴⁹

Azt azonban a Hatóság is kiemeli, hogy az egységes bírói gyakorlat szerint mind a polgári peres, mind a büntetőeljárásokban bizonyítékként felhasználhatók a személyiségi jogok megsértésével (azaz akár az előbb felsorolt feltételek be nem tartásával) készült felvételek is.

A NAIH állásfoglalásának értelmezése során azonban azt is látnunk kell, hogy az a korábban tárgyalattól eltérő logikával közelíti meg a fedélzeti kamerák kérdését. Azok használatát az általa meghatározott feltételek fennállása esetén mint az Infotv. hatálya alá nem tartozó adatkezelést tartja jogszerűnek és nem pedig egy olyan adatgyűjtési és adatkezelési eljárásnak tartja számon, amely az Infotv-ben (vagy a GDPR-ban) meghatározott jogalapon alapul és mint ilyen, az adatkezelési szabályok betartásával lehet jogszerű. Nem feledkezhetünk meg továbbá arról sem, hogy a NAIH állásfoglalása szerint a fedélzeti kamera használata a meghatározott feltételek betartása mellett is csak akkor jogszerű, ha azt magánszemély használja. Azt azonban már a dashcam-ek rendeltetésének vizsgálatakor is láttuk, hogy a használatukból eredő előnyök és a várt védelem nem csak magánszemélyek érdekeit szolgálja, illetve szolgálhatja.

3. NEMZETKÖZI KITEKINTÉS

E fejezetben három Európai Unió ország, és a kutatás megkezdésekor még tagállamnak számító, ám a kézirat lezártakor már nem tagállam Nagy-Britannia¹⁵⁰ gyakorlatát tekintem át a menetrögzítő fedélzeti kamerák vonatkozásában. Mint minden EU tagállamban, úgy a kiválasztott országokban is hatályban van 2018. május 25. óta a GDPR, és mint ilyen, közvetlenül alkalmazandó. Látni fogjuk azonban, hogy mégsem alakult ki egységes gyakorlat a vizsgált kérdésben.

Elsőként két olyan országot mutatok be, ahol a fedélzeti kamerák használata tilos – sőt, azok kikapcsolt állapotban történő autóbá helyezése is bírság kiszabását vonhatja maga után, – ezt követően pedig két olyan állam gyakorlatát vizsgálom meg, ahol engedélyezett e kamerák használata.

3.1. Németország

A legutóbb 2017. június 30-án módosított német Szövetségi Adatvédelmi Törvény¹⁵¹ 4. §-a rendelkezik a nyilvános helyeken történő kamerás megfigyelés szabályairól. Eszerint három esetben engedélyezett a kamerás megfigyelés alkalmazása, és akkor is kizárólag a szükséges mértékig. A nyilvánosság számára nyitva álló helyeken történő kamerás megfigyelés a szükséges mértékig akkor engedélyezett, ha

- közfeladatot teljesítő személy számára feladata ellátásához szükséges
- az az adott helyre történő belépés engedélyezéséhez, illetve a belépés megtagadásához szükséges
- az kifejezetten meghatározott célok esetén a jogos érdekek védelmére irányul, és azt az érintett jogos érdeke nem írja felül.¹⁵²

A törvény rendelkezései szerint a nagy nyilvánosság számára nyitva álló intézményekben, mint például sportlétesítményekben, szórakozóhelyeken, bevásárlóközpontokban és parkolóban, vagy járműveken és

¹⁴⁹ Uo. 2.

¹⁵⁰ Bár Nagy-Britannia 2020. február 1. napjától már nem az Európai Unió tagállama, az ott kialakult joggyakorlat vizsgálatát több szempontból sem tartom mellőzhetőnek. Egyrészt azért, mert a Brexit-et egy 2020. december 31-ig tartó átmeneti időszak követi, amelynek során az ország továbbra is köteles az uniós jogot alkalmazni. [Erről bővebben lásd: A Tanács (EU) 2020/135 Határozata (2020. január 30.) a Nagy-Britannia és Észak-Írország Egyesült Királyságának az Európai Unióból és az Európai Atomenergia-közösségből történő kilépéséről szóló megállapodás megkötéséről (elérhető: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=OJ%3AL%3A2020%3A029%3ATOC> 2020. 06. 22.)]. Másrészt azért, mert az Informational Commissioner's Office hivatalos honlapján elérhető tájékoztató szerint a tervben van a GDPR implementálása a brit jogba: mutatis mutandis az úgynevezett „UK GDPR” megalkotása. (Erről bővebben lásd: <https://ico.org.uk/for-organisations/data-protection-and-brexit/data-protection-if-theres-no-brexit-deal/the-gdpr/>, letöltve: 2020. 06. 22.)

¹⁵¹ Bundesdatenschutzgesetz (elérhető: https://www.gesetze-im-internet.de/bdsg_2018/index.html, letöltve: 2019.11.09.)

¹⁵² Bundesdatenschutzgesetz 4. § (1) bekezdés.

tömegközlekedési eszközökön (vonat, hajó, busz) történő kamerás megfigyelés során kiemelt figyelmet kell fordítani a jelenlévők életére, egészségére és szabadságaira.¹⁵³

E jogszabály árnyalt megfogalmazását a Bajor Adatvédelmi Hatóság egy határozatában¹⁵⁴ és az Ansbachi Közigazgatási Bíróság egy ítéletében konkretizálta. A Bíróság az AN 4 K 13.01634 számú ítéletének indokolásában kifejtette, hogy tilos a fedélzeti kamerával készített felvételeket később az interneten közzétenni, illetve harmadik személy részére átadni. „Azok az autóvezetők, akik a fedélzeti kameráikat kimondottan arra használják, hogy az általuk készített felvételeket később a rendőrségnek átadják, vagy az interneten, a közösségi oldalakon közzétegyék, megsértik az adatvédelmi törvény rendelkezéseit.”¹⁵⁵

A kamerák kérdésével később a Német Autóklub is sokat foglalkozott. A dashcam-ek megengedettséget vitató összefoglalójukban kifejtik, hogy a német bíróságok joggyakorlatában az érintettek személyes adatok védelméhez fűződő joga a legtöbb esetben nagyobb súllyal esik latba, mint a kamerát használók érdekei: álláspontjuk szerint az információs önrendelkezési jog ugyanis magában foglalja azt is, hogy senkinek ne kelljen attól tartania, hogy tudtán és akaratán kívül megfigyelés tárgyává válik, ha nyilvános helyen tartózkodik.¹⁵⁶

3.2. Ausztria

Az osztrák Adatvédelmi Törvény¹⁵⁷ – a magyarhoz hasonlóan – nem rendelkezik kifejezetten sem a kamerás megfigyelésről, sem a dashcam-ek használatáról. A törvény – úgy a GDPR hatályba lépése előtt, mint azután – rendkívül szigorúan kezeli a térfigyelő kamerák kérdését, és ezzel párhuzamosan a dashboard kamerákét is. A térfigyelő kamerák üzembe helyezése a Szövetségi Adatvédelmi Hatóság regisztrációjához kötött, mely aktust a Hatóság több esetben is megtagadott már például annak okán, hogy az irodákban, boltokban vagy egyéb épületekben kihelyezett biztonsági kamera túl nagy részt (több, mint 50 cm-es sávot) rögzített az épület előtti nyilvános területből.¹⁵⁸

A dashcam-ek jogszerűségének kérdése akkor került előtérbe Ausztriában, amikor valaki – a térfigyelő kamerákhoz hasonlóan – szeretne volna nyilvántartásba vetetni az autójában elhelyezett fedélzeti kameráját. Az Adatvédelmi Hatóság megtagadta a nyilvántartásba vételt. Döntését azzal indokolta, hogy e kamerák olyan jelentős mértékben térnek el azoktól a térfigyelő kameráktól, amelyekkel az emberek a saját ingatlanukat figyelik, hogy az arra vonatkozó szabályokat ebben az esetben nem lehet alkalmazni. Bár mindenki jogosult megfigyelni a saját tulajdonát, az autókba ilyen kamera nem helyezhető, hiszen azokkal – rendeltetésükből adódóan – nyilvános helyeken közlekedünk, az ott végzett megfigyelés azonban állami monopólium.¹⁵⁹

Nem meglepő tehát, hogy mind az osztrák Adatvédelmi Hatóság, mind a rendőrség vasszigorral lép fel a menetrögzítő kamerák ügyében.¹⁶⁰ A gépek jogszerűtlen használata az első esetben akár 10.000 eurós bírság kirovásához is vezethet, amely összeg a többszörösére emelkedik ismételt szabályszegés esetén.¹⁶¹ Egy magyar állampolgár ügyében a bírság összegét 330 euróban állapította meg az Adatvédelmi Hatóság, amikor autójában a rendőrség egy közúti ellenőrzés során kettő menetrögzítő kamerát talált. A bírság kiszabásánál a Hatóság tekintettel volt arra, hogy a személy havi nettó jövedelme csupán 900 euró és fogyatékosággal élő gyermeket nevel.¹⁶²

¹⁵³ Bundesdatenschutzgesetz 4. § (2) bekezdés.

¹⁵⁴ <https://www.br.de/nachrichten/deutschland-welt/dashcam-aufnahmen-vor-gericht-als-beweismittel-zulaessig,Qs6EUCx> (letöltve: 2019.11.09.)

¹⁵⁵ http://nmhh.hu/cikk/192535/Szabade_autonkban_fedelzeti_kamerat_hasznalnunk (letöltve: 2019.11.09.)

¹⁵⁶ <https://www.adac.de/verkehr/recht/verkehrsvorschriften-deutschland/dashcam/> (letöltve: 2019.11.09.)

¹⁵⁷ Bundesgesetz zum Schutz natürlicher Personen bei der Verarbeitung personenbezogener Daten (Datenschutzgesetz – DSGVO) (elérhető: <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=bundesnormen&Gesetzesnummer=10001597>, letöltve: 2019.11.09.)

¹⁵⁸ <https://shepwedd.com/sites/default/files/EU%20Data%20Protection.pdf> 4. (letöltve: 2019.11.09.)

¹⁵⁹ ŠTITILIS – LAURINAITIS: i. m. 319.

¹⁶⁰ <https://www.dsb.gv.at/fragen-und-antworten#Dashcams> (letöltve: 2019.11.09.)

¹⁶¹ <https://totalcar.hu/magazin/kozelet/2013/12/18/dashcam> (letöltve: 2019.11.09.)

¹⁶² <https://easygdpr.eu/gdpr-incident/strafe-gegen-privatperson-wegen-dashcam/> (letöltve: 2019.11.09.)

3.3. Nagy-Britannia

A brit jogrendszer a némettel és az osztrákkal ellentétben meglehetősen liberálisan viszonyul a térfigyelő kamerák kérdéséhez, és általánosságban a videós megfigyelés problémaköréhez is. A brit adatvédelmi törvény¹⁶³ – hasonlóan az Infotv.-hez – nem tartalmaz rendelkezéseket a dashcam-ek vonatkozásában, az így történő adatkezelésre az általános adatvédelmi elvek alkalmazandók.¹⁶⁴ A szabályozás a fedélzeti kamerák és a térfigyelő kamerák hasonlóságára alapozva – természetesen szem előtt tartva az azok rendeltetéséből eredő különbségeket – hasonlóképpen viszonyul mindkét adatrögzítési módhoz.

A joggyakorlatban kikristályosodott álláspont szerint egészen addig jogszerű lehet térfigyelő kamerák kihelyezése és használata, amíg azok nem avatkoznak bele mások magánszférájába úgy, hogy olyan területet figyelnek meg, ahol az emberek ésszerűen elvárnák azt, hogy magánszférájukat mások tiszteletben tartsák. Közterületre, illetve nyilvános helyre való lépéssel pedig érthető módon senki nem várhatja el privát szférájának teljeskörű és mindenek feletti tiszteletben tartását.¹⁶⁵

A közlekedés biztonságának fenntartása és megőrzése céljából azonban már több előírásnak is meg kell felelnie a fedélzeti kameráknak: azok nem gátolhatják a sofőrt a szabad kilátásban, nem terelhetik el a figyelmét, oly módon kell őket rögzíteni, hogy azok ne eshessenek le egy esetleges baleset következtében sem, továbbá a jármű elindításával és leállításával egyidejűleg kell be- és kikapcsolniuk.¹⁶⁶ Mindezekon túl a brit Adatvédelmi Törvény külön szabályokat határoz meg a vállalkozások és az állam vonatkozásában a személyes adatok kezelésére, így például arra is, hogy a taxi-társaságok milyen feltételek mellett alkalmazhatnak olyan kép- és hangrögzítő eszközöket, amelyek rögzítik az utastérben zajló eseményeket is.¹⁶⁷

3.4. Írország

Az előbbieken vizsgált három országhoz hasonlóan a 2018-as ír adatvédelmi törvény¹⁶⁸ sem tartalmaz rendelkezéseket kifejezetten a kamerával történő megfigyelésről és az ehhez kapcsolódó adatkezelés szabályairól. Mégis jóval egyszerűbb helyzetben vannak az ír jogkereső állampolgárok akkor, amikor a dashcam-használat jogszerűségének megítélésére kerül a sor. Az Adatvédelmi Bizottság (Data Protection Commission – DPC) ugyanis feladatkörében eljárva olyan iránymutatást, útmutatót bocsátott ki, amelyben részletes áttekintést ad a dashcam használójának, azaz az adatkezelőnek a helyzetén túl annak a jogszerű adatkezelés érdekében teljesítendő kötelezettségeiről is.¹⁶⁹

Az iránymutatásban a Bizottság – figyelembe véve az Európai Unió Bíróságának kialakult joggyakorlatát és a GDPR rendelkezéseit – kiemeli, hogy az adatkezelés során nem kell alkalmazni a GDPR és az adatvédelmi törvény rendelkezéseit abban az esetben, ha csak és kizárólag személyes, magánjellegű adatkezelésről van szó. Ezt a kivételt azonban nem lehet kiterjesztően értelmezni,¹⁷⁰ és a fedélzeti kamerák használata akkor sem tartozhat ebbe a körbe, ha azokat nem hivatásos sofőrök (például taxisok vagy busztársaságok), hanem magánszemélyek alkalmazzák. Mindezekre tekintettel a DPC négy pontban foglalta össze azokat a kulcsfontosságú szempontokat, amelyeket figyelembe kell venni a kamera telepítése és a felvételek felhasználása során. Ezek röviden a következőképpen foglalhatók össze:

1. A személyes adatok kezelésének átlátható módon kell történnie. Ez magába foglalja a fedélzeti kamera használójának azt a kötelezettségét, hogy a kamerahasználat és a felvételkészítés tényét jól látható módon tüntesse fel a járművön (egy matricával vagy más módon), továbbá jelölje meg az

¹⁶³ Data Protection Act 1998, <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1998/29/contents> (letöltve: 2019.11.09.)

¹⁶⁴ ŠTITILIS – LAURINAITIS: *i. m.* 321.

¹⁶⁵ Uo.

¹⁶⁶ Uo.

¹⁶⁷ Uo.

¹⁶⁸ Number 7 of 2018 – Data Protection Act 2018 <http://www.irishstatutebook.ie/eli/2018/act/7/enacted/en/pdf> (letöltve: 2020.03.09.)

¹⁶⁹ Külön kiemelendőnek tartom, hogy az útmutató rendkívül ügyfélbarát módon a Bizottság honlapjának főoldaláról elérhető. A weblapot megnyitva rögtön a „Dashcam vásárlásán gondolkodik?” kérdés fogadja a látogatót, amelyre kattintva elérhető a rövid, ám minden lényeges kérdést megválaszó tájékoztató. (elérhető: <https://www.dataprotection.ie/sites/default/files/uploads/2019-12/Guidance%20for%20Drivers%20on%20the%20use%20of%20Dash%20Cams.pdf>, letöltve: 2020.03.09.)

¹⁷⁰ Az Európai Unió Bíróságának ítélete a C-212/13. számú ügyben. (elérhető: <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?jsessionid=0F3505582461CEF68D964E7E01754381?text=&docid=160561&pageIndex=0&doclang=HU&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=1154092>, letöltve: 2020.03.09.)

adatkezelés jogalapját és az adatkezeléshez kapcsolódó bővebb információk elérhetőségét; szükség esetén pedig ezt a tájékoztatást szóban, írásban vagy elektronikus formában is meg kell adnia.

2. A személyes adatok kezelése csak addig tarthat, amíg az elérendő cél szempontjából az feltétlenül szükséges.
3. Biztosítani kell a személyes adatok biztonságát.
4. Biztosítani kell a személyes adatokhoz való hozzáférést az érintett számára.

Az útmutatóban a DPC arra is felhívja a dashcam használójának figyelmét, hogy a készített felvételek nyilvánosságra hozatala (például közösségi média felületeken) adatkezelésnek minősül és az érintettek személyes adatok védelméhez fűződő jogát sértheti. Kiemeli azonban azt is, hogy az adatvédelmi törvény a hatóságok számára lehetőséget teremt arra, hogy a felvételt felhasználják mind a nyomozás során, mind az eljárás további szakaszaiban.

4. DE LEGE FERENDA

A személyes adatok és a magánszféra védelméhez való jog és az autós menetreggítő kamerák kapcsolatát rendező hazai és Európai Unió joganyag, valamint a vonatkozó német, osztrák, brit és ír gyakorlat áttekintése után nagy magabiztossággal jelenthetjük ki, hogy a GDPR minden EU-tagállamra vonatkozó közvetlen hatálya és alkalmazandósága ellenére sincs egységes gyakorlat a közösség országaiban sem a videókamerás megfigyelés, sem az annak egyik sajátos típusaként aposztrofálható autós fedélzeti kamerák vonatkozásában. Államonként eltérő annak megítélése, hogy az egyének információs önrendelkezési joga és a magánszféra védelméhez való jog, valamint a kamerafelvételektől remélt biztonság és egyéni érdekérvényesítés könnyebbsége közül melyik irányba is billen a mérleg nyelve. Az azonban biztos, hogy mindkét álláspont alátámasztására érvek sokasága áll rendelkezésre, amelyek röviden a következőképpen foglalhatók össze.¹⁷¹

A dashcam-ek használatának engedélyezése mellett szóló érvek:

1. Nem indokolt megtiltani a videókamerák használatát addig, amíg azok nem avatkoznak be mások magánszféréjába azzal, hogy olyan helyeken készítenek felvételt, ahol az ember elvárhatja és el is várja privát szférájának és magánéletének tiszteletben tartását.
2. A nyilvánosság számára nyitva álló helyeken és a közterületeken az emberek eleve a magánszférájuk kisebb mértékű védelmével számolnak.
3. A dashcam-ekkel gyűjtött személyes adatok kezelésére is ugyanúgy irányadók az Általános Adatvédelmi Rendelet alapelvei és egyéb rendelkezései.
4. A fedélzeti kamerákkal készített felvételek nyilvánosságra hozatala megvalósíthatja a személyiségi jogok megsértését, ez azonban elkerülhető a felvételek „anonimizálásával” (a rendszámok, arcok kitakarásával), illetve a felvételen szereplőktől történő engedélykéréssel.

Mindezekkel szemben a kamerák használatának tiltása mellett szóló érvek:

1. Kamerás megfigyelést kizárólag úgy lehet végezni, hogy a megfigyelés tényéről és helyéről az érintetteket tájékoztatják. Ez a dashcam-eknél azért nem teljesíthető, mert az autókból kifelé történő videókészítés – értelemszerűen – nem egy konkrétan körülhatárolható földrajzi helyhez kapcsolódik.
2. Az információs önrendelkezési jog korlátozására kizárólag olyan magas szintű közérdekből kerülhet sor, amelynek a fedélzeti kamerák használatát indokoló érdekek nem felelnek meg.
3. A kamerás megfigyelés olyan súlyos beavatkozás az emberek magánszféréjába, hogy arra csak rendkívül fontos okból kerülhet sor – ezért az az állami monopóliumok körébe kell, hogy tartozzon, mint például Ausztriában.

A felsorakoztatott érvek és ellenérvek szem előtt tartásával azonban felmerül az a fontos kérdés, hogy hogyan viszonyul a magyar jogrendszer a menetreggítő fedélzeti kamerák problémájához.

Az Infotv. és a GDPR rendelkezéseinek vizsgálata, valamint a GDPR 6. cikk (1) bekezdés f) pontján alapuló adatkezelés vonatkozásában elvégzett érdek mérlegelési teszt alapján arra a következtetésre jutottam, hogy a dashboard kamerákkal történő felvételkészítés – és így adatgyűjtés, illetve adatkezelés – jogszerű tevékenység. E körben természetesen fontos a GDPR alapelveinek megtartása, legfőképpen a célhoz kötöttség és az adattakarékosság (adatminimalizálás) követelményének teljesítése. A fedélzeti kamerák rendeltetésszerű használata e követelményeknek teljeskörűen eleget is tesz:

¹⁷¹ Az érvrendszer felállítása ŠTITILIS – LAURINAITIS: *i. m.* 323. alapján történt.

A felvétel készítése a jármű elindításával egyidejűleg indul és annak leállításával együtt áll meg, illetve a mozgásérzékelővel ellátott kamerák esetében akkor indul, ha a jármű valamilyen külső behatás következtében megmozdul. A célhoz kötöttség relációjában ez azt jelenti, hogy a felvételek azért készülnek el, hogy egy baleset vagy káresemény bekövetkezése esetén azok az igényérvényesítés megkönnyítését vagy a jogvita egyszerűbb és gyorsabb elbírálását szolgálják. Az adatminimalizálás úgy jelenik meg, hogy az adatgyűjtés kizárólag arra az időszakra korlátozódik, amikor a jármű használatban van: amikor fennáll a káresemény, baleset bekövetkezésének lehetősége. Emellett pedig az sem elhanyagolható tényező, hogy a felvételek önmagukban sem „örök időkre” készülnek; azok meghatározott időközönként törölődnek, illetve az újabb felvételek felülírják a régebbieket.

De lege ferenda javaslatom bemutatásakor – a tartalmi korlátok miatt – eltekintek a hatályos jogszabályi környezet módosítási lehetőségeinek bemutatásától, és a kizárólag az – előzőekben is látott – eltérő tagállami gyakorlat problémájára szorítkozom.

A jogszabályi környezet megfelelése vonatkozásában a kiemelkedő problémakör az eltérő tagállami gyakorlatok kialakulása a minden tagállamban azonos tartalommal, azonos időponttól hatályban lévő GDPR mellett. A kutatás során nyilvánvalóvá vált, hogy a GDPR megfelelő jogalapot biztosít a fedélzeti kamerák használatára, illetve az azokkal készült felvételek felhasználására bírósági vagy hatósági eljárásokban. A nemzetközi gyakorlat vizsgálata azonban rámutatott arra, hogy a tagállamok – a jogalkalmazói mérlegelés keretein belül – eltérő módon értelmezik a vonatkozó jogszabályt. Sőt, a vizsgált Ausztria és Németország alapjaiban véve sokkal szigorúbban kezeli a kamerás megfigyelés problémakörét és erőteljesebb védelmet biztosít a magánszféra és az információs önrendelkezési jog számára. Ennek kapcsán előtérbe kerül annak kérdése, hogy mennyire tartjuk kívánatos és elérendő célnak az egész EU-ban egységes jogértelmezést és jogalkalmazást. Amennyiben erre a kérdésre az a válaszunk, hogy egységesítés ebben a tárgykörben is kívánatos lenne és elengedhetetlen az integráció további mélyítéséhez, szükségessé válik újabb uniós jogszabály kidolgozása. Amennyiben pedig nem tartjuk szükségszerűnek a videós megfigyelés, illetve a dashcam-ek vonatkozásában a joggyakorlat közösségi szintű egységességét, ilyen jogszabály megalkotása nem szükséges.

Véleményem szerint e kérdésre a második válasz a megfelelő, több okból is. Egyrészt szem előtt kell tartani azt, hogy az egyes országok mennyire másként viszonyulnak a térfigyelő kamerák kérdéséhez. Az Ausztriában és Németországban tapasztalt nagyfokú elutasítás, a magánszféra és a személyes adatok minél magasabb szintű védelme szorosan összefügg ezen államok XX. századi történelmével: a náci és a kommunista diktatúrák alatt átéltek rányomták bélyegüket a társadalomra, nem véletlen a nyilvántartásba vételtől, megfigyeléstől való ódzkodás.¹⁷² Erre tekintettel – figyelembe véve Németországnak az EU-n belüli súlyát – elég kis gyakorlati esély mutatkozik egy, a társadalom szemléletével szöges ellentétben álló, a magánszféra védelmének csorbításához vezető közösségi jogszabály elfogadására. Emellett nem feledkezhetünk meg arról sem, hogy a dashboard kamerák a kamerás megfigyelés és általában az adatgyűjtés, adatkezelés rendkívül kis szegletét képezik: amennyiben kizárólag e tárgykörben dolgozna ki szabályrendszert az EU, túlságosan kazuisztikus jogalkotást eredményezne, emellett pedig természetesen magával hozná a rokon szabályozási területek rendezésének igényét is. Az ilyen részletekbe menően ágazatspecifikus jog kidolgozása ellen szól végül az is, hogy – mint láthattuk, – a GDPR 6. cikk (1) bekezdés f) pontja alapján a dashcam-ek használata jogszerű jogalapon nyugszik, a felvételek felhasználásának jogi megítélése kapcsán pedig a hasonló jellegű felvételek vonatkozásában kialakult joggyakorlat iránymutatásul szolgálhat a hazai bíróságok számára.

De lege ferenda javaslatom kialakítása során fontosnak tartottam azt is, hogy kitérjek a Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóság állásfoglalására is. Nem mehetünk el ugyanis szó nélkül azok mellett a tényezők mellett, amelyek jelentős nehézséget jelentenek a menetrögzítők jogszerűségének megítélésekor. Mint ahogy azt az előzőekben említettem, a NAIH vonatkozó, 2014-es állásfoglalása jóval a GDPR hatályba lépése előtt született. Ezzel kapcsolatban azonban véleményem szerint nem csak a jogszabályi környezet azóta bekövetkezett változása jelent problémát, hanem többek között az ahhoz való nehéz hozzáférés is.

Míg az ír DPC weboldalán egy kattintással elérhető a Bizottság dashcam-ekről megfogalmazott véleménye, addig a NAIH állásfoglalását hosszas internetes keresés eredményeként találtam meg. Kétségtelen, hogy a dokumentumról számos internetes hírportálon olvasható összefoglaló, illetve értelmező

¹⁷² Lásd: <https://totalcar.hu/magazin/kozelet/2013/12/18/dashcam> (letöltve: 2019.11.10.) és https://index.hu/tech/2011/04/11/a_google_leallitott_a_street_view-t_nemetorszagban/ (letöltve: 2019.11.10.)

cikk, mindenképpen fontosnak tartottam azonban az eredeti forrás megtekintését, amely egyáltalán nem volt egyszerű feladat.

További problémát jelent álláspontom szerint az is, hogy a NAIH állásfoglalásában foglaltak – bár megszületése óta mindössze hat év telt el – nem felelnek meg sem a kor, sem a járművezetők elvárásainak. Az állásfoglalás ugyanis egyrészt a jogszerűség feltételeként szabja például a gyenge minőségű felvételek készítését. Ezek azonban éppen gyenge képminőségükből kifolyólag nem tudnák beteljesíteni a hozzá fűzött elvárásokat: nem tennék ugyanis egyszerűbbé, könnyebbé a vitás helyzetek elbírálását. Másrészt pedig az állásfoglalás kizárólag magánszemélyek vonatkozásában teszi jogszerűvé a dashcam-ek használatát, a gyakorlatban azonban hivatásos sofőrök (taxisok, buszvezetők, fuvarozók stb.) is alkalmazzák azokat, hiszen az azoktól remélt és várt védelem egybevág az ő gazdasági érdekeikkel is.

Mindezekre figyelemmel tehát szerencsésnek tartanám a DPC iránymutatásához hasonlóan egy könnyen elérhető és informatív ajánlás kidolgozását a NAIH részéről. Ebben a NAIH – a DPC-hez hasonlóan – a törvényi feltételeken túl további feltételeket támaszthatna a jogszerű kamerahasználat elé például a tájékoztató matrica kihelyezésének kötelezővé tételével. Egy ilyen dokumentum egyrészt egyszerűsítene a dashcam-használat jogszerűségének megítélését legalább hazai vonatkozásban, továbbá megszüntetné a jelenleg fennálló, a 2014-es állásfoglalás tartalma és a gyakorlati elvárások között fennálló ellentétekből adódó bizonytalan helyzetet.

ÖSSZEGZÉS

A 21. század ipari forradalma, azaz az ipar 4.0 és az ehhez szorosan kapcsolódó, mindennapi életünk minden aspektusát is egyre inkább átható digitalizáció rendkívüli kihívások elé állítja a jogalkotót is. A különféle kamerák létére már mindennapos dologként tekintünk, gondoljunk akár a közlekedésre, akár ingatlanok, építmények biztonságosságát garantálni hivatott térfigyelő kamerákra, az autóba helyezhető fedélzeti kamerákra. Egyáltalán nem mindegy azonban, hogy hogyan viszonyul mindehhez a jogrendszerünk; hol húzza meg a határt a jogszerű és a jogszerűtlen felvételt készítés, -tárolás, illetve -felhasználás között.

Kutatásom során elsősorban azt vizsgáltam, hogy az autókba helyezhető fedélzeti kamerák milyen alapjogi relevanciával bírnak. Ezt követően kitértem arra is, hogy e kamerák használatát milyen módon szabályozza a magyar jog, illetve az Európai Unió joga, valamint megvizsgáltam négy további európai ország gyakorlatát is. Célom az volt, hogy kiderítsem, egyensúlyba hozható-e a magánszféra védelmének és az információs önrendelkezésnek az Alaptörvényben biztosított joga a dashboard kamerák alkalmazásával elérni kívánt társadalmi és egyéni célokkal.

A magyar jogrendszer és a jogalkalmazó szervek munkájának vizsgálatával látható vált, hogy hazánkban rendkívül előremutató gyakorlat alakult ki a kép- és hangfelvételek bírósági eljárásban történő felhasználása kapcsán.

A kamerahasználat jogszerűségének vizsgálata után a hatályos jogszabályi környezet megfelelőségének kérdésére tértem rá. Megállapítottam, hogy a vizsgált kérdésben alkalmazandó két jogszabály, az Infotv. és a GDPR rendelkezései eltérően határozzák meg a jogszerű adatkezelés jogalapjait. Mivel a magyar jogalkotó következetesen azt a gyakorlatot követi, miszerint hatályában tartja, de az EU rendelet tartalmára tekintettel jogharmonizációs céllal módosítja az adott rendelettel azonos szabályozási tárgykörben megalkotott belső jogforrást, ezért javaslatot fogalmaztam meg az Infotv. további módosítására, hogy az teljes összhangba kerüljön a GDPR-ral. Ezt követően, körüljárva azt a jelenséget, hogy az EU országaiban – a minden tagállamban azonos tartalommal, azonos időponttól hatályban lévő GDPR mellett – eltérő gyakorlatok alakultak ki a dashboard kamerák problémájának kezelésére, arra kerestem a választ, hogy mennyire tartjuk kívánatos és elerendő célnak az egész EU-ban egységes jogértelmezést és jogalkalmazást. Azaz, hogy szükségessé tesz-e a tapasztalt jelenség további Európai Unió jogalkotást. Véleményem szerint az ilyen irányú további jogalkotás azért nem szükséges, mert a GDPR hivatkozott pontja alapján a dashcam-ek használata jogszerű alapokon nyugszik, a felvételek használata kapcsán pedig a kialakult joggyakorlat iránymutatásul szolgálhat a hazai bíróságok számára.

FORRÁSJEGYZÉK

Felhasznált irodalom

- [1.] DOBAI MÁTYÁS: A világ változása, in *HÍD – a jugoszláviai magyar fiatalok társadalmi és irodalmi folyóirata*, 1935/2. szám.
- [2.] EISINGERNÉ BALASSA BOGLÁRKA – RÁMHÁP, SZABOLCS: Projektalapú oktatás a Széchenyi Egyetem Menedzsment Campusán a Lean Service Creation (LSC) módszer adaptálásával, in KOLTAI LÁSZLÓ (szerk.): *Hazai és külföldi modellek a projektoktatásban*, 2019, Óbudai Egyetem Rejtő Sándor Könyvkiadó és Környezetmérnöki Kar, Budapest.
- [3.] KUNDRÁK VILLŐ: A jogellenesen keletkezett hangfelvételek bizonyítékként történő felhasználhatóságának problematikája, különös tekintettel a családügyi perekre, in *Polgári Jog*, 2016/1. szám.
- [4.] PÉTERFALVI ATTILA (szerk.): *Adatvédelem és információszabadság a mindennapokban*, 2012, HVG - ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest.
- [5.] ŠTITILIS, DARIUS - LAURINAITIS, MARIUS: Legal regulation of the use of dashboard cameras: Aspects of privacy protection, in *Computer Law & Security Review*, 2016/2. szám.
- [6.] RÁMHÁP SZABOLCS: Felsőoktatási továbbtanulási motivációk Magyarországon a változó ifjúság és a piacosodó felsőoktatás tükrében, in SZABÓ CSABA (szerk.): *Studia Doctorandorum Alumnae. Válogatás a DOSZ Alumni Osztály tagjainak doktori munkáiból II.*, 2018, Doktoranduszok Országos Szövetsége, Budapest.
- [7.] VARGA CSABA: *A jog társadalomelmélete felé*, 1999, Osiris Kft., Budapest.

Interneten elérhető források

- [1.] http://nmhh.hu/cikk/192535/Szabade_autonkban_fedelzeti_kamerat_hasznalnunk
- [2.] <https://dashcam.rocks/history-of-the-dash-cam/>
- [3.] <https://easygdpr.eu/gdpr-incident/strafe-gegen-privatperson-wegen-dashcam/>
- [4.] https://index.hu/tech/2011/04/11/a_google_leallitott_a_street_view-t_nemtorszagban/
- [5.] <https://shepwedd.com/sites/default/files/EU%20Data%20Protection.pdf>
- [6.] <https://totalcar.hu/magazin/kozelet/2013/12/18/dashcam>
- [7.] <https://www.adac.de/verkehr/recht/verkehrsvorschriften-deutschland/dashcam/>
- [8.] <https://www.autoklub.hu/klub/hirek/baleseti-statisztikak/>
- [9.] <https://www.confused.com/on-the-road/gadgets-tech/dashcams-and-insurance-discounts>
- [10.] <https://www.dsb.gv.at/fragen-und-antworten#Dashcams>
- [11.] <https://www.grandviewresearch.com/industry-analysis/dashboard-camera-market>
- [12.] <https://www.origo.hu/auto/20191106-voros-kodot-adott-ki-a-rendorseg-a-rossz-kozlekedesi-moral-miatt.html>
- [13.] <https://www.vezess.hu/magazin/2019/10/17/ismet-bekapopsi-alatt-a-kozlekedesi-moral/>

Jogforrások

- [1.] Az egyének védelméről a személyes adatok gépi feldolgozása során, Strasbourgban, 1981. január 28. napján kelt Egyezmény kihirdetéséről szóló 1998. évi VI. törvény.
- [2.] Az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról szóló 2011. évi CXII. törvény.
- [3.] Magyarország Alaptörvénye.

Nemzetközi és Európai Unió dokumentumok

- [1.] A Tanács (EU) 2020/135 Határozata (2020. január 30.) a Nagy-Britannia és Észak-Írország Egyesült Királyságának az Európai Unióból és az Európai Atomenergia-közösségből történő kilépéséről szóló megállapodás megkötéséről.
- [2.] Az Európai Bizottság P-000591/2018. számon kiadott válasza. Elérhető: http://www.europarl.europa.eu/doceo/document/P-8-2018-000591-ASW_EN.pdf
- [3.] Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2016/679 Rendelete (2016. április 27.) a természetes személyeknek a személyes adatok kezelése tekintetében történő védelméről és az ilyen adatok szabad

áramlásáról, valamint a 95/46/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről (általános adatvédelmi rendelet).

- [4.] Az Európai Parlament és a Tanács 95/46/EK irányelve (1995. október 24.) a személyes adatok feldolgozása vonatkozásában az egyének védelméről és az ilyen adatok szabad áramlásáról.
- [5.] Brit Adatvédelmi Törvény – Data Protection Act 1998. Elérhető: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1998/29/contents>
- [6.] Ír Adatvédelmi Törvény – Number 7 of 2018 – Data Protection Act 2018. Elérhető: <http://www.irishstatutebook.ie/eli/2018/act/7/enacted/en/pdf>
- [7.] Iránymutatás a fedélzeti kamerák használatához a járművezetők számára – Guidance for Drivers on the Use of Dash Cams. Elérhető: <https://www.dataprotection.ie/sites/default/files/uploads/2019-12/Guidance%20for%20Drivers%20on%20the%20use%20of%20Dash%20Cams.pdf>
- [8.] Német Szövetségi Adatvédelmi Törvény – Bundesdatenschutzgesetz. Elérhető: https://www.gesetze-im-internet.de/bdsg_2018/index.html
- [9.] Osztrák Szövetségi Törvény a természetes személyek védelméről személyes adatok kezelése esetén – Bundesgesetz zum Schutz natürlicher Personen bei der Verarbeitung personenbezogener Daten (Datenschutzgesetz–DSG). Elérhető: <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=bundesnormen&Gesetzesnummer=10001597>

Bírósági és egyéb döntések

- [1.] 15/1991. (IV.13.) AB határozat.
- [2.] 32/2013. (XI.22.) AB határozat.
- [3.] 9/1992. (I. 30.) AB határozat.
- [4.] Ansbachi Közigazgatási Bíróság AN 4 K 13.01634 számú ítélete.
- [5.] Az Európai Unió Bíróságának ítélete a 6/64. számú ügyben: Flaminio Costa kontra E.N.E.L. [EBHT 1964. 01141. o.]
- [6.] Az Európai Unió Bíróságának ítélete a C-212/13. számú ügyben.
- [7.] BDT2019. 4000.
- [8.] BH1985.57.
- [9.] EBH2001. 519.
- [10.] https://www.naih.hu/files/allasfoglalas_kamera_sajat_gepjarmuben.pdf.

A DOHÁNYTERMÉKEK REKLÁMTILALMA ÉS AZ EGYSÉGES CSOMAGOLÁS KÖVETELMÉNYE HAZÁNKBAN

Absztrakt

A dohánytermékek reklámtilalma a legvitatottabb reklámjogi területek egyike. A dohányzás közismert egészségkárosító hatása miatt a termékek reklámozása és forgalmazása egyre szigorúbb feltételekhez kötött. Hazánkban a dohánytermékek vonatkozásában érvényesülő általános reklámtilalom értelmében mind a közvetlen, mind pedig a közvetett dohányreklám tilos, így megjelenítésre alkalmas felületként kizárólag maguk a dohánytermékek, valamint azok csomagolása szolgálhat. Az egységes csomagolás – e reklámfelület megszüntetésével – standardizálja a cigaretta csomagolását, eltünteti a fogyasztókra, illetve a nem dohányzó fiatalokra mozgó reklámként ható promóciós elemeket; korlátozza a csomagolás és címkézés során használt megtévesztő elemek alkalmazását, növelve az egészségvédő figyelmeztetések hatékonyságát. Az ún. plain packaging gyakorlati alkalmazása azonban számos kérdést vet fel. A követelmény kizárólag a cigaretták és cigarettadohányok csomagolását standardizálja, más dohánytermékeket nem érint. Az egységes csomagolás és a Nemzeti Dohányboltok kapcsolata szintén érdekes vizsgálódási terület, amely végső soron akár a dohányreklám korlátozott – zárt üzlethelyiségen belüli – megengedhetőségének kérdését is felveti.

Kulcsszavak: reklám, reklámtilalom, dohánytermék, egységes csomagolás, plain packaging, Nemzeti Dohánybolt

BEVEZETÉS

A reklámok, mint a kereskedelmi marketing tevékenység fő eszközei, átszövik mindennapjainkat. A nyomtatott sajtóban és az internetes felületeken egyaránt megjelenő hirdetések célja, hogy hatást gyakoroljanak egy meghatározott személyi kör fogyasztással kapcsolatos szokásaira, irányítsák azokat, valamint ösztönözzék egy termék megvásárlását.

A reklámtevékenység folyamatos felügyelete és szabályozott keretek közé szorítása közös társadalmi érdekünk. Vannak olyan – az állam által is védendő – össztársadalmi érdekelt képviselő értékek, amelyek indokolják a reklámtevékenység kontrollját. Kifejezetten igaz ez a dohánytermékek esetében, amely termékek egészségkárosító hatása szükségessé teszi a fogyasztók, különösen a fiatalok védelmét. A dohánytermékek reklámozása és forgalmazása e céloknak megfelelően egyre szigorúbb feltételekhez kötött.

A dohányreklám fogalmi körébe vonható a dohánytermékek csomagolásának, címkézésének gyakorlata is. A vonatkozó szabályozás elsődleges célja, hogy megakadályozza azt, hogy a hagyományos csomagolású dohánytermékek az utcán a nemdohányzókra, illetve a fiatalokra mozgó reklámként hassanak. A vonatkozó joganyag megvizsgálását követően számos kérdés fogalmazható meg. A dohánytermék megjelenésének szabályozása milyen módon lehet alkalmas eszköze a dohányzás visszaszorításának? Az egyes termékek címkézésére, csomagolására vonatkozó szabályozás mennyiben következetes? A dohánytermékek csomagolására vonatkozó szabályok alkalmazása hogyan hat a termékek és a Nemzeti Dohányboltok viszonyára?

A továbbiakban a dohánytermékek reklámszabályozására, illetve az egységes csomagolás követelményére vonatkozó hazai és európai uniós joganyag bemutatásával törekszem a dohánytermékeket érintő reklámtevékenységgel, illetve a dohánytermékek csomagolásával kapcsolatos legfontosabb kérdések megválaszolására.

1. ALAPFOGALMAK- REKLÁM, DOHÁNYTERMÉK ÉS SZABÁLYOZÁSUK JOGI KERETEI

1.1. A reklám jelentősége, fogalma, a dohánytermékek reklámja

A reklám fogalmának vizsgálata során a francia nyelvész és lexikológus, Petit LAROUSSE szavait idézve: „*a reklám azon eszközök összessége, amelyek feladata egy vállalat megismertetése, egy termék méltatása.*” A reklámot gyűjtőfogalomként meghatározó idézet tömören összefoglalja a reklám jelentőségét. A gazdasági versenyben sikerre törekvő vállalkozás számára elengedhetetlen feladat a fogyasztó döntéseinek befolyásolása, ehhez pedig nélkülözhetetlen a fogyasztó tájékoztatása, informálása és ízlésének alakítása. A

reklám nemcsak megismerteti a fogyasztóval a terméket értékesítő vállalkozást, hanem arra is alkalmas, hogy a piacon előforduló hasonló termékek közül egyet kiemeljen, megkülönböztethetővé tegyen. A reklámok költségei általában megtérülnek, hiszen gyorsan eljutnak a fogyasztókhoz, az információ és annak befolyásoló jellege pedig közvetlenül visszahat a kereslet növekedésére.¹⁷³

Joseph KOHLER, a XX. század elején alkotó német kereskedelmi jogász, kísérletet tett a reklám jogi fogalmának meghatározására, amikor azt mondta, hogy a reklám „*a személyek nagyobb köréhez vagy a nagyközönséghez intézett olyan nyilatkozat, melynek célja, hogy valamely felkínált üzleti szolgáltatás előnyös tulajdonságait és esetleg ezeknek okát vagy bizonyítékait ismertesse.*” Meghatározása a reklám hatályos jogi definíciójának két fogalmi elemét tartalmazza. Egyrészt, hogy a reklám célja tárgyának megismertetése, népszerűsítése és a fogyasztásra ösztönzés, másrészt a közlés, tájékoztatás nyilvános jellegét.¹⁷⁴

A jelenleg hatályos szabályozást a gazdasági reklámtevékenység alapvető feltételeiről és egyes korlátairól szóló 2008. évi XLVIII. törvény (a továbbiakban: Reklámtv.) tartalmazza, ennek értelmében a gazdasági reklám „*olyan közlés, tájékoztatás, illetve megjelenítési mód, amely valamilyen birtokba vehető forgalomképes ingó dolog – ideértve a pénzt, értékpapírt és a pénzügyi eszközt, valamint a dolog módjára hasznosítható természeti erőket [...], szolgáltatás, ingatlan, vagyoni értékű jog [...] értékesítésének vagy más módon történő igénybevételenek előmozdítására, vagy e céllal összefüggésben a vállalkozás neve, megjelölése, tevékenysége népszerűsítésére vagy áru, árujelző ismertségének növelésére irányul.*”¹⁷⁵

Fontos megjegyezni, hogy a médiaszolgáltatásról és tömegkommunikációról szóló 2010. évi CLXXXV. törvény is meghatározza a reklám fogalmát értelmező rendelkezései között. E fogalom – a korábban hatályos médiatörvény szabályozásával ellentétben – összhangban áll az idézett szövegrésszel. A leírtak alapján elmondható, hogy a reklám valamely árut, szolgáltatást vagy vagyoni értékű jogot kíván népszerűsíteni annak értékesítése céljából.¹⁷⁶

A dohánytermékekre vonatkozó reklámszabályozás és az egységes csomagolás követelményének értelmezéséhez célszerű a reklámszabályozás tárgyának, a dohánytermék fogalmának tisztázása. A Reklámtv. értelmében dohányterméknek minősül bármilyen fogyasztásra szánt, részben vagy egészben dohányból készült termék.¹⁷⁷ A dohánytermékek előállításáról, forgalomba hozataláról és ellenőrzéséről, a kombinált figyelmeztetésekről, valamint az egészségvédelmi bírság alkalmazásának részletes szabályairól szóló 39/2013. (II. 14.) Korm. rendelet (a továbbiakban: Vhr.) alapján a dohánytermékek két fő típusát különböztethetjük meg: a füst nélküli, valamint a dohányzásra szánt dohánytermékeket. A füst nélküli dohánytermék olyan dohánytermék, amelynek felhasználása nem jár égési folyamattal, ideértve a rágódohányt, tüszentésre szolgáló dohányt és a szájon át fogyasztott dohánytermékeket. A dohányzásra szánt dohánytermék a füst nélküli dohánytermékektől eltérő termék, amelynek típusai: cigaretta, szivar, szivarka, fogyasztási dohány, továbbá bármely más, dohányzás céljából gyártott dohányt tartalmazó termék. A fogyasztási dohány további ipari feldolgozás nélkül fogyasztásra szánt kész dohányvágat, amelynek a következő típusait különböztetjük meg: cigarettakészítésre használt és finomra vágott fogyasztási dohány, azaz cigarettadohány, valamint egyéb fogyasztási dohány, vagyis pipadohány és a vízpipadohány.¹⁷⁸

A dohánytermékek kategóriáinak, különösen a dohányzásra szánt dohánytermékek egyes típusainak, altípusainak elkülönítése kiemelt jelentőséggel bír a dohánytermékek csomagolásának, címkézésnek szabályai és az egységes csomagolás vonatkozásában.

1.2. A hatályos reklámszabályozás rendszere, a dohánytermékek reklámtilalma

A reklám jogi szabályozása a reklámozási tevékenység kereteit rögzíti. Ezeket a kereteket alapvetően kógens tilalmak és korlátozások alkotják, amelyek jellemzően a reklámüzenet tartalmát, a reklámozható áruk körét, vagy a közzététel módját korlátozzák. Egy termék, vagy szolgáltatás népszerűsítésének korlátozása minden esetben valamely érték védelme érdekében történik, ilyen védendő értéknek minősül az emberi élet és egészség, valamint a közbiztonság.

¹⁷³ TÓTH TIHAMÉR (szerk.): *A reklámjog nagy kézikönyve*, 2009, CompLex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft., Budapest, 64–65.

¹⁷⁴ PÁZMÁNDI KINGA: *Modern reklámjog*, 2007, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 34.

¹⁷⁵ Reklámtv. 3. § d) pont.

¹⁷⁶ KOLTAY ANDRÁS: Reklámjog és szólásszabadság, in *Médiakutató*, 2009. tavasz (elérhető: http://www.mediakutato.hu/cikk/2009_01_tavasz/03_reklamjog_es_szolasszabadsag, letöltve 2020. június 18.).

¹⁷⁷ Reklámtv. 3. § a) pont.

¹⁷⁸ Vhr. 2. §.

A Reklámtv. nem határozza meg a tilos reklám fogalmát. A törvény Általános reklámtilalmak és korlátozások cím alatt rögzíti a reklámtilalmak azon generális szabályait, amelyek a reklámokkal szemben támasztott általános követelményeket tartalmazzák. Az általános tilalmak negatív módon a jogszerű reklám törvényi kereteit jelölik ki, ezzel pedig a reklámtevékenység korlátozásának eszközei. Az általános szabályokon túl egyes termékek és szolgáltatások (például a gyógyszerek és a dohánytermékek) reklámját további specifikus korlátozások is érintik. Az általános tilalmak valamennyi árura vonatkoznak: azokra is, amelyek reklámja specifikusan korlátozott és azokra is, amelyekre nézve speciális korlátozások nem állnak fenn. A törvény szabályozási rendszere a reklámtilalmak tekintetében tehát kettős, általános – minden árura kötelező – és speciális – egyes árakra kötelező – tilalmakat és korlátozásokat alkalmaz. A dohányreklám tilalma a törvényi rendelkezés értelmében speciális reklámtilalom, amelynek megfogalmazását különösen az élet, az egészség, valamint a gyermek- és fiatalkorúak fejlődésének védelme indokolja.¹⁷⁹

A hatályos reklámtörvény nem változtat a korábbi szabályokon, az általános tilalom értelmében a dohánytermékek közvetlen és közvetett reklámja egyaránt tilos.¹⁸⁰ A részletes szabályozás szövegezésbeli szabotosságát tekintve azonban észlelhető előremozdulás. A Reklámtv. alapján a dohánytermékek reklámtilalma kiterjed az ilyen termékeket népszerűsítő közvetett reklámokra is.¹⁸¹ A vonatkozó szakasz további része példalózó felsorolással a dohányárak közvetett reklámjának formáit nevesíti. A dohánytermék közvetett reklámjának minősül különösen, ha a reklám a dohányterméket közvetlenül ugyan nem jelöli meg, de a dohánytermékkel összefüggésbe hozható bármely más megjelölés vagy árujelző használatával alkalmas a dohánytermék reklámozására, továbbá az a reklám, amely dohányterméket más áru elnevezésével, megjelölésével vagy árujelzőjével, valamint amely más árut dohánytermék elnevezésével, megjelölésével vagy árujelzőjével mutat be. Fontos kiemelni, hogy kizárólag akkor nem minősül dohánytermék reklámjának az olyan áru reklámja, amelynek elnevezése, megjelölése vagy árujelzője valamely dohánytermékével megegyezik, ha az áru elnevezése, megjelölése vagy árujelzője egyértelműen elkülöníthető a dohánytermékétől. Mentésül a tilalom alól a szakmai célú reklámozás: a tilalmat nem kell alkalmazni azokra a szakmai célú reklámokra, amelyek kizárólag a dohánytermék forgalmazóinak szólnak, továbbá az Európai Gazdasági Térségen kívülről származó, ott nyomtatott és kiadott, a területen kívüli forgalmazásra előállított sajtótermékekre. Szintén mentésül a tilalom alól a dohánytermékek értékesítését végző, Nemzeti Dohánybolt reklámja.

A Reklámtv. a szponzorációs tevékenység vonatkozásában a közösségi előírásokkal megegyező szabályokat tartalmaz. Nem nyújtható dohánytermékre vonatkozó szponzoráció olyan rendezvényekhez vagy tevékenységhez, amelyek az EGT több tagállamát érintik, azokban zajlanak vagy más módon határokon átnyúló hatással rendelkeznek. Szintén tilos a sport-, kulturális és egészségügyi rendezvényeken, valamint a politikai pártok rendezvényein a dohánytermékek szponzorálása. A törvény tájékoztatási kötelezettséget is ró a dohányipari vállalkozásokra: kötelező számukra a tárgyévét követő év március hónap 31. napjáig honlapjukon, és legalább két országos napilapban közzétenni a reklámra és a szponzorálásra fordított kiadásaik összegét.¹⁸²

2. A DOHÁNYTERMÉKEK CSOMAGOLÁSÁNAK ÉS CÍMKÉZÉSNEK SZABÁLYAI

A dohánytermékek és azok csomagolása is tartalmazhat a fogyasztókra, illetve a nem dohányzó fiatalokra mozgó reklámként ható promóciós elemeket, ezért e termékek csomagolása, címkézése megfelelő szabályozást igényel. A továbbiakban a kötelező egészségvédő figyelmeztetések és az egységes csomagolás

¹⁷⁹ A teljesség kedvéért fontos kiemelni, hogy a jogszerű reklám kritériumrendszere nem korlátozódik kizárólag a Reklámtv.-ben megfogalmazott általános és specifikus reklámtilalmakra és korlátozásokra. Önmagában az, hogy az adott reklám a Reklámtv. által nevesített egyetlen tilalomba sem ütközik, még nem feltétlenül eredményez jogszerű reklámot. Ennek oka egyrészt, hogy a Reklámtv. nem határozza meg kimerítően a speciális tárgyú reklámkorlátozásokat. A korlátozások köre jelentősen túlnyúlik a törvény keretein, külön jogszabályok is tartalmaznak specifikus szabályokat, tipikusan ilyen eszközspecifikus szabályok a médiajogi reklámrendelkezések, az internetes reklámozás, vagy a szabadtéri reklámok elhelyezésének speciális szabályai. Vannak továbbá olyan ágazati termékek, amelyek szabályai külön törvényekben kaptak helyet, ilyen szabályozás jellemzi például a pénzügyi szektort, valamint a gyógyszerek, az élelmiszerek és a kozmetikumok ágazatát. Másrészt, a reklám az előbbi szabályoknak való megfelelés esetén is sérthet például személyiségi jogot vagy versenyjogi szabályt is.

¹⁸⁰ A gazdasági reklámtevékenységről szóló 1997. évi LVIII. törvény.

¹⁸¹ Reklámtv. 19. § (2) bek.

¹⁸² Reklámtv. 20. §.

szabályainak bemutatása után, igyekszem részletesen kifejteni a haza jogi szabályozással kapcsolatos észrevételeimet.

2.1. A kötelező egészségvédő figyelmeztetések

Az Európai Parlament és a Tanács 2001/37/EK irányelve szigorú szabályokat vezetett be a dohánytermékek csomagolására és címkézésre vonatkozóan, amelyek alapján kötelezővé vált egészségvédő figyelmeztető feliratok elhelyezése a dohánytermékek csomagolásán. A figyelmeztetések egy része – a dohányzás káros hatásainak bemutatásával – a leszokási szándék kialakítását és megerősítését célozza, míg más részük a passzív dohányzás veszélyeire hívja fel a figyelmet, valamint a dohányzó ember másokkal szembeni felelősségét hangsúlyozza. Az irányelv még nem tette kötelezővé a kombinált egészségvédő figyelmeztetés – vagyis az egészségvédő szöveges figyelmeztetés megfelelő képpel vagy illusztrációval történő – használatát, csupán lehetőséget biztosít a tagállamok számára annak alkalmazására. Hazánk élt is ezzel a lehetőséggel, amikor a jogalkotó a nemdohányzók védelméről szóló törvényt 2011 áprilisában módosította, és felhatalmazta a Kormányt, hogy a képekkel kombinált figyelmeztetések bevezetésére vonatkozó, a dohánytermékek jelöléséről, valamint az egészségvédelmi bírság alkalmazásának részletes szabályairól szóló 291/2011. (XII. 22.) Korm. rendeletet megalkossa.¹⁸³

Az Európai Parlament és Tanács 2014/40/EU irányelve a tagállamoknak a dohánytermékek gyártására, csomagolására, kiszerezésére és értékesítésére vonatkozó törvényi, rendeleti és közigazgatási rendelkezései közelítéséről és a 2001/37/EK irányelv hatályon kívül helyezéséről (a továbbiakban: 2014/40/EU) a dohánytermékek csomagolására és címkézésre vonatkozó követelményeket tovább szigorította. Az új irányelv értelmében valamennyi dohányzásra szánt dohányterméken fel kell tüntetni „*A dohányzás halált okoz!*” vagy „*A dohányzás halált okoz – szokjon le most!*” általános figyelmeztető feliratok egyikét, illetve az alábbi tájékoztatást: „*A dohányfüst több mint 70 rákkeltő anyagot tartalmaz.*”¹⁸⁴ Emellett kötelezővé vált a kombinált egészségvédő figyelmeztetések megjelenítése a dohányzásra szánt dohánytermékek valamennyi csomagolási egységén és gyűjtőcsomagján.¹⁸⁵ A tájékoztatás, illetve a kombinált egészségvédő figyelmeztetések feltüntetése mellőzhető azon dohányzásra szánt dohánytermékek csomagolásán, amelyek nem minősülnek cigarettának, cigaretta- vagy vízpipadohánynak, de a termékeken ebben az esetben is alkalmazni kell az irányelv által meghatározott általános egészségvédő feliratok egyikét.¹⁸⁶ A füst nélküli dohánytermékek valamennyi csomagolási egységén és gyűjtőcsomagján fel kell tüntetni a következő egészségvédő figyelmeztetést: „*Ez a dohánytermék károsítja az Ön egészségét és függőséghez vezet.*”¹⁸⁷

Az új dohánytermék-irányelv a cigaretta csomagolási egységére vonatkozó szabályokat is tartalmaz. A csomagolási egységnek, az irányelv értelmében, legalább 20 szál cigarettát, míg a cigarettadohány csomagolási egységének legalább 30 g dohányt kell tartalmaznia.¹⁸⁸ Emellett szigorodtak a dohánytermékek csomagolásán megjelenítendő termékismertetésre vonatkozó követelmények. A csomagolási egységek és a gyűjtőcsomagok címkézése, valamint maga a dohánytermék sem tartalmazhat olyan elemet vagy megoldást, amely a dohányterméket megtévesztően promotálva fogyasztására ösztönöz. A címkék nem tartalmazhatnak a dohánytermék nikotin-, kátrány- és szén-monoxid-tartalmára vonatkozó adatot, illetve a termékismertetés nem utalhat ízre vagy illatra. A dohánytermékek címkéje, csomagolása nem sugallhatja, hogy egy adott dohánytermék kevésbé káros a többi dohánytermékhez képest, illetve annak használata bármilyen egészségügyi vagy életmódbeli, esetleg gazdasági előnnyel jár.¹⁸⁹ Ennek megfelelően tilos például a „light” vagy a „mild” jelző, illetve az „egyet fizet, kettőt kap!” felirat szerepeltetése.

Az új dohánytermék-irányelv szigorú előírásai számos további ponton jelentősen eltérnek a megelőző irányelv szabályaitól. A cigaretta, cigarettadohány és vízpipadohány esetében kötelezően alkalmazandó kombinált egészségvédő figyelmeztetések mérete a korábbi irányelv által meghatározottakhoz képest növekedett. A kombinált egészségvédő figyelmeztetések méretét a 2001/37/EK irányelv a főoldal 40 %-ában határozta meg, míg a 2014/40/EU irányelv értelmében a figyelmeztetéseknek 65 %-át el kell foglalniuk

¹⁸³ Dohányzás Fókuszpont – *Dohánytermékek szabályozása – Csomagolás, címkézés* (elérhető: <https://fokuszpont.dohanyzasviszszaszoritasa.hu/hu/content/dohanytermek-szabalyozasa-csomagolas-cimkezes>, letöltve: 2020. június 17.).

¹⁸⁴ 2014/40/EU 9. cikk (1)–(2) bek.

¹⁸⁵ Uo. 10. cikk (1) bek.

¹⁸⁶ Uo. 11. cikk (1) bek.

¹⁸⁷ Uo. 12. cikk (1) bek.

¹⁸⁸ Uo. 14. cikk (1) bek.

¹⁸⁹ Uo. 13. cikk (1) bek.

annak a felületnek, amelyre nyomtatták őket, továbbá a termék mindkét oldalán szerepelniük kell.¹⁹⁰ Az általános figyelmeztetések mérete is növekedett, ezeknek a korábbi 30 % helyett, az alapul szolgáló felület 50 %-át kell elfoglalniuk.¹⁹¹

2.2. Az egységes csomagolás követelménye

Az egységes csomagolás, vagyis az úgynevezett „*plain packaging*” standardizálja a cigaretta csomagolását és megjelenését, ezáltal elősegítheti a dohánytermékek vonzerejének csökkenését. Egységes csomagolás alkalmazása esetén a dohánytermékek csomagolása azonos, azokon kombinált, és más egészségvédő figyelmeztetések szerepelnek. A dobozok formája, mérete, színe, és kinyitásának módszere megegyezik. A csomagoláson design elemek nem jelenhetnek meg; a védjegyek kizárólag meghatározott betűtípussal, színnel, és mérettel szerepeltethetők. A csomagolásokon adójegyek, és a termék eredetiségét bizonyító egyéb azonosítók találhatóak.¹⁹² Az egységes csomagolás közvetett módon hozzájárulhat a dohányzás visszaszorításához, a standardizált csomagolású termékek ugyanis – ahogy azt több nemzetközi és hazai kutatás is megállapította – kevésbé vonzóak, kisebb mértékben ösztönzik a fogyasztást. Az egységes csomagolás alkalmazásával, a kombinált egészségvédő figyelmeztetések figyelemfelhívó jellege javul, amely különösen a kiskorúak és a fiatal felnőttek körében járulhat hozzá a dohánytermékekkel kapcsolatos tévhitek csökkenéséhez, ezzel mérsékelve a marketing tevékenység eredményességét.¹⁹³

A fent említett 2014/40/EU irányelv szövege szerint: „*az irányelv nem érinti a tagállamok arra vonatkozó jogát, hogy a piacon forgalmazott valamennyi termékre alkalmazandó további követelményeket tartsanak fenn, illetve vezessenek be a dohánytermékek csomagolásának egységesítésére vonatkozóan, amennyiben ez közegészségügyi megfontolásból indokolt, figyelembe véve az emberi egészség védelmének ezen irányelv révén megvalósuló magas szintjét.*”¹⁹⁴ A tagállamok számára tehát továbbra is adott a lehetőség, hogy a dohánytermékek csomagolására vonatkozóan az irányelvben meghatározottnál szigorúbb, de arányos követelményeket – például az egységes csomagolásra vonatkozó szigorúbb szabályokat – vezessenek be.

Hazánk egyike az Európai Unió azon tagállamainak, amelyek elsőként tettek intézkedéseket az egységes csomagolás bevezetése érdekében. A dohánytermékek előállításáról, forgalomba hozataláról, és ellenőrzéséről, a kombinált figyelmeztetésekről, valamint ez egészségügyi bírság alkalmazásának részletes feltételeiről szóló 39/2013. (II. 14.) Korm. rendelet módosításáról szóló 239/2016. (VIII. 16.) Korm. rendelet 2016. augusztus 20-án lépett hatályba és számos új követelményt vezetett be, amelyek a dohánytermékek, új dohánytermékek, elektronikus cigaretták, utántöltő folyadékok és dohányzást imitáló eszközök összetétele mellett, érintik azok megjelenését, csomagolását, és kiszerezési mennyiségét is. Az Európai Unió 2014/40/EU irányelvét átültető hazai jogszabály tartalmazza a dohánytermékek csomagolási egységének, a csomagoláson kötelezően feltüntetendő egészségvédő figyelmeztetéseknek, és az úgynevezett egységes csomagolás bevezetésének szabályait, valamint meghatározza azokat az adalékanyagokat, amelyeket a dohánytermékek a jövőben már nem tartalmazhatnak.

¹⁹⁰ Uo. 10. cikk (1) bek c)–d) pont.

¹⁹¹ Uo. 9. cikk (3) bek.

¹⁹² Dohánytermékek szabályozása – Csomagolás, címkézés: *i. m.*

¹⁹³ Nemzetközi felmérések közül említhető például PARR, VICTORIA – ELL, PATRICK – GAGG, KERENSA: *Market Testing of New Health Warnings and Information Messages for Tobacco Product Packaging: Phase 3 Refinement of Health Warnings*, GfK blumoon, 2011, 8. (elérhető: [http://www.health.gov.au/internet/main/publishing.nsf/Content/C5E90158113E0DC6CA257D120011725C/\\$File/Market et testing - Graphic Health Warnings - Phase Three Refinement of Warnings.pdf](http://www.health.gov.au/internet/main/publishing.nsf/Content/C5E90158113E0DC6CA257D120011725C/$File/Market%20testing%20-%20Graphic%20Health%20Warnings%20-%20Phase%20Three%20Refinement%20of%20Warnings.pdf), letöltve: 2020. június 5.) vagy a Tobacco plain packaging a global trend: Canadian Cancer Society report, Canadian Cancer Society, 2014 (elérhető: <https://www.cancer.ca/en/about-us/for-media/media-releases/national/2014/international-warnings-report/?region=on>, letöltve 2020. június 3.). Hazánkban a Fact Alkalmazott Társadalomtudományi Kutatások Intézete 2009 áprilisában kérdőíves felmérést készített a Nemzeti Egészségfejlesztési Intézet megbízásából. A kérdőíves felmérés célja a dohánytermékeken elhelyezendő, képes egészségvédő feliratok előzetes hatásvizsgálata volt. Lakossági felmérés a képes egészségvédő feliratok magyarországi bevezetéséről, Fact Alkalmazott Társadalomtudományi Kutatások Intézete, 2009, 3–6. (elérhető: http://www.fokuszpont.dohanyzasvisszaszoritasa.hu/sites/default/files/kepekkel_kombinalt_figy_lakossagi_felmeres_zarolentes_2009.pdf, letöltve: 2020. június 21.).

¹⁹⁴ Az Európai Parlament és a Tanács 2014/40/EU irányelve a tagállamoknak a dohánytermékek és kapcsolódó termékek gyártására, kiszerezésére és értékesítésére vonatkozó törvényi, rendeleti és közigazgatási rendelkezései közelítéséről és a 2001/37/EK irányelv hatályon kívül helyezéséről.

Az egységes csomagolásra vonatkozó szabályok hatálybalépését követően minden cigaretta, cigarettadohány csomagolása és gyűjtőcsomagja kizárólag matt fehér színű csomagoló-anyagból készülhet, amelynek külső felülete matt olívizöld színű. A címkék nem tartalmazhatnak információt a dohánytermékek kátrány-, nikotin- és szén-monoxid tartalmára vonatkozóan. A dohánytermék csomagolásának egyetlen eleme sem sugallhatja azt, hogy az adott termék kevésbé káros, mint más dohánytermékek, valamint nem tulajdoníthat a terméknek más egészségügyi, vagy életmódbeli előnyt. A csomagolás kifejezetten nem tartalmazhat arra való utalást, hogy a terméknek vitalizáló, energizáló, gyógyító, fiatalító, természetes, vagy organikus jellemzői vannak. A csomagolás nem utalhat ízre, illatra, adalékanyagra, valamint ezek hiányára a fogyasztók megtévesztésére alkalmas módon, illetve nem emlékeztethet élelmiszerre vagy kozmetikai termékre, továbbá nem sugallhatja azt, hogy az adott dohánytermék csomagolása biológiai úton könnyebben lebomló anyag, vagy annak alkalmazása más környezeti előnyökkel jár.¹⁹⁵ A termékek márkanéve és típusa kizárólag a Vhr. által meghatározott szigorú feltételek szerint jeleníthetők meg a csomagolásokon.

Tekintettel arra, hogy nem csupán a dohánytermékek csomagolása, hanem maguk a dohánytermékek is tartalmazhatnak promóciós elemeket, ezért a jogalkotó részletesen szabályozta az egységes csomagolású dohánytermékek esetében a csomagolási egységben található cigarettaszálak megjelenését is. A cigarettát fedő papír kizárólag fehér színű lehet, ahogy a füstszűrő látható része is. A csomagolási egységben található szálszámú cigaretták kizárólag a Vhr-ben meghatározott formai kritériumok szerint tartalmazhatja a márka és az adott cigaretta alfajtájának megnevezését, a füstszűrő végződéséhez a lehető legközelebb eső helyen.¹⁹⁶

Összefoglalásként megállapítható, hogy a dohánytermékek egyes típusaira, illetve a kiegészítő termékekre vonatkozóan mind az egységes csomagolás, mind pedig az egészségvédő figyelmeztetések alkalmazásának szabályai differenciáltak. A szabályozás következetlenségének szemléltetésére hivatott az alábbi ábra.

1. számú ábra. A dohánytermékek, kiegészítő termékek csomagolására vonatkozó szabályokról.

Termékek típusai	Általános egészségvédő figyelmeztetések	Kombinált egészségvédő figyelmeztetések	Egységes csomagolás követelménye
Dohányzásra szánt dohánytermékek			
cigaretta	X	X	X
szivar	X	X	-
szivarka	X	X	-
Fogyasztási dohány			
cigarettadohány	X	X	-
pipadohány	X	X	-
vízpipadohány	X	X	-
egyéb	X	X	-

¹⁹⁵ A nemdohányzók védelméről és a dohánytermékek fogyasztásának, forgalmazásának egyes szabályairól szóló 1999. évi XLII. törvény. 6/A. §.

¹⁹⁶ Vhr. 6/C. §.

dohánytermék			
Füst nélküli dohánytermékek			
rágódohány	X	-	-
szájon át fogyasztott dohánytermékek	X	-	-
tüsszentésre szolgáló dohánytermék	X	-	-
Kiegészítő termékek			
	-	-	-

Forrás: saját szerkesztés

2.3. Észrevételek

A dohánytermékek csomagolására vonatkozó szabályozás kezdeti formájában csupán a dohánytermékek káros hatásaival kapcsolatos tévhitek csökkentését szolgáló egészségvédő figyelmeztetések alkalmazását tette kötelezővé. A jelenleg hatályos szabályok értelmében, a figyelmeztetések mérete, megjelenése és elhelyezése pontosan meghatározott, azonban a dohánytermékek különböző típusai szerint differenciált. Minden dohányzásra szánt dohánytermék csomagolása tartalmaz az ún. általános egészségvédő figyelmeztetés mellett, a csomagolás mindkét főoldalának 65 %-át lefedő képekkel kombinált egészségvédő figyelmeztetést is. A füst nélküli dohánytermékek – tehát azon dohánytermékek, amelyek fogyasztása nem jár égési folyamattal – esetében a képekkel kombinált egészségvédő figyelmeztetések alkalmazása nem, csupán a csomagolás 30 %-át eltakaró szöveges figyelmeztetések megjelenítése szükséges. Látható, hogy az egészségvédő figyelmeztetések alkalmazása továbbra is némileg ellentmondásos maradt. A füst nélküli dohánytermékekre enyhébb követelmények vonatkoznak, mint a dohányzásra szánt dohánytermékekre. Mindenképp előrelépésként értékelhető azonban, hogy a dohányzásra szánt dohánytermékek esetében teljes mértékben egységesednek a címkézés szabályai, ez pedig nagyban hozzájárul a fogyasztókat érintő megtévesztő hatás csökkentéséhez. Jó példa erre a leginkább fiatalok körében népszerű vízipipadohány, amelyről sokan úgy gondolják, hogy kevésbé káros, mint más dohányzásra szánt termékek. Mára a megtévesztés elkerülése érdekében megváltozott a vízipipadohány címkézésének teljes követelményrendszere. A fentiek figyelembevételével a képekkel kombinált egészségvédő figyelmeztetések alkalmazása a füst nélküli dohánytermékek vonatkozásában is indokolt lehet, így kialakítva a címkézés általános követelményrendszerét.

A dohánytermékek egységes csomagolása a címkézés szabályaihoz képest érdemi többletkövetelmény. Az ún. *plain packaging* standardizálja a cigaretta, illetve cigarettadohány megjelenését. A standardizált csomagolás a dohányzás visszaszorítását célzó keresletcsökkentő intézkedés, amely eredményessége esetén elősegíti a dohányzástól való leszokást és gátolja a függőség kialakulását, így csökkentheti a dohányosok számát. E célok elérésére oly módon alkalmas, hogy növeli az egészségvédő figyelmeztetések láthatóságát és hozzájárul a dohányzással kapcsolatos tévhitek visszaszorításához.

Az egységes csomagolások esetében a legszembevetőbb változás a csomagolások szabványosított olívizöld színe. Az intézkedés megakadályozza, hogy a fogyasztók tévesen következtessenek a termék színéről annak egészségügyi kockázataira. Az eltérő színű csomagolások esetén a vásárlók ugyanis tévesen

azt feltételezhetik, hogy a világosabb csomagokhoz kisebb kátránytartalom társul, mint a sötét színűekhez, így azok kevésbé károsak.¹⁹⁷

Az egységes csomagolású dohányterméken nem található adat annak kátrány, nikotin, és szén-monoxid tartalmára vonatkozóan. Az egységes csomagolás ezzel a módszerrel – a dohánytermékek közötti választás nehezítése mellett – azt a tévhitet kívánja visszaszorítani, hogy a kisebb károsanyag-koncentrációjú dohánytermék kevésbé káros az egészségre, így az a leszokás alternatívája lehet.

Az egységes csomagolás másik lehetséges hatása, hogy növeli az egészségügyi figyelmeztetések láthatóságát; ezt az egységes csomagolás vizuális figyelemre gyakorolt hatását vizsgáló kutatás is megerősíti. A kutatás során nem dohányzó, valamint heti és napi rendszerességgel dohányzó fiatal felnőttek szemmozgásainak vizsgálata alapján került sor a vizuális figyelem közvetlen indexelésére. Megállapításra került, hogy a varianciaanalízis több szemmozgást mutatott, azaz nagyobb vizuális figyelmet eredményezett az egységes csomagolású dohánytermékeken megjelenített egészségügyi figyelmeztetések esetében, mint a hagyományos, egyedi márkajelzéssel ellátott csomagolási egységeken. Ez a hatás megfigyelhető volt a nem dohányzó, illetve a heti rendszerességgel dohányzók között is, a napi dohányzók esetében azonban nem. Következésképp tehát megállapítható, hogy a nem dohányzók és a heti dohányzók között az egységes csomagolás növeli az egészségvédő figyelmeztetésekre irányuló figyelmet.¹⁹⁸ Az egységes csomagolás keresletcsökkentő hatása leginkább hosszútávon mutatható ki, és nem függetleníthető más dohányzás visszaszorítását célzó intézkedésektől. A nemzetközi tapasztalatok szerint – leginkább az ausztrál példára hagyatkozva – elmondható, hogy az egységes csomagolás közvetlenül nem eredményez nagyfokú keresletcsökkenést, azonban közvetetten – a dohánytermékek csomagolásának félrevezető hatásnak minimalizálásával – a dohányzás visszaszorításának alkalmas eszköze.

Fontos kiemelni, hogy az egységes csomagolás kizárólag a cigaretta és a cigarettadohány csomagolását standardizálja, más dohánytermékeket nem érint, ezzel egyfajta következetlenséget teremtve. Ennek oka lehet, hogy ezeket a – cigarettától és cigarettadohánytól eltérő – dohánytermékeket (ilyenek minősül például a szivar, a szivarka, vagy a pipadohány) az idősebb fogyasztók és a lakosság kisebb csoportjai használják. Ezt azonban önmagában nem tartom elégséges indoknak ahhoz, hogy a jogalkotó az egészségkárosító hatásuk tekintetében egymástól nem különböző termékek csomagolása között lényegi különbséget tegyen. Amennyiben elfogadjuk, hogy a standardizált megjelenésű dohánytermék vonzereje és a dohányzás egészségkárosító hatásával kapcsolatos félrevezető hatása csökken, akkor megfontolandó az egységes csomagolás valamennyi dohánytermék vonatkozásában való alkalmazása. Az egységes csomagolás kiterjesztő alkalmazása egyfelől növelhetné az egységes csomagolás hatékonyságát, másfelől megelőzhetné a dohánytermékekkel kapcsolatos további tévhitek kialakulását, illetve az ezzel összefüggő keresleti arány megváltozását. Amennyiben ezek a szigorú követelmények kizárólag meghatározott termékekre vonatkoznak, akkor tévesen akár az a következtetés is levonható, hogy e termékek esetében a fokozott egészségkárosító hatás miatt szükséges a szigorúbb szabályozás. Elképzelhető, hogy az egységes csomagolás visszatartó hatása miatt a fogyasztók egy csoportja más dohányterméket fog választani, ezzel pedig az eltérő dohánytermék fogyasztása épp úgy a leszokás alternatívájává fog válni, mint korábban a cigaretta csomagolások színeinek figyelembevételével történő, kisebb egészségügyi kockázatot feltételező döntés.

Tekintettel arra, hogy a cigaretta esetében nemcsak a csomagolás, hanem maga a dohánytermék is tartalmazhat a fogyasztókra ható promóciós elemeket, a standardizált csomagolásokat bevezető szabályok kiterjenek maguknak a dohánytermékeknek a megjelenésére is, meghatározva például a cigarettát borító papír és filter színét, illetve a védjegyek és a jelzések feltüntetésének módját. A standardizáló szabályok azonban kizárólag az egységes csomagolás hatálya alá tartozó késztermékként vásárolt cigarettákra alkalmazhatóak. A fogyasztó által cigarettadohányból és cigarettapapírból, vagy cigarettahüvelyből összeállított, illetve a késztermékként vásárolt cigarettaszál megjelenése eltérhet egymástól. Ennek oka, hogy a cigarettapapír, valamint cigarettahüvely nem dohánytermék, csupán „olyan áru, amely a dohánytermékek fogyasztását

¹⁹⁷ A hagyományos csomagolású dohánytermék színe, kinézete számos további tévhitet eredményezhet, ilyen például a dohányzás és testtömeg-szabályozás közötti kapcsolatról való meggyőződés. A kanadai fiatal nők körében végzett kutatás értelmében. azok a nők, akik nyolc női orientált – jellemzően rózsaszín színű – csomag egyikét választották, sokkal nagyobb valószínűséggel vélekedtek úgy, hogy a dohányzás "segíti az embereket karcsúbbá tenni." Lsd. DOXEY, JULIANA ROSE: *Deadly in pink: The impact of female-oriented cigarette packaging on brand appeal, beliefs about smoking, and risk perceptions among young women*, 2009, University of Waterloo, Waterloo, 10–16.

¹⁹⁸ MUNAFÒ, MARCUS R. et al.: Plain packaging increases visual attention to health warnings on cigarette packs in non-smokers and weekly smokers but not daily smokers, in *Addiction*, 2011, Volume 106, Issue 8, 1505–1510.

*közvetlen módon elősegíti*¹⁹⁹, ún. dohányterméket kiegészítő termék. E termékek értékesítésére kizárólag a dohánytermékek kizárólagos kiskereskedelmi értékesítését végző Nemzeti Dohányboltokban van lehetőség, azonban – mivel nem dohánytermékek – nem vonatkoznak rájuk a címkézés, illetve csomagolás szigorú szabályai. A megjelenésbeli különbség kiküszöbölésére alkalmas eszköz lehet egyes kiegészítő termékek szigorúbb szabályozása. Különösen azon kiegészítő termékek vonatkozásában jelentene előrelépést a szigorúbb szabályok alkalmazása, amelyek a dohánytermékek fogyasztását közvetlen módon úgy segítik elő, hogy a fogyasztási dohánnyal való együttes felhasználás révén a fogyasztási dohánytermék más típusát hozzák létre. Ilyen kiegészítő terméknek minősül például a füstszűrő, a cigarettapapír és a cigarettahüvely. Enyhíthetné a szabályozás következtelenségét, ha az egységes csomagolású cigarettaszálak esetében tiltott promócióra alkalmas elemek alkalmazását a jogalkotó a jellegüknél fogva speciális kiegészítő termékek esetében is kizárná.

3. A NEMZETI DOHÁNYBOLTOK ÉS AZ EGYSÉGES CSOMAGOLÁS KÖVETELMÉNYE

A dohánytermékek értékesítési helyeken való megjelenítése reklámnak minősül, hiszen a dohánytermékek – más fogyasztásra szánt termékekhez hasonlóan – csupán megjelenésük révén is alkalmasak a fogyasztás ösztönzésére. A termékek megjelenítése a dohánytermékek és a dohányfogyasztás népszerűsítésének olyan kiemelt eszköze, amely – amellett, hogy stimulálja a dohánytermékek ötletszerű vásárlását – azt a benyomást kelti, hogy a dohányfogyasztás társadalmilag elfogadott, ezzel megnehezítve a dohányosok számára a leszokást. A termékkihelyezés promóciós hatásai leginkább a fiatalokat érintik. A WHO álláspontja szerint a dohánytermékek értékesítési helyeken történő kihelyezése és láthatósága népszerűsíti a termékeket, ezért e magatartás tiltandó.²⁰⁰

A fiatalok dohányzásának visszaszorításáról és a dohánytermékek kiskereskedelméről szóló 2012. évi CXXXIV. törvény a trafikok bevezetésével a kiskorúak védelme mellett a dohánytermékek népszerűsítésének lehetőségét is minimalizálja; szabályozza a Nemzeti Dohányboltok külső felületén megjeleníthető elemeket, ezzel megfelelve az Egészségügyi Világszervezet előírásainak. A törvény értelmében a dohánybolt *„nem mozgó (és részekre bontás nélkül nem is mozgatható), más üzlettől elkülönült olyan önálló üzlethelyiség, amelynek külső felületére tekintve dohánytermék nem látható, csak az üzlethelyiségbe belépve...”*²⁰¹ A gyakorlatban az üzemeltetők a dohányboltok platformjának fóliázásával tesznek eleget annak a követelménynek, hogy a dohánytermékek az üzlethelyiségen kívülről ne legyenek láthatóak. Amennyiben elfogadjuk, hogy az egységes csomagolású dohánytermékek kisebb mértékben ösztönzik a dohányzást, kevésbé lényegessé válik az, hogy dohánytermékek a trafikon kívülről láthatók-e. A fentiek tükrében akár az a kérdés is felvethető, hogy szükséges-e a trafikok fóliázása a jövőben. Noha a fóliázás következtében az üzleten kívülről a dohánytermékek nem láthatók, azonban a trafikokon kívül a hagyományos csomagolású dohánytermékek továbbra is mozgó reklámként funkcionálnak. Az egységes csomagolás alkalmazása ezt a promóciós lehetőséget küszöbölheti ki.²⁰² Az elsöre csupán formalitásnak tűnő kérdés számos lehetőséget hordoz magában. Az egységes csomagolás mindenekelőtt azt a promóciós lehetőséget küszöböli ki, hogy a dohányboltból kivitt dohánytermék a mindennapok során mozgóreklámként szolgáljon. A fóliák alkalmazása hiányában megszűnne az üzlethelyiségek zártsága, amelynek következtében az üzlethelyiség beltére, illetve az ott zajló folyamatok az utcáról is láthatóvá válnának, ezzel az üzlethelyiség akár a kiskorúak előtt is megnyílhatna. Ennek eredményeként kialakulhatna a nemdohányzóknak, illetve a fiataloknak egy olyan csoportja, akik kizárólag az üzlethelyiségbe való

¹⁹⁹ A fiatalok dohányzásának visszaszorításáról és a dohánytermékek kiskereskedelméről szóló 2012. évi CXXXIV. törvény 3. § 2. pont.

²⁰⁰ WHO Framework Convention on Tobacco Control, WHO, 2005, 9–11. (elérhető: <http://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/42811/9241591013.pdf;jsessionid=AB09595FBD8275AFAD1D33734B B235B2?sequence=1>, letöltve: 2020. június 11.).

²⁰¹ A fiatalok dohányzásának visszaszorításáról és a dohánytermékek kiskereskedelméről szóló 2012. évi CXXXIV. törvény 3. § 8. pont.

²⁰² A dohánytermékek egységes csomagolásának szerepe a dohányzás visszaszorításában (plain packaging). Válaszok az Európai Unió Bizottsága által megküldött kérdésekre, OEFI Dohányzás Fókuszpont, 27–28. (elérhető: http://ec.europa.eu/growth/tools-databases/tbt/en/search/%3Ftbtaction%3Dget.project%26Country_ID%3DHUN%26num%3D31%26dspLang%3DEN%26basdatedeb%3D,%26basdatefin%3D%26baspays%3DHUN%26baspays2%3DHUN%26basnotifnum%3D31%26basnotifnum%3D31%26bastypepays%3DHUN%26baskeywords%3D%26project_type_num%3D2%26project_type_id%3D5%26lang_id%3DHU, letöltve: 2020. június 11.).

beláthatóság miatt találkozna dohánytermékekkel. Ez akár eredményezhetné azt is, hogy az egységes csomagolás összes dohányzás visszaszorításra alkalmas hatása – mint a dohányzással kapcsolatos tévhitek csökkentése, a termék vonzerejének csökkenése vagy az egészségvédő figyelmeztetések kiemelése – nem csupán a dohányterméket megvásárló személy közvetítésével, hanem közvetlenül a dohányboltból kifelé is hatna. Másrészt, a dohánytermék végső soron továbbra is fogyasztási cikknek tekinthető, amelynek látványa – még az egységes csomagolás köntösébe bújtatva is – stimulálhatja a termék ötletszerű vásárlását, ezzel azt a benyomást keltve, hogy a dohányzás társadalmilag elfogadott. A fóliázási kötelezettség egységes csomagolás kiterjesztő alkalmazása melletti fenntartása tulajdonképpen a nemdohányzók, valamint a fiatalok magasabb szintű védelmét valósítaná meg.

Figyelemre méltó, hogy a dohánytermékek kiskereskedelmi értékesítését végző dohányboltok reklámozása nem tilos, csupán korlátozott, amelynek kapcsán további kérdésként vehető fel a dohánytermékek általános reklámtilalma alóli kivételek indokoltsága. A Reklámtv. az általános dohányreklám-tilalom alól csupán két kivételt ismer: a dohánytermékek forgalmazóinak szóló szakmai célú reklámozást, illetve a kiskereskedelmi egység népszerűsítését. Önmagában a dohánybolt reklámozása tehát nem tilos, azonban a marketing tevékenység során ügyelni kell arra, hogy a reklámok – a Nemzeti Dohánybolt megnevezés kivételével – nem tartalmazhatják a dohánytermék nevét, képét (fotóját, látványát) sem csomagolva, sem anélkül, illetve nem utalhatnak dohányzásra. Amennyiben a vállalkozás rendelkezik internetes weboldallal, azon a termékek reklámozása nélkül tüntetheti fel azt a tényt, hogy dohánytermékek értékesítésével foglalkozik. A dohánybolt reklámozására korlátozott kereteken belül van lehetőség: a reklám megjelenítheti azt a tényt, hogy a dohánybolt dohánytermékek értékesítésével foglalkozik, azonban a tevékenység tárgyát semmilyen formában nem szemléltetheti.

A dohányreklám-tilalom alóli két kivétel közötti alapvető különbség a reklámokkal érintett személyek köre. A szakmai célú reklámokkal kizárólag a dohánytermékek forgalmazásával foglalkozó személyek szűk köre találkozhat, ellenben a dohányboltok reklámja esetében az érintettség általános, ez teszi szükségessé a dohánybolt reklámjára vonatkozó további követelményeket. A jogalkotó a dohányboltok reklámjában nem engedi a dohánytermék a népszerűsítését, fogyasztásuk ösztönzését. Kizárólag az értékesítést végző kiskereskedelmi egység reklámozására van mód. A dohánytermék népszerűsítése így csupán az értékesítő üzlet reklámja révén – közvetítve – valósulhat meg. Ezzel az általános dohányreklám-tilalom alól olyan kivételt teremt, amely épp reklámfunkciójától fosztja meg a kivételesen engedélyezett reklámot.

Csupán az érintettek köréből kiindulva, felvethető a dohányboltban belüli reklám megengedhetőségének kérdése. A dohánybolt a kiskorúak elől zárt tér, ahova elsődlegesen a dohányzó személyek mennek be dohánytermék vásárlás céljából. Esetükben a dohánytermék megvásárlása tudatos fogyasztói döntés eredménye, nem a dohánytermékek látványa ösztönzi őket azok ötletszerű megvásárlására. A dohányboltba belépve, a termékkihelyezésnek még az egységes csomagolás általános alkalmazása mellett is lehet reklámereje. A dohányreklám-tilalom alóli kivételek és a dohányboltban belüli reklám egymáshoz való viszonyának szemléltetésére szolgál a 2. számú ábra.

2.számú ábra. A dohányreklám-tilalom alóli kivételek és a dohányboltban belüli reklám egymáshoz való viszonya a reklámmal való érintettség függvényében.

Forrás: saját szerkesztés

A dohányboltok belüli reklám megengedhetőségének vizsgálata során kézenfekvő párhuzamba állítani a dohánytermékek reklámszabályozását, a szintén egészségkárosító hatású alkoholdermékek reklámszabályozásával. Az alkoholdermékek esetében a szabályozás jóval megengedőbb, mivel e termékek vonatkozásában a reklám csupán korlátozott, a termékek csomagolása pedig reklámfelületként szolgálhat.²⁰³ Hazánkban a dohánytermékeken kívül nincsen más olyan termék, amelynek reklámtilalma olyan kiterjedt és szigorú volna, hogy megfosztaná a gyártókat termékeik egyediesítésétől. E tényezők együttes figyelembevétele alapján úgy gondolom, hogy a dohányboltok belüli reklám megengedhető, azonban csupán erősen korlátozott formában. Kizárólag egyes dohánytermékek védjegyének alkalmazása lehetne indokolt, amely nem utalhatna dohányzásra, illetve nem sérthetné az egységes csomagolás alkalmazásával a dohányzás visszaszorítása érdekében tett intézkedéseket. Mindez pedig éppúgy kiüresítené a reklám klasszikus értelemben vett célját és jelentőségét, ahogyan az a dohányboltok reklámja esetében is történik.

ZÁRÓ GONDOLATOK

A dohánytermékek esetében a reklámtevékenység szükségszerűen szigorúbban szabályozott, mint más fogyasztási cikkek vonatkozásában. Az egészség és a fiatalok védelme olyan érték, amely alkalmas arra, hogy a vállalkozások közötti szabad verseny egyik eszközét, a reklámot ne csupán korlátozza, hanem – néhány kivételtől eltekintve – ki is zárja, továbbá a terméket annak külső megjelenéstől megfosssa. A dohánytermékek reklámszabályozása és az egységes csomagolás követelménye a dohányzás visszaszorítása érdekében való fellépés egyik kiemelt és eredményesnek bizonyuló eszköze. A szabályozás kiegészítésével kiküszöbölhetők lennének az elvételre előforduló következtetések, ezzel is fokozva az egyes intézkedések hatékonyságát, különös tekintettel azok preventív hatására.

FORRÁSJEGYZÉK

Felhasznált irodalom

- [1.] DOXEY, JULIANA ROSE: *Deadly in pink: The impact of female-oriented cigarette packaging on brand appeal, beliefs about smoking, and risk perceptions among young women*, 2009, University of Waterloo, Waterloo.
- [2.] KOLTAY ANDRÁS: Reklámjog és szólásszabadság, in *Médiakutató*, 2009. tavasz (elérhető: http://www.mediakutato.hu/cikk/2009_01_tavasz/03_reklamjog_es_szolasszabadsag, letöltve 2020. június 18.).
- [3.] MUNAFÓ, MARCUS R. et al.: Plain packaging increases visual attention to health warnings on cigarette packs in non-smokers and weekly smokers but not daily smokers, in *Addiction*, 2011, Volume 106, Issue 8.
- [4.] PARR, VICTORIA – ELL, PATRICK – GAGG, KERENSA: *Market Testing of New Health Warnings and Information Messages for Tobacco Product Packaging: Phase 3 Refinement of Health Warnings*, GfK bluemoon, 2011, (elérhető: [http://www.health.gov.au/internet/main/publishing.nsf/Content/C5E90158113E0DC6CA257D120011725C/\\$File/Market testing - Graphic Health Warnings - Phase Three Refinement of Warnings.pdf](http://www.health.gov.au/internet/main/publishing.nsf/Content/C5E90158113E0DC6CA257D120011725C/$File/Market%20testing%20-%20Graphic%20Health%20Warnings%20-%20Phase%20Three%20Refinement%20of%20Warnings.pdf), letöltve: 2020. június 5.).
- [5.] PÁZMÁNDI KINGA: *Modern reklámjog*, 2007, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest.
- [6.] TÓTH TIHAMÉR (szerk.): *A reklámjog nagy kézikönyve*, 2009, CompLex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft., Budapest.
- [7.] WHO Framework Convention on Tobacco Control, WHO, 2005, (elérhető: <http://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/42811/9241591013.pdf;jsessionid=AB09595FBD8275AFAD1D33734BB235B2?sequence=1>, letöltve: 2020. június 11.).

²⁰³ Reklámtv. 18. §.

Felhasznált jogforrások

- [1.] A dohánytermékek előállításáról, forgalomba hozataláról és ellenőrzéséről, a kombinált figyelmeztetésekről, valamint az egészségvédelmi bírság alkalmazásának részletes szabályairól szóló 39/2013. (II. 14.) Korm. rendelet.
- [2.] A fiatalok dohányzásának visszaszorításáról és a dohánytermékek kiskereskedelméről szóló 2012. évi CXXXIV. törvény.
- [3.] A gazdasági reklámtevékenység alapvető feltételeiről és egyes korlátairól szóló 2008. évi XLVIII. törvény.
- [4.] A gazdasági reklámtevékenységről szóló 1997. évi LVIII. törvény.
- [5.] A médiaszolgáltatásról és tömegkommunikációról szóló 2010. évi CLXXXV. törvény.
- [6.] A nemdohányzók védelméről és a dohánytermékek fogyasztásának, forgalmazásának egyes szabályairól szóló 1999. évi XLII. törvény.
- [7.] Az Európai Parlament és a Tanács 2014/40/EU irányelve a tagállamoknak a dohánytermékek és kapcsolódó termékek gyártására, kiszerezésére és értékesítésére vonatkozó törvényi, rendeleti és közigazgatási rendelkezései közelítéséről és a 2001/37/EK irányelv hatályon kívül helyezéséről.

Egyéb források

- [1.] A dohánytermékek egységes csomagolásának szerepe a dohányzás visszaszorításában (plain packaging). Válaszok az Európai Unió Bizottsága által megküldött kérdésekre, OEFI Dohányzás Fókuszpont. (elérhető: http://ec.europa.eu/growth/tools-databases/tbt/en/search/%3Ftbtaction%3Dget.project%26Country_ID%3DHUN%26num%3D31%26spLang%3DEN%26basdatedeb%3D,%26basdatefin%3D%26baspays%3DHUN%26baspays2%3DHUN%26basnotifnum%3D31%26basnotifnum2%3D31%26bastypepays%3DHUN%26baskeywords%3D%26project_type_num%3D2%26project_type_id%3D5%26lang_id%3DHU, letöltve: 2020. június 11.).
- [2.] Dohányzás Fókuszpont - Dohánytermékek szabályozása – Csomagolás, címkézés (elérhető: <https://fokuszpont.dohanyzasvisszaszoritasa.hu/hu/content/dohanytermekek-szabalyozasa-csomagolas-cimkezes>, letöltve: 2020. június 17.).
- [3.] Fact Alkalmazott Társadalomtudományi Kutatások Intézete, 2009. (elérhető: http://www.fokuszpont.dohanyzasvisszaszoritasa.hu/sites/default/files/kepekkel_kombinalt_figy_lakos_sagi_felmeres_zarojelentes_2009.pdf, letöltve: 2020. június 21.).
- [4.] Tobacco plain packaging a global trend: Canadian Cancer Society report, Canadian Cancer Society, 2014, (elérhető: <https://www.cancer.ca/en/about-us/for-media/media-releases/national/2014/international-warnings-report/?region=on>, letöltve 2020. június 3.).

